

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๖๓ ตอนที่ ๑๖๒๑ – ๑๖๓๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๖๒๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

ข้อความต่อไปใน **สังคหะธรรมสัมโมสสุตฺตที่ ๒ ข้อ ๑๕๕** มีว่า

ประการที่ ๔

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่ทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมข้อที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบล้างเลื่อมใสแห่งสังคหะธรรม

นี่เป็นความละเอียดขั้นอีก เมื่อศึกษาแล้ว แสดงธรรมแล้ว บอกธรรมแล้ว ถ้าผู้ใด ย่อมไม่ทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมข้อที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบล้างเลื่อมใสแห่งสังคหะธรรม

สาธยาย คือ การแสดงธรรมในพระไตรปิฎก เช่น ในสมัยนี้ทุกท่านได้ฟังการสวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรบ้าง รัตนสูตรบ้าง นี่คือการสาธยายพระสูตรตรงตามที่ได้ทรงแสดงไว้ ไม่ใช่หยิบมาเพียงเล็กน้อยและกล่าวถึงเพียงนิดหน่อย ขาดหลักฐานอ้างอิงหรือเหตุการณ์หรือความละเอียดตามที่ทรงแสดงไว้ แต่ถ้าเป็นผู้เห็นคุณค่าของพระธรรมทั้งหมดจะไม่เว้นข้อความตอนหนึ่งตอนใดเลย ไม่ว่าจะข้อความในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก็ดี รัตนสูตรก็ดี มงคลสูตรก็ดี มหาสติปัฏฐานสูตรก็ดี สูตรต่าง ๆ ที่ได้ยินได้ฟังโดยตลอด นั่นคือการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีใครรู้ว่ามหาสติปัฏฐานสูตรจริง ๆ มีข้อความว่าอย่างไร ถ้าเพียงแต่ยกข้อความมาเพียงเล็กน้อย หรือแม้แต่มงคลสูตรจริง ๆ มีข้อความว่าอย่างไร ถ้าเพียงยกมาเพียงนิดหน่อย

นี้แสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ที่จะรักษาพระสัทธรรมไว้ได้ โดยการที่แม้ว่าจะได้ศึกษา แม้ว่าจะได้แสดงธรรม แม้ว่าจะได้บอกธรรมแล้ว ก็ยังสาธยายธรรมตามที่ ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ซึ่งการสาธยายในสมัยนี้เป็นไปโดยยากมาก เพราะฉะนั้น ก็เป็นไปโดยการอ่าน หรือโดยการสวด นี่เป็นธรรมข้อที่ ๔ สำหรับผู้ที่ไม่ทำการสาธยาย ก็ย่อมทำให้พระสัทธรรมลบเลือนเสื่อมสูญ

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่ตริกตรอง ไม่พิจารณาด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร โดยละเอียด โดยลึกซึ้ง นี่เป็นธรรมข้อที่ ๕ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม ฯ

ข้อที่ ๕ นี้ คือ ไม่อบรมเจริญภาวนานั่นเอง

เป็นความจริง ใช่ไหม ถ้าทุกคนศึกษาพระธรรมเป็นปริยัติศาสนา และแสดงธรรม บอกธรรม สาธยายธรรม แต่ไม่อบรมเจริญภาวนา คือ ไม่พิจารณาธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาโดยละเอียด โดยลึกซึ้ง ก็ไม่มีผู้ที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ มีแต่เพียงปริยัติศาสนา ย่อมไม่ทำให้พระสัทธรรมสืบทอดต่อ ๆ ไปได้

สำหรับการที่จะให้พระธรรมไม่ลบเลือนเสื่อมสูญ ก็โดยนัยตรงกันข้าม

ถ. การฟังธรรมมา และนำมาสาธยายให้ผู้อื่นฟัง โดยแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมตามที่ตนเข้าใจ จะทำให้พระสัทธรรมเลือนหายไหม

ส. ทำให้คนอื่นเข้าใจขึ้น หรือทำให้คนอื่นเข้าใจผิดไป นี่เป็นข้อที่สำคัญ

ถ. จะทำให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ส. ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ถูกต้อง เพราะเหตุนี้จึงต้องสาธยาย คือ แสดงทั้งหมดของพระสูตร หรือส่วนของพระไตรปิฎกแต่ละส่วน ๆ ให้ผู้ฟังได้มีโอกาสไตร่ตรองพิจารณาด้วยตนเองว่า ข้อความที่ได้ยินจากพระไตรปิฎก ได้ฟังจากพระไตรปิฎก ตรงกับความเข้าใจของผู้แสดงหรือของผู้ฟังหรือไม่ เพื่อเป็นการสอบทาน

ถ. การที่ได้ฟังแล้วสาธยายให้ผู้อื่นฟัง ผมว่าเป็นทั้งคุณและโทษ

ส. อย่างสัทธรรมสัมโมสสูตรที่ ๒ ข้อ ๑๕๕ ที่กล่าวถึงเมื่อกี้ เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษในการรู้เหตุที่จะทำให้พระสัทธรรมเสื่อมสูญหรือสืบทอดไปได้ ซึ่งไม่ใช่การกล่าวเอง แต่เป็นข้อความที่ทรงแสดงไว้โดยสมบูรณ์ทุกประการ

ถ. มาบอกความเห็นของตัวเองเข้าไปด้วย

ส. ความเห็นนั้นถูกหรือผิด ความเห็นนั้นทำให้ชัดขึ้น หรือทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อน

ทุกคนมีโอกาสที่จะได้ฟังอนัตตลักขณสูตรก็ดี มีโอกาสที่จะได้ฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก็ดี แต่สามารถเข้าใจได้ไหม เพราะว่าได้ยินได้ฟังธรรมที่สวดเป็นภาษาบาลี และได้เคยอ่านข้อความที่เป็นภาษาไทย แต่สามารถเข้าใจได้ไหม ถ้าไม่เข้าใจ จะต้องมีการศึกษาทั้งพระอภิธรรม และพิจารณาพระสูตรให้สอดคล้องกัน และไม่ขัดกับพระวินัยด้วย นั่นคือธรรมที่ถูกต้อง ถ้าสิ่งที่ได้ฟังนั้นขัดกับพระอภิธรรมพระสูตร และพระวินัย ก็ไม่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง มิฉะนั้นก็มีแต่สวด ๆ หรือสาธยาย หรืออ่านเท่านั้น เมื่อไม่มีผู้ใดสามารถจะเข้าใจได้ ก็ต้องอาศัยการศึกษาส่วนอื่น เช่น พระอภิธรรมประกอบกันด้วย จึงทำให้สามารถเข้าใจในอรรถของอนัตตลักขณสูตร หรือธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หรือแม้มงคลสูตรได้

ถ. เรื่องการสาธยาย เช่น ได้ฟังมหาสติปัฏฐานสูตร ยกมาเลยทั้งสูตร ฟังแล้วหลาย ๆ ครั้ง อ่านก็แล้ว พญฺชนะก็ยังไม่ชัดเจน และยังชวนให้เข้าใจการเจริญสติปัฏฐานที่ไม่ตรงหลาย ๆ อย่าง เพราะฉะนั้น อาจารย์จึงได้บอกว่าต้องอ่านพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และนำมารวมกันพิจารณาอีกทีหนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ แม้กระทั่งทุกวันนี้ อย่างในมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นเรื่องที่ยากมาก เช่น เดินอยู่ให้รู้ว่าเราเดิน พญฺชนะชวนไปอย่างแนนอน จะอาศัยอะไรที่ทำให้ธรรมตรงและไม่คลาดเคลื่อน

ส. อาศัยพระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้ ๔๕ พรรษา ไม่ใช่เพียงประโยคเดียว หรือสูตรเดียว ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ทรงแสดงไว้อย่างนี้ เพราะฉะนั้นต้องสอดคล้องกับมหาสติปัฏฐานสูตรด้วย

เมื่อเป็นอนัตตา หมายความว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เมื่อไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ขณะที่ยืนเป็นอะไร สภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ในขณะที่ยืนเป็นอะไร ในขณะที่เดินเป็นอะไร แม้จะใช้พยัญชนะว่า เรา แต่ต้องเข้าใจว่า ที่ใช้คำว่า เรา เพราะก่อนที่จะปัญญาจะเจริญขึ้น ขณะที่ยืนเป็นใครในความรู้สึกยังไม่ได้ดับความรู้สึกว่าเป็นเราเลย ใช่ไหม

ถ. ต้องอาศัยพระอภิธรรมที่แสดงว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล เป็นเรื่องยาก เวลาสาธยายแล้ว นำมหาสติปัฏฐานสูตรมาวิเคราะห์กันตรงนั้นเลย แต่ก็ผิด ส่วนมากจะผิด

สุ. เพราะฉะนั้น ภิภษในธรรมวินัยนี้ย่อมไม่เล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ (คือ พระอภิธรรม) คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ ถ้าไม่เล่าเรียนไม่มีทางเข้าใจได้ ก็จะต้องคิดว่าเข้าใจแล้ว ในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ ตรงตามข้อความในสังคหนิยามสูตร เป็นผู้มีความถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ

เพราะฉะนั้น ภิภษทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ ถ้าไม่เล่าเรียน ไม่มีทางจริง ๆ ที่จะเข้าใจพระธรรมได้โดยสูตรหนึ่งสูตรเดียว นำมาอ่านพยายามอย่างไรที่จะเข้าใจ ก็เป็นไปได้

ถ. ต้องเรียนนวัคคัสตฤสาสน์ทั้ง ๙

สุ. ถูกต้อง

ถ. แม้ใครจะอ้างว่า ศึกษาพระสูตรแล้ว ศึกษามหาสติปัฏฐานสูตรแล้ว และปฏิบัติตามสติปัฏฐานสูตรแล้ว ก็ยังไม่แน่ว่าจะเป็นการศึกษาที่ถูกต้องตรงตามพระพุทธประสงค์ที่พระองค์ทรงให้สาวกเข้าใจหรือเปล่า

สุ. ถ้าเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจเพียงคำที่ตรัสไว้ว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ได้จริง ๆ ธรรมทั้งหลายย่อมเกิดจากเหตุปัจจัยได้จริง ๆ และเมื่อดับเหตุปัจจัยนั้น ธรรมนั้นก็ย่อมดับด้วย ถ้าเข้าใจจริง ๆ แล้ว ก็เหมือนกับได้ศึกษาพระธรรมทั้งหมดที่ได้ทรงแสดง

แต่ความสำคัญอยู่ที่ว่า อนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน คืออย่างไร ไม่ใช่เพียงแต่บอกว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้เท่านั้น แต่กำลังเห็นเป็นอนัตตาอย่างไร กำลังได้ยินเป็นอนัตตาอย่างไร อนัตตาไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล และที่สำคัญกำลังเห็นเป็นอะไร ถ้าไม่เข้าใจ ก็ต้องศึกษา

ถ. ถ้าอย่างนั้น ข้อความในพระสูตรแต่ละสูตรที่สาธยาย ผู้สาธยายจะต้องเข้าใจในอรรถในธรรมของพระสูตรนั้นอย่างถูกต้อง อย่างท่านพระปัญจวัคคีย์ที่ได้ฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ถ้าไม่เข้าใจท่านคงไม่บรรลุดวงตาเห็นธรรมแน่ ๆ และเมื่อท่านได้ฟังอนัตตลักขณสูตร ท่านก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ถ้าท่านไม่เข้าใจเพียงแต่จำได้หรือท่องได้ หรือฟังพระพุทธองค์และนำมาสาธยาย ก็คงไม่สำเร็จประโยชน์

สุ. เพราะต้องเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เพียงแต่กล่าวว่า สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ก็ยังไม่ทราบว่าจะอะไร เพราะฉะนั้นจะกล่าวว่า เข้าใจอนัตตาไม่ได้เลย

ทุกอย่างเป็นอนัตตา ทุกสิ่งทุกอย่างที่กำลังปรากฏในขณะนี้ก็เป็นอนัตตา แต่ถ้ายังไม่บอกไม่ได้ว่าขณะนี้อะไรเป็นอนัตตาบ้าง ก็หมายความว่ายังต้องศึกษา เพราะยังไม่เข้าใจละเอียดว่า สิ่งทั้งหลายนั้นคืออะไร

ถ. สาธยายโดยพิสดาร ความหมายแค่ไหน การที่สวดพระสูตรต่าง ๆ อนัตตลักขณสูตรก็ดี อาทิตตปริยายสูตรก็ดี สักแต่ว่าสวดอย่างนี้ ชื่อว่าสาธยายไหม

สุ. ถ้าไม่เป็นไปด้วยความเข้าใจ ก็ไม่มีประโยชน์ เพราะว่าข้อความในสังฆธรรมสัมโมสสูตรเริ่มตั้งแต่ ย่อมไม่เล่าเรียนธรรม นั่นก็เป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญ และไม่แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมา

ถ. เล่าเรียนก็เล่าเรียนมาตามสูตรที่พระท่านสวดทุกวัน ๆ หมายความว่าสาธยาย แต่จะเข้าใจโดยพิสดารหรือเปล่า และถ้าโดยพิสดารมีคนเข้าใจแล้ว พระอรชรกถาจารย์คงไม่ต้องยกวางอรชรกถาต่าง ๆ เช่น มงคลสูตรที่อาจารย์อ้างมาก็เป็นอรชรกถา ท่านอาจารย์ท่านก็เก็บจากพระไตรปิฎกมาอธิบาย มารวบรวม

ส. มงคลสูตรไม่ใช่อรรถกถา สาธยายหมายถึงกล่าวถึงข้อความในพระไตรปิฎกโดยครบถ้วน ไม่ใช่เพียงแต่หยิบยกมาเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ และอาศัยความคิดเห็นของตนเอง โดยผู้ฟังไม่มีโอกาสที่จะได้พิจารณาโดยตลอดให้เข้าใจความละเอียดยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น การกล่าวธรรม เมื่อได้ศึกษาแล้วควรที่จะแสดงธรรมที่ได้ศึกษา บอกธรรมที่ได้ศึกษา และยังสาธยายธรรมที่ได้ศึกษาโดยพิสดารด้วย เพื่อที่จะให้ถึงความสมบูรณ์ของ ...

ถ. อย่างมังคลัตถทีปนี เป็นความเห็นส่วนตัวของอรรถกถาจารย์หรือเปล่า

ส. ไม่ได้อยู่ในพระไตรปิฎกก็จริง แต่ทำให้ผู้ที่ได้ศึกษาได้เพิ่มความเข้าใจขึ้นหรือเปล่า นี่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณา เพื่อเห็นคุณของท่านผู้รู้รุ่นก่อน ๆ ซึ่งท่านช่วยผู้ศึกษารุ่นหลัง ๆ

ถ. อย่างนี้นับว่าพิสดาร ใช่ไหม

ส. พิศดาร คือ โดยละเอียด โดยลึกซึ้ง

ถ. อย่างอธิบายมงคลต่าง ๆ อย่างของมังคลัตถทีปนี ถือว่าโดยพิสดารหรือไม่

ส. ตามมังคลัตถทีปนี คือ โดยพิสดารตามมังคลัตถทีปนี

โดยพิสดารตามที่มกนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย แล้วแต่ คือ โดยพิสดารตามพระไตรปิฎกแต่ละคัมภีร์

ถ. และที่อาจารย์ทดสอบมา ถูกหรือผิด

ส. ทดสอบอะไร

ถ. มังคลัตถทีปนีที่ศึกษามาทดสอบหรือเปล่าว่า ท่านสาธยายถูกหรือผิด

ส. ท่านอ้าง และดิฉันก็ดูในพระไตรปิฎกประกอบด้วย สิ่งที่ท่านอ้างก็ตรงกับพระไตรปิฎก

ถ. หมายความว่า ยืนยันความถูกต้อง ใช่ไหม

ส. ท่านอ้างในพระไตรปิฎก และเมื่อตรวจสอบดูก็มีข้อความนั้นในพระไตรปิฎก

ถ. ข้อความที่ท่านยกมานั้น มี แต่คำอธิบายของท่าน อาจารย์เคยได้ศึกษาและตรวจสอบดูว่าตรงหรือไม่

ส. ไม่อยากจะให้ดิฉันเป็นผู้ตัดสินพระอรรถกถารุ่นก่อน เพราะว่าไม่อยู่ในฐานะที่จะวิจารณ์พระอรรถกถารุ่นก่อน แต่ประโยชน์ที่ได้รับจากอรรถกถามีมาก

ถ. แสดงว่าเป็นคุณมากกว่าเป็นโทษ

ส. ไม่มีใครกล้าที่จะไปบอกได้ ...

ถ. ยกตัวอย่างมงคลสูตรสูตรเดียว แต่ก็มีสูตรอื่น ๆ อีกเท่าที่อาจารย์ได้ศึกษามา

ส. ก็ตามที่ได้เรียนให้ทราบว่า ได้รับประโยชน์มากจากอรรถกถาทุกเล่ม

ถ. ต้องนับว่า เป็นการสาธยายที่เรียกว่าเป็นคุณ ใช่ไหม

ส. เป็นพระคุณของพระอรรถกถาจารย์รุ่นก่อนอย่างมาก ไม่ควรที่จะลบหลู่ท่านที่มีความรู้ ซึ่งสามารถช่วยทำให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจพระธรรมโดยละเอียดขึ้น

๑๖๒๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

ข้อความใน **สัทธรรมสมโมสสูตรที่ ๓** เป็นความละเอียดเพิ่มขึ้นในการที่
พระธรรมจะเสื่อมสูญและไม่เสื่อมสูญ

ข้อ ๑๕๖

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือน
เสื่อมสูญแห่งสัทธรรม ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้
ย่อมเล่าเรียนพระสูตรที่ทรงจำไว้ไม่ดี ด้วยบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดี แม้อรรถแห่ง
บทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดี ย่อมเป็นเนื้อความมีนัยไม่ดี นี่เป็นธรรมข้อที่ ๑
ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม

อย่างคำถามของท่านผู้ฟังทั้ง ๒ ท่านที่ว่า เมื่อได้ยินได้ฟังแล้วจะเข้าใจถูกหรือ
เข้าใจผิด แสดงให้เห็นว่า ถ้า ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนพระสูตรที่
ทรงจำไว้ไม่ดี คือ ไม่ได้ทรงจำไว้โดยถูกต้อง แต่ทรงจำไว้คลาดเคลื่อน ด้วยบทและ
พยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดี แม้อรรถแห่งบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ไม่ดี ย่อมเป็นเนื้อความ
มีนัยไม่ดี

ที่จะรู้ว่าสิ่งที่ได้ยินได้ฟังดีหรือไม่ดี ทั้งบททั้งพยัญชนะ ก็โดยการที่ว่า
ทำให้เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้หรือไม่ ถ้าไม่สามารถทำให้เข้าใจ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ ก็หมายความว่าสิ่งที่ทรงจำไว้นั้นไม่ถูกต้อง แม้แต่การ
บอกพร้อมด้วยพยัญชนะเพียงเล็กน้อย ก็เป็นสิ่งที่ควรจะได้พิจารณา

แต่อย่างไรก็ตาม คงไม่มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตคนหนึ่งคนใดที่จะไปตรวจสอบดู
อักขระ บท และพยัญชนะของพระไตรปิฎกทั้งหมดตั้งแต่ต้นโดยตลอดได้ เพราะว่า
ความสามารถของบุคคลในรุ่นนี้กับความสามารถของบุคคลในรุ่นก่อนก็ต่างกัน แต่

เป็นข้อเตือนใจว่า ไม่ว่าใครจะอ้างว่าเป็นข้อความที่มาจากพระสูตร หรือมาจากพระไตรปิฎกส่วนใดก็ตาม ย่อมพิสูจน์ได้ว่าสามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้ตรงตามความเป็นจริงหรือไม่

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมกระทำให้เป็นผู้ว่ายาก เป็นผู้ไม่อดทน รับคำพร่ำสอนโดยไม่เคารพ นี่เป็นธรรมข้อที่ ๒ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังขารธรรม

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่เป็นพหุสูต มีการเล่าเรียนมาก ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ย่อมไม่บอกพระสูตรแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นล่องลับไป พระสูตรย่อมขาดเค้ามูล ไม่มีหลัก นี่เป็นธรรมข้อที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังขารธรรม

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายผู้เถระเป็นผู้มักมาก มีความประพฤติย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการล่องละเมิด ทอดธุระในทางวิเวก ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลुธรรมที่ยังไม่บรรลु เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง ประชุมชนรุ่นหลังย่อมถือเอาภิกษุเหล่านั้นเป็นตัวอย่าง ประชุมชนเหล่านั้นก็เป็นผู้มักมาก มีความประพฤติย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการล่องละเมิด ทอดธุระในทางวิเวก ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นธรรมข้อที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังขารธรรม

ต้องอาศัยหลายอย่างหลายประการที่จะทำให้พระสังขารธรรมดำรงอยู่ ซึ่งถ้าขาดธรรมที่จะทำให้พระสังขารธรรมดำรงอยู่ ย่อมทำให้พระสังขารธรรมเสื่อมสูญ

ประการที่ ๕ คือ

อีกประการหนึ่ง สงฆ์เป็นผู้แตกกัน เมื่อสงฆ์แตกกันย่อมมีการด่ากันและกัน บริภาษกันและกัน แข่งกันและกัน ทอดทิ้งกันและกัน ในเหตุการณ์เช่นนั้น คนผู้ไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส และคนบางพวกที่เลื่อมใสแล้วย่อมเหินห่าง นี่เป็นธรรมข้อที่ ๕ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังขารธรรม

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือน
เสื่อมสูญแห่งสังขาร

ทุกท่านคงจะพิจารณาได้ว่า ยุคนี้สมัยนี้จะเป็นยุคที่พระสังฆธรรมเจริญรุ่งเรือง
หรือเป็นยุคสมัยที่พระสังฆธรรมกำลังค่อย ๆ เสื่อมลง พิสูจน์จากแต่ละบุคคล
แต่ละท่าน และแต่ละกลุ่มของบุคคลด้วย

ผู้ฟัง ถ้าพิจารณาจาก ๕ ประการหลัง ผมว่าพระสังฆธรรมนี้เสื่อมแน่ เล่าเรียน
และทรงจำไว้ไม่ถูกต้องก็มาก เป็นผู้ว่ายากก็มาก ประกอบด้วยธรรมเป็นผู้ว่ายาก
ก็มาก และพหูสูตผมว่าไม่มี เป็นพหูสูตแล้วไม่บอกต่อ มักมาก เป็นหัวหน้า
ล่องละเมิด ประพฤติย่อหย่อน สรุปแล้วทั้ง ๕ ประการ ผมว่ายุคนี้ใกล้เข้าไปทุกที

ส. เพราะฉะนั้น ทุกท่านช่วยตัวเอง เป็นยุคสมัยที่ต้องพิจารณาธรรม
และเป็นผู้ที่ว่าง่าย เป็นผู้อดทนที่จะเจริญกุศลทุกประการ เพื่อให้พ้นจากการตกไป
ในทางฝ่ายอกุศล ซึ่งจะทำให้พระสังฆธรรมเสื่อมสูญเร็วยิ่งขึ้น แต่ไม่มีใครสามารถแก้ไข
เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ เพราะเป็นไปตามยุคสมัย

สำหรับเหตุที่ทำให้พระสังฆธรรมตั้งมั่น ซึ่งตรงกันข้าม ขอกล่าวถึงโดยตลอด
เพื่อที่จะได้พิจารณา และพยายามที่จะดำรงพระสังฆธรรมไว้

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น
ไม่ลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังขาร ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุทั้งหลาย
ในธรรมวินัยนี้ย่อมเล่าเรียนพระสูตรที่ทรงจำไว้ดี ด้วยบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ดี
แม้รรถแห่งบทและพยัญชนะที่ตั้งไว้ดี ย่อมเป็นเนื้อความที่มีนัยดี นี่เป็นธรรมข้อที่ ๑
ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังขาร

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็น
ผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน รับคำพร่ำสอนโดยเคารพ นี่เป็นธรรมข้อที่ ๒ ย่อมเป็นไปเพื่อ
ความตั้งมั่น ไม่ลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังขาร

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายที่เป็นพหูสูต เล่าเรียนมาก ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมคคา ย่อมบอกแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นล่องลับไป พระสุตรย่อมไม่ขาดค้ำมูลมีหลักฐานอยู่ นี่เป็นธรรมข้อที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลื่อนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายผู้กระย่อมน้อยมาก ไม่ประพฤติย่อหย่อน ทอดธุระในการล่องละเมิด เป็นหัวหน้าในทางวิเวก ปราศจากความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อกะทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นธรรมข้อที่ ๔ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลื่อนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม

อีกประการหนึ่ง สงฆ์ย่อมเป็นผู้สมัคสมานกันดี ชื่นชมต่อกัน ไม่วิวาทกัน มีอุเทศเป็นอย่างเดียวกัน อยู่สบาย ก็เมื่อสงฆ์สมัคสมานกันดี ไม่มีการด่ากันและกัน ไม่บริภาษกันและกัน ไม่มีการแข่งกันและกัน ไม่ทอดทิ้งกันและกัน ในเหตุการณ์เช่นนั้น คนผู้ไม่เลื่อมใสย่อมเลื่อมใส และคนบางพวกที่เลื่อมใสแล้ว ย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้น นี่เป็นธรรมข้อที่ ๕ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลื่อนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น ไม่ลบลื่อนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม ฯ

จบ สูตรที่ ๖

ข้อความในพระไตรปิฎกทั้งหมด เกื้อกูลและเป็นประโยชน์สืบเนื่องซึ่งกันและกัน เช่น ในมงคลสูตร มงคลคาถาที่ ๘ ที่ว่า ความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การเห็นสมณะ ๑ การสนทนาธรรม ๑ กรรม ๔ อย่างมีความอดทนเป็นต้นนี้เป็นมงคลอันสูงสุด

เริ่มตั้งแต่ความเป็นผู้อดทน ความเป็นผู้ว่าง่าย และการเห็นสมณะ เพราะถ้าเป็นผู้ที่ไม่อดทน เป็นผู้มักโกรธ ซึ่งไม่เป็นมงคลเลย จึงทำให้เป็นคนว่ายาก เมื่อเป็นผู้ว่ายากแล้ว ย่อมไม่อดทนที่จะฟังและศึกษาพระธรรมเพื่อน้อมประพฤติปฏิบัติตามเพื่อขัดเกลากิเลส ฉะนั้น การเป็นผู้ว่ายากไม่เป็นมงคล เพราะไม่ทำให้เห็นสมณะ

แสดงให้เห็นว่า การเห็นสมณะไม่ใช่สิ่งที่เห็นง่าย และจะเห็นสมณะเมื่อไร และเห็นอะไรที่เห็นสมณะ

สมณะ คือ ผู้สงบจากกิเลส ถ้าเห็นแต่เพียงจิวร หรือไตรจิวร หรือเครื่องหมายของเพศบรรพชิต นั้นชื่อว่าเห็นสมณะหรือยัง เพราะว่าสมณะต้องเป็นผู้สงบ

สำหรับผู้ครองไตรจิวรเป็นเพศสมณะ ถ้าเห็นความประพฤติของผู้ที่ครองไตรจิวรในเพศสมณะจะชื่อว่าเห็นสมณะใหม่ ซึ่งบางขณะกายวาจาดี บางขณะกายวาจาไม่ดี ก็ยังไม่ใช่ว่าเป็นผู้ที่สงบจริง ๆ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่เห็นข้อประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้สามารถดับกิเลสได้ จึงจะเป็นผู้ที่สงบจริง ๆ

การเห็นสมณะเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ง่าย จะต้องเป็นผู้ที่ศึกษาอบรมเจริญปัญญา รู้หนทางที่จะทำให้ดับกิเลสเมื่อไร เมื่อนั้นจึงสามารถเห็นสมณะได้ ถ้าไม่รู้ข้อปฏิบัติที่จะทำให้เป็นสมณะ ให้กิเลสสงบ จะกล่าวว่าเห็นสมณะได้ไหม

เมื่อไม่รู้ข้อปฏิบัติที่จะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่สงบจากกิเลส ย่อมไม่สามารถเห็นสมณะได้ และย่อมไม่สามารถไปหาเพื่อที่จะเห็นสมณะด้วย

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค โพชฌงคสังยุตต์ สีลสูตร ข้อ ๓๗๓
มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ การได้เห็นภิกษุเหล่านั้นก็ดี การได้ฟังภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึงภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตามภิกษุเหล่านั้นก็ดี แต่ละอย่าง ๆ เรากล่าวว่ามียุบภาระมากข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าผู้ที่ได้ฟังธรรมของภิกษุเห็นปานนั้นแล้ว ย่อมหลีกเลี่ยงอยู่ด้วย ๒ วิธี คือ หลีกออกด้วยกาย ๑ หลีกออกด้วยจิต ๑ เธอหลีกเลี่ยงอยู่อย่างนั้นแล้ว ย่อมระลึกถึง ย่อมตรึกถึงธรรมนั้น

นี้เป็นประโยชน์จากการที่จะได้เห็นสมณะ

สำหรับในมงคลข้อที่ว่า การเห็นสมณะนั้นหมายความว่าเห็น ๒ อย่าง คือ การเห็นด้วยจักขุ ๑ และการเห็นด้วยญาณคือเห็นด้วยปัญญา ๑ ซึ่งก่อนที่จะเห็นด้วยญาณ จะต้องเห็นด้วยจักขุก่อน เพราะการเห็นด้วยจักขุนั้นเป็นการเกื้อกูลแก่การเห็นด้วยญาณ เพราะเมื่อเห็นด้วยจักขุแล้วก็เห็นเหตุให้ได้ฟัง เป็นเหตุให้เข้าไปหา เป็นเหตุให้เข้าไปนั่งใกล้ เป็นเหตุให้ระลึกถึง เป็นต้น จนกระทั่งสามารถที่จะประพฤติปฏิบัติตามธรรมได้ ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจข้อปฏิบัติและรู้ว่าบุคคลใดปฏิบัติเช่นนั้น และการเห็นบุคคลนั้นก็เป็นมงคลอย่างสูงสุด เพราะว่าเป็เหตุให้ได้ฟังพระธรรม เป็นเหตุให้เข้าไปนั่งใกล้ เป็นเหตุให้ระลึกถึงพระธรรมที่ได้ฟัง และน้อมประพฤติปฏิบัติตาม

ข้อความต่อไปมีว่า

การเห็นด้วยจักขุ (การเห็นด้วยตา) คือ การแลดูพระอริยเจ้าทั้งหลายด้วยจักขุอันเลื่อมใส

บางท่านไม่ทราบว่าผู้ใดเป็นพระอริยบุคคล จึงไม่มีการมองดูด้วยความเลื่อมใส เพราะฉะนั้น การที่จะมีความเลื่อมใสในพระอริยะได้ หมายความว่าต้องมีความเข้าใจถูกในข้อปฏิบัติและสามารถรู้ว่าบุคคลใดปฏิบัติอย่างนั้นซึ่งจะเป็นหนทางที่ทำให้เป็นพระอริยะ จึงมองดูด้วยความเลื่อมใสได้

แม้การได้ยินด้วยหูว่า มีพระอรหันต์อยู่ในแคว้นแคว้น หรือในชนบท ในนิคม ในวิหาร ในถ้ำซื่อโน้น แม้การได้ฟังอย่างนี้ ก็มีอุปการะมากเหมือนกัน

แต่ต้องเป็นความจริง ไม่ใช่การตื่นเต้นโดยไม่รู้ว่าคุณคนนั้นเป็นพระอรหันต์จริงหรือไม่ ไม่รู้ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องแต่ได้ยินว่ามีพระอรหันต์ ขณะนั้นไม่ใช่กุศลจิตที่เลื่อมใส เพราะว่ายังไม่รู้หนทางที่ทำให้เป็นพระอริยบุคคล แต่ถ้ารู้หนทาง และได้ยินด้วยหูว่า มีพระอรหันต์อยู่ในแคว้นแคว้น หรือในชนบท ในนิคม ในวิหาร ในถ้ำซื่อโน้น แม้การได้ฟังอย่างนี้ก็มีอุปการะมากเหมือนกัน เช่น บุคคลที่ได้ยินได้ฟังว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน หรือประทับอยู่

ที่พระวิหารเวฬุวัน ก็มีโอกาสที่จะได้ไปเฝ้า ได้ฟังธรรม ซึ่งนั่นคือมงคลอย่างสูงสุด และเมื่อรู้ว่ามิพระอริยบุคคล หรือมีพระอรหันต์อยู่ในที่ใด ผู้นั้นต้องการเห็นเพื่ออะไร

เพราะฉะนั้น การเห็น คือ การเข้าไปหาด้วยจิตเห็นปานนี้ว่า จักถวายทาน จักถามปัญหา จักฟังธรรม หรือจักทำสักการะ หรือจักทำกิจมีการรับใช้ ก็ชื่อว่า เข้าไปนั่งใกล้เหมือนกัน

ไม่ใช่เข้าไปหาเฉย ๆ เพียงแต่จะไปดู แต่จะถวายทาน หรือจะถามปัญหา หรือจะฟังธรรม หรือจะทำการสักการะ หรือจะทำกิจมีการรับใช้ นี่คือประโยชน์ที่จะได้รับ คือ กุศลนานาประการที่จะเกิดจากการเห็นพระอริยเจ้า

มงคลัตถทีปนี ข้อ ๔๕๘ มีข้อความว่า

กุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์เกื้อกูล เห็นภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลมาถึงประตูเรือนแล้ว ถ้าไทยธรรมมีอยู่ ฟังต้อนรับด้วยไทยธรรมตามกำลัง ถ้าไม่มี ฟังทำเบญจางคประดิษฐ์ไหว้ เมื่อทำเบญจางคประดิษฐ์นั้นไม่สำเร็จ ฟังประคองอัญชลินมัสการ แม้เมื่อประคองอัญชลินมัสการนั้นไม่สำเร็จ ควรแลดูด้วยจักขุอันเจือด้วยเมตตาอันเลื่อมใส คือ ด้วยจิตอันเลื่อมใส

บางท่านอาจจะไม่ได้ระลึกได้ว่า ขณะที่ท่านมองบุคคลอื่น หรือเห็นบุคคลอื่น แวดตาเป็นอย่างไร ถ้าจิตไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใส ตาก็จะไม่ประกอบด้วย แวดของความเมตตา เพราะฉะนั้น ถ้าได้เห็นผู้มีศีล แม้เมื่อประคองอัญชลินมัสการนั้นไม่สำเร็จ ควรและดูด้วยจักขุอันเจือด้วยเมตตาอันเลื่อมใส คือ ด้วยจิตอันเลื่อมใส

น่าจะเป็นอย่างนี้ไม่ว่าจะดูใครหรือเปล่า หรือเว้นก็ดีถ้าเป็นคนที่ไม่ชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สมควรเลยจริง ๆ

พระธรรมทั้งหมดเกื้อกูลให้เป็นผู้ที่พิจารณาตนเอง ประโยชน์ คือ พิจารณา รู้จักสภาพธรรมที่ปรากฏ เพราะแต่ละท่านคงจะไม่เห็นแววดตาของตัวเอง แต่สามารถรู้สภาพของจิตได้ว่า ถ้าจิตขณะนั้นไม่เป็นกุศล การมองดู ลักษณะของตาหรือแววดตา ที่ดูจะเปิดเผยถึงสภาพของจิตในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ควรเป็นผู้ที่มีปกติมีเมตตา

จะทำให้ไม่ว่าจะเห็นใคร ก็ดูด้วยตาอันเจือด้วยความเมตตา หรือด้วยจิตอันเลื่อมใส สำหรับท่านผู้มีศีล

มีท่านผู้หนึ่ง จากการได้ฟังธรรมครวก่อนเรื่องของการขัดคอ ท่านเล่าให้ฟังถึง การที่ท่านได้ขัดคอไปแล้วแต่ไม่รู้สึกรู้สิดู จนกระทั่งได้ฟังพระธรรมเรื่องขัดคอ ท่านจึง พิจารณาเสียงของท่านในขณะที่ท่านได้กล่าววาจาเช่นนั้นว่า เป็นการขัดคอจริง ๆ

คือ มีบุคคลหนึ่งซึ่งพูดถึงการกระทำของเขาเอง และบุคคลนั้นก็เห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่สมควร เพราะฉะนั้น ก็กล่าวด้วยเสียงซึ่งขณะนั้นคงจะรู้สึกตัว แต่เมื่อได้ ฟังเรื่องของการขัดคอแล้วก็ระลึกขึ้นได้หลังจากที่ได้ฟังแล้วว่า เสียงที่พูดนั้นช่างเป็น เสียงที่กระด้าง แม้เป็นการกล่าวคำที่ควรเช่นว่า ท่านก็ศึกษาพระวินัยแล้ว ทำไมท่าน ไม่ถือกุศลต่อพระวินัย นี่เป็นคำที่ท่านผู้นั้นกล่าว แต่เมื่อระลึกถึงจิตในขณะนั้น ท่านก็รู้ว่า เสียงในขณะนั้นต้องเป็นเสียงที่กระด้าง เพราะขณะนั้นไม่ใช่จิตที่เมตตา และเป็นการขัดคอการกระทำของบุคคลนั้นทันทีที่เขาได้เล่าถึงการกระทำนั้น

เพราะฉะนั้น เวลาที่สติเกิด เมื่อระลึกถึงเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดที่เกิดขึ้น ย่อมเห็นความถูกและความผิด แต่ถ้าเป็นวิตกเจตสิกซึ่งเพียงตรึงนึกถึงเรื่องนั้น ด้วยอุกุศลจิตจะไม่รู้เลยว่าขณะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควร และสภาพของจิตที่ได้กล่าวคำ ขัดคอนั้นเป็นจิตที่เป็นอุกุศล ซึ่งนั่นคือวิตกเจตสิก คือ นึกถึงเรื่องต่าง ๆ ด้วยความ โกรธบ้าง ด้วยความพอใจบ้าง แต่ถ้าตรึงด้วยสติ จะสามารถย้อนพิจารณาการกระทำ ของตนเองและสามารถรู้ได้ว่าขณะนั้นเป็นอุกุศล และถ้ารู้อย่างนี้ ต่อไปจะไม่มีการ ขัดคอด้วยอุกุศลจิตอีก แต่จะเป็นการเตือนด้วยเมตตาจิต ด้วยเสียงซึ่งประกอบ ด้วยเมตตา และด้วยแววตาที่ประกอบด้วยเมตตาด้วย

การฟังพระธรรมโดยละเอียด และพิจารณาสภาพจิตของตนเอง จะทำให้เห็น โทษของอุกุศล และเป็นผู้ที่อ่อนโยน ไม่กระด้างด้วยความโกรธ

๑๖๒๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

มงคลัตถทีปนี ข้อ ๔๕๙ มีข้อความว่า

ก็เพราะบุญแม้มีการเห็นอย่างนี้ก็เป็มูลเหตุ (คือ การเพ็งมองดูด้วยตาที่เมตตา) โรคก็ดี โทษก็ดี ความฉ้อพางก็ดี ต้อก็ดี ย่อมไม่มีในนัยน์ตาลอดพ้นชาติเป็นอนง นัยน์ตาย่อมเป็นธรรมชาติผ่องใส บุคคลย่อมเป็นผู้ได้สมบัติทุกชนิดในเทพยดาและในมนุษย์ตลอดกาลประมาณแสนกัป ก็ข้อที่บุคคลเป็นมนุษย์มีชาติแห่งความเป็นคนมีปัญญาพึงเสวยวิบากสมบัติเห็นปานนี้ เพราะบุญซึ่งสำเร็จด้วยการเห็นสมณะอันตนให้เป็นไปแล้วโดยชอบ (คือ ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตาในขณะที่มอดดู) แม้สัตว์ดิรัจฉานผู้ได้บำเพ็ญบารมีมาแล้วเพื่อที่จะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็ยังมีจิตเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคด้วยความคุ่นเคยในพระพุทธศาสนามาก่อน

อรรถกถาขณิกนิยาย มูลปณณาสก จุฬสีหนาทสูตร ข้อ ๑๕๓
มีข้อความที่เป็นตัวอย่างว่า

ได้ยินว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทศาล ณ เวทิสกบรรพต ครั้นนั้น นกฮูกตัวหนึ่ง ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต ก็บินตามได้ครึ่งทาง ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จกลับมา ก็บินออกไปต้อนรับครึ่งทาง

ในวันหนึ่ง นกฮูกนั้นลงจากภูเขา ไหว้พระผู้มีพระภาคซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับนั่งในเวลาเย็น โดยป้องปีกประคองอุฏฐลิตำศิระให้ต่ำลง ยืนนมัสการพระผู้มีพระภาคอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงแลดูนกฮูกนั้นแล้วทรงกระทำกรายัมมแย้ม

ท่านพระอานนท์เถระทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นปัจจัย อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยแห่งการทรงยิ้มแย้มให้ปรากฏ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ เธอจงดูนกยูงนี้ นกยูงนี้ยังจิตให้เลื่อมใสในเราและในพระภิกษุสงฆ์ แล้วท่องเที่ยวในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายตลอดแสนกัป จักเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าโสมนัส

แม้จะเป็นสัตว์ดิรัจฉานในกำเนิดของนกยูง แต่เป็นผู้ที่ได้บำเพ็ญบารมีมาแล้ว เพื่อที่จะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ก็มีจิตที่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคได้ด้วยความคุ้นเคยในพระพุทธศาสนามาก่อน

ท่านผู้ฟังจะเป็นอย่างนกยูงได้ไหม หรือว่านกยูงเก่งกว่า

เป็นเรื่องที่น่าคิด เพราะว่าการกระทำกุศลที่ละเล็กที่ละน้อย แม้แต่การที่จะเป็นผู้ที่มีจิตอ่อนโยน เป็นผู้ว่าง่าย เริ่มต้นไป ค่อย ๆ เป็นไปทีละเล็กทีละน้อย ก็จะเป็นการคุ้นเคยในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม และเมื่อได้ฟังพระธรรมโอวาท หรือคำพร่ำสอนก็จะเป็นผู้ที่มีเมตตา แม้จะไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ก็ยังสามารถมีจิตอ่อนโยนได้ เป็นผู้ที่มีจิตเลื่อมใสในบุคคลที่ควรเลื่อมใส ด้วยความที่เคยคุ้นเคยมาแล้วในพระศาสนา เพราะฉะนั้น สิ่งที่เป็นมงคล ก็เป็นมงคลจริง ๆ

ถ. การเห็นสมณะ ในมังคลัตถปิณีท่านจำแนกไว้หรือเปล่าว่า หมายถึงการเห็นพระอริยะ

ส. การเห็น ๒ อย่าง คือ การเห็นด้วยตาและการเห็นด้วยปัญญา ถ้าไม่มีปัญญาไม่สามารถรู้ได้เลยว่า ใครจะเป็นพระอริยะหรือไม่เป็น

ถ. ในปัจจุบันนี้ เราไปวัดก็ดี หรือเห็นพระมาบิณฑบาตก็ดี จัดว่าเป็นการเห็นสมณะได้หรือเปล่า

ส. ถ้าไม่มีปัญญาจะทราบได้ไหมว่า ท่านเป็นผู้สงบ หรือไม่เป็นผู้สงบ แต่ท่านเป็นผู้มีศีลในขณะนั้น

ถ. เพราะฉะนั้น ไม่สามารถตัดสินได้ว่า ขณะที่เราเห็นพระบิณฑบาตก็ดี หรือตามวัดก็ดี ท่านเป็นผู้ทรงศีลหรือเปล่า แต่ที่เป็นกุศลแน่ ๆ คือ ไม่ไปเพ่งโทษว่าท่านบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ และถ้าจะใส่บาตรก็ไม่ได้คิดว่า พระวัดนี้ ไม่อยากใส่เพราะปฏิบัติไม่น่าเลื่อมใส เพราะถ้าคิดแล้วจะไม่ใส่บาตร ก็ตั้งใจว่า เราทำบุญเป็นการเสียสละ เมื่อใส่บาตรแล้ว ท่านจะไปแจกให้ใครก็เป็นเรื่องของท่าน เรื่องนี้ผมบอกที่บ้านเป็นประจำ เขาบอกว่าไม่ค่อยจะศรัทธา พระท่านไม่ฉันหรือกอาหารเหลือเพื่อเหลือกิน อาหารที่เหลือก็ทิ้งเกลื่อนกลาด ไม่เป็นประโยชน์อะไร ผมก็บอกว่า อย่าไปเพ่งอย่างนั้น ต้องนึกถึงว่าเราได้เสียสละ เมื่อเราบริจาค เป็นการสละความตระหนี่ที่เรามี ถือว่าเราได้บุญได้กุศลแล้ว การเพ่งโทษผู้อื่นแทนที่จะได้บุญกุศลกลับได้อกุศลเพิ่มขึ้น คิดอย่างนี้ จะจัดอยู่ในข้อการเห็นสมณะเป็นมงคลได้หรือเปล่า

สุ. วันหนึ่ง ๆ จิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ควรที่จะได้พิจารณา ซึ่งโดยมากเป็นอกุศลเวลาที่เห็นบุคคลอื่น หรือพิจารณาบุคคลอื่น เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นพระภิกษุ และพิจารณาถึงปฏิบัติหรือวัตรข้อปฏิบัติของท่าน ขณะนั้นพิจารณาดูใจว่า เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล สำคัญอยู่ที่จิตของตนเอง ถ้าพิจารณาแล้วเป็นกุศลก็ควรพิจารณา แต่ถ้าพิจารณาแล้วเป็นอกุศล ก็ควรพิจารณาถึงจิตที่คิดถึงคนอื่นแล้วเป็นอกุศล

ถ. สมณะในพระไตรปิฎกที่อาจารย์บรรยาย คือ พระอริยบุคคล ใช่ไหม

สุ. สมณะหมายความว่าผู้สงบ

ถ. นั้นสมัยก่อน แต่ปัจจุบันเราเรียกพระว่า สมณะ สงสัยว่าเราเรียกกันมาตั้งแต่เมื่อไร อยากทราบว่าในสมัยพุทธกาลท่านเรียกพระภิกษุที่ยังไม่บรรลุนพระอริยบุคคลว่าสมณะหรือเปล่า มีปรากฏในพระไตรปิฎกไหม สมณะปัจจุบันนี้หมายถึงพระหม้อจิ๋ว

สุ. ถ้าเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ก็เป็นผู้ที่อบรมข้อประพฤติปฏิบัติที่จะเป็นผู้สงบ เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับว่าเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยก็เป็นโมฆบุรุษ

แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน พระภิกษุที่ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า โมฆบุรุษ

ถ. เมื่อวานนี้ได้มีการสนทนารวมกันคำว่า คาจุด ผมไปค้นในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายว่า เป็นมาตรวัดความยาวโบราณ มีระยะทางเท่ากับ ๑๐๐ เส้น เท่ากับ ๔ กิโลเมตร ซึ่งตรงกับพจนานุกรมของท่านมหาประยูร ปยุตโต

สุ. ขอขอบพระคุณและอนุโมทนาสำหรับท่านที่สนใจในเรื่องของระยะทางและในความละเอียดของคำในภาษาบาลี

ก่อนที่จะถึงโสภณเจตสิกดวงต่อไป คือ ตัตรมฺหฌตตตาเจตสิก ขอกล่าวถึงโทษของโทสเจตสิก เพื่อที่ว่าเมื่อได้เห็นโทษของโทสแล้ว ย่อมจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้โทสเจตสิกเกิดได้ เพราะว่าส่วนมากจริง ๆ โทษของโทสเจตสิกจะรู้ในขณะที่โทสไม่เกิด แต่เวลาที่โทสกำลังเกิดอยู่ ย่อมไม่เห็นโทษของโทสในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ และพิจารณาเห็นโทษของโทสแม้ในขณะที่กำลังชุ่นเคืองใจ โทสเจตสิกก็เกิดได้ เพราะพิจารณาเห็นโทษของโทสในขณะนั้น ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ทุกคนมักจะคิดถึงเรื่องสุขภาพของร่างกาย และเห็นโทษภัยของความเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ และมีความปรารถนาที่จะหายจากโรคภัยไข้เจ็บถึงแม้ว่าจะมีเงินทองทรัพย์สมบัติมากมาย แต่เมื่อท่านมีโรคภัยไข้เจ็บจนกระทั่งไม่สามารถที่จะมีความสุขได้จาก รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ก็จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ถ้าเพียงปราศจากโรคจะมีความสุขความสะดวกสบายมาก แต่ในขณะที่ยังไม่เป็นโรคก็ลืมนึกว่า แท้ที่จริงแล้วลาภอันประเสริฐคือความไม่มีโรค เพราะว่าสามารถลุกนั่งเดินเห็นทำกิจการงานต่าง ๆ ได้

แต่แม้กระนั้น โรคทางกายก็ยังสามารถรักษาให้หายได้ มีนายแพทย์ มียาที่พอจะรักษาได้ โดยที่ทุกคนลืมนึกว่า โรคที่สำคัญกว่าโรคทางกาย คือ โรคทางใจ ซึ่งทุกคนอาจจะไม่ได้สำรวจ ไม่ได้พิจารณาเลยว่า โรคทางใจของแต่ละท่านมีอะไรบ้าง

มีโรคอะไรบ้างทางใจ เมื่อไม่ได้สังเกต ไม่ได้สำรวจ ไม่ได้พิจารณา ย่อมไม่เห็นโทษของโรคทางใจนั้น

เมื่อโรคทางใจเป็นโรคที่เห็นยากเพราะไม่ได้พิจารณา การที่จะรักษาโรคทางใจก็ต้องรักษายากกว่าโรคทางกาย และต้องใช้เวลาในการที่จะอบรมเจริญกุศลซึ่งเป็นยาที่จะรักษาอกุศลที่เป็นโรคทางใจ

ถ้าผู้ใดพิจารณาเห็นอกุศลธรรมที่ตนมีตามความเป็นจริงและรีบแก้ไข คือพิจารณาเห็นโทษ ก็คงดีกว่าการที่จะปล่อยให้โรคนี้กำเริบหรือทรุดหนักจนกระทั่งถึงกับเป็นอัมพาตทางใจ คือ ไม่ยอมที่จะขัดเกลากิเลสเลย และถ้าอกุศลมากมายเพิ่มพูนเหนียวแน่นถึงอย่างนั้น ก็ควรที่จะเห็นโทษในขณะนั้นซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ยอมแม้แต่คิดที่จะขัดเกลากิเลส

อัฐสาลินี จิตตูปปาทกัณฑ์ อธิบายอโหสะ สภาพที่ไม่โกรธ มีข้อความว่า

ที่ชื่อว่าอโหสะ โดยที่ไม่ประทุษร้าย

ที่ชื่อว่าอโหสะ เพราะไม่ก่อร้าย

อาการที่ไม่ประทุษร้าย ชื่อว่าอทุสสนา

ภาวะแห่งบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย ชื่อว่าอทุสสติดัตตะ

สภาวะที่ชื่อว่าอภัยบาท เพราะไม่ปองร้าย โดยเป็นปฏิบัติต่อพยาบาท

ที่ชื่อว่าอภัยบัพพะ เพราะไม่เบียดเบียน โดยเป็นปฏิบัติต่อทุกขอันเกิดแต่

ความโกรธ

นอกจากนั้น

กุศลมูล คือ อโหสะ ชื่อว่ารากเหง้าแห่งกุศล

นี่เป็นลักษณะอาการของอโหสะ ซึ่งตรงข้ามกับโหสะ

อโหสะ ไม่ประทุษร้าย ไม่ก่อร้าย ไม่พยาบาท เพราะเป็นปฏิบัติต่อพยาบาท

และไม่เบียดเบียน โดยเป็นปฏิบัติต่อทุกขอันเกิดแต่ความโกรธ

ถ้ากุศลจิตไม่เกิด อโทสเจตสิกเกิดไม่ได้ และถ้าอโทสเจตสิกเกิดขณะใด ขณะนั้นจิตเป็นกุศล

เพราะฉะนั้น ขอให้พิจารณาตนเองเพื่อประโยชน์ เพราะการที่แต่ละท่านจะมี พระธรรมเป็นที่พึ่งอย่างมั่นคงถึงขั้นโลกุตตรสรณคมนั้น จะต้องอบรมเจริญกุศลที่จะ ขัดเกลากุศลไปเรื่อย ๆ พร้อมกับการเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะเพียงแต่ เจริญกุศลเท่านั้นโดยไม่เจริญสติปัฏฐาน ไม่สามารถดับกิเลสได้ หรือถ้าคิดที่จะเจริญ สติปัฏฐานโดยไม่เจริญกุศลอื่นเลย ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เหมือนกัน เพราะอกุศล จะต้องเพิ่มพูนมากขึ้น ไม่เป็นปัจจัยต่อการที่จะให้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมใน ขณะนั้น

การที่จะเจริญกุศลจนกระทั่งสามารถดับกิเลสได้ ต้องประกอบด้วยธรรมที่เป็น บารมี ๑๐ ซึ่งธรรมแต่ละส่วนที่ได้ฟังจากพระไตรปิฎกก็ถูกต้องจริง ๆ และไม่ใช่ว่า แยกจากกัน แม้แต่บารมี ๑๐ ก็เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ซึ่งการอบรมเจริญหนทาง ที่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ถ้าขาดการอบรมเจริญกุศล คือ บารมี ๑๐ ให้มั่นคงแล้ว การรู้แจ้งอริยสัจธรรมก็มีไม่ได้

บารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา

จะเห็นได้ว่า อโทสะ คือ เมตตา เป็นบารมีด้วย ใครที่ยังไม่คิดที่จะเป็นผู้ที่ มีเมตตาเพิ่มขึ้น ๆ ก็ไม่มีทางถึงฝั่งคือพระนิพพานได้ เพราะฉะนั้น จะขาดบารมี ข้อหนึ่งข้อใดไม่ได้ ต้องมีทั้งทาน ศีล เนกขัมมะ คือ การออกจากความติดข้องพัวพัน ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แม้ว่าจะไม่ใช่โดยวัตถุทางแต่โดยจิต คือ โดยสติ ที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนขณะใด ขณะนั้นก็ชื่อว่าการออกจาก ความติด ความพอใจยึดมั่นนามธรรมและรูปธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ซึ่งจะต้องเป็นปัญญาบารมีพร้อมกับวิริยะ คือ ความเพียร พร้อมทั้งขันติ คือ ความอดทน เพราะผลของการอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่ว่าจะเกิดขึ้นโดยเร็วและ โดยง่าย แต่ต้องเป็นไปทีละเล็กทีละน้อย ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจริง ๆ จากการหลงลืมสติ

ไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม จนกระทั่งค่อย ๆ เป็นผู้มีปกติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม และสังเกต ศึกษา พิจารณาจนเป็นความรู้ที่เพิ่มขึ้น ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า นอกจากจะมีความเพียรแล้ว ยังต้องอาศัยขันติ คือ การรอคอยผล ซึ่งเป็นไปทีละเล็กทีละน้อยด้วย

นอกจากนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีสัจจะ ความจริงใจต่อการที่จะเป็นผู้ที่ตรงในการละกิเลส ต้องมีความตั้งใจมั่น คือ อธิษฐาน และมีเมตตา คือ อโหสะ และบารมีที่ ๑๐ คือ อุเบกขา ซึ่งบารมีทั้ง ๑๐ นี้ ได้แก่ โสภณจิตและโสภณเจตสิกนั่นเอง

เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่ต้องการดับกิเลส ขณะใดที่เป็นกุศลประการหนึ่ง ประการใด ย่อมต้องเป็นไปในบารมีหนึ่งบารมีใด

๑๖๒๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๓๐

สำหรับเมตตาบารมีที่ ๙ ได้แก่ อโทสเจตสิก และอุเบกขาบารมีที่ ๑๐ ได้แก่ ตตรมัชฌัตตตาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เป็นกลาง เทียงตรง ไม่เอนเอียง ซึ่งเป็นโสภณสาธารณเจตสิกดวงต่อไปที่จะกล่าวถึง คือ ดวงที่ ๗ ต่อจากสัทธาเจตสิก สติเจตสิก หิริเจตสิก โอตตัปปเจตสิก อโลภเจตสิก และอโทสเจตสิกที่ได้กล่าวถึงแล้ว

สำหรับเจตสิกดวงที่ ๗ คือ ตตรมัชฌัตตตาเจตสิก ถ้าได้ฟังบ่อย ๆ คงจะจำได้ เจตสิกนี้เป็นสภาพธรรมที่ไม่เอนเอียง เทียงตรง เป็นกลาง จึงเป็นกุศลได้ ซึ่งเป็นการยาก ขอให้คิดถึงผู้ที่เป็นผู้ตรง ไม่เอนเอียง ในเมื่อยังมีความเห็นผิดบ้าง มีความเห็นถูกบ้าง มีความเข้าใจผิดบ้าง มีความเข้าใจถูกบ้าง และยังเป็นผู้ที่หนาแน่นด้วยโลภะ โทสะ โมหะ และในวันหนึ่ง ๆ ที่กุศลจิตจะเกิด ต้องประกอบด้วยโสภณสาธารณเจตสิก แต่เพราะเหตุใดจึงไม่ง่ายที่กุศลจิตจะเกิด ก็เพราะว่า นอกจากจะต้องเป็นผู้มีศรัทธา มีสติระลึกได้ มีหิริ ความรังเกียจอกุศล มีโอตตัปปะ ที่เห็นโทษภัยของอกุศลและถอยกลับจากอกุศล ยังต้องมีอโลภเจตสิก อโทสเจตสิก และเจตสิกอื่น ๆ ที่เป็นโสภณสาธารณเจตสิก ซึ่งจะขาดดวงหนึ่งดวงใดไม่ได้เลย ในการที่กุศลจิตแต่ละขณะจะเกิด เช่น หิริกับโอตตัปปะ ทุกคนรู้ว่าสภาพธรรมใดเป็นอกุศล โลภะเป็นอกุศล โทสะเป็นอกุศล โมหะเป็นอกุศล แต่ทำไมไม่ถอยกลับจากขณะที่เป็นโลภะ จากขณะที่เป็นโทสะ หรือจากขณะที่เป็นโมหะ ก็เพราะว่าหิริเจตสิกและโอตตัปปเจตสิกไม่เกิด จึงไม่รังเกียจ ไม่ละอาย ไม่เห็นโทษภัยของอกุศล

เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยโสภณสาธารณเจตสิกครบทั้ง ๑๙ ประเภท หรือ ๑๙ ดวง กุศลจิตจึงจะเกิดขึ้นได้

เวลาที่ไม่โกรธ เป็นกุศลหรือเปล่า ไม่แน่ เพราะถ้าโทสะไม่เกิด โลภะอาจจะเกิดได้ และวันหนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่แล้วไม่ใช่โทสมูลจิตที่เกิด แต่เป็นโลภมูลจิตนั่นเอง

ที่เกิดจนชิน จนไม่รู้สึกรู้สิดตัว เพราะฉะนั้น ถ้าโทสะไม่เกิด ไม่มีโทสะ ก็อย่าเพิ่งคิดว่าดีแล้ว เพราะต้องพิจารณาต่อไปด้วยความเป็นผู้ตรงจริง ๆ ว่า เมื่อโทสะซึ่งเป็นอกุศลชนิดหนึ่งไม่เกิด อกุศลอื่น เช่น โลภะ เกิดหรือเปล่า ถ้าขณะนั้นเป็นโลภะ ก็ขาดศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ อโลภะ อโทสะ และตัตรัมชฌัตตตาเจตสิก เพราะฉะนั้น ขณะนั้นอกุศลจิตเกิด

เป็นเรื่องที่ละเอียดที่จะต้องพิจารณา และต้องเป็นผู้ตรงต่อสภาพของจิตจริง ๆ ถ้ายังไม่รู้ตัวเองว่า ไม่มีโทสะ แต่มีโลภะ ถ้าไม่รู้อย่างนี้โลภะก็เกิดต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นชีวิตจริง ๆ ของทุกคนในทุกวัน ต่อเมื่อใดโสภณสาธารณเจตสิกเกิด มีตัตรัมชฌัตตตาและเห็นว่าแม้โลภะก็เป็นสิ่งซึ่งไม่ควรจะเกิด เมื่อนั้นขณะนั้นจิตที่เป็นกุศลจึงจะเกิดขึ้นเป็นไปในทานบ้าง เป็นไปในศีลบ้าง เป็นไปในความสงบของจิตบ้าง เป็นไปในการอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเป็นสติปัฏฐานบ้าง

นี่คือชีวิตตามความเป็นจริงของแต่ละบุคคล

สำหรับโสภณสาธารณเจตสิกดวงที่ ๗ คือ ตัตรัมชฌัตตตาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยอคติ คือ ไม่เอนเอียงด้วยฉันทาคติ ความพอใจ หรือโทสาคติ ความไม่พอใจ หรือโมหาคติ ความไม่รู้จักความจริง และภยาคติ คือ ความกลัว ต้องเป็นผู้ตรงที่จะพิจารณาเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ และสภาพของจิตแต่ละขณะในแต่ละเหตุการณ์นั้นด้วย จึงจะรู้ว่า มีฉันทาคติ เป็นผู้ที่ไม่ตรง เพราะมีความชอบใจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือเปล่า มีโทสาคติ เพราะไม่ชอบใจบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือเปล่า มีโมหาคติ เพราะไม่ได้รู้เรื่องจริง ๆ ว่าเป็นอย่างไรหรือเปล่า และมีภยาคติ คือ ความกลัว อาจจะกลัวความเสื่อมลาภ ความเสื่อมยศ หรือการที่บุคคลอื่นจะติเตียน ต้องการที่จะให้เป็นที่รักที่ชอบใจ เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่ไม่ตรง ในขณะที่ทำด้วยอกุศลจิต

สภาพของตัตรัมชฌัตตตาเจตสิก คือ

จิตตเจตสิกानัง สมวาหิตลักขณา มีการยังจิตและเจตสิกให้เป็นไปสม่ำเสมอ
เป็นลักษณะ

คือ ไม่หวั่นไหวและไม่เอนเอียงไปด้วยความรักและความซัง

อุนาธิกทานิวารณรสา มีการห้ามความยิ่งและหย่อนของจิตและเจตสิกเป็นกิจ

คือ ไม่ให้ตกไปฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

หรือ

ปักขปาตุปัจเจกชนรสา วา หรือมีการตัดขาดการตกไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นกิจ

คือ ตัดความไม่เสมอในอารมณ์ทั้งหลาย คือ ด้วยโลภะ หรือโทสะ เป็นต้น

มัชฌัตตภาวปัจจุပ္ปฐฐานา มีความเป็นกลางเป็นอาการปรากฏ

สัมปยุตตปัทฐฐานา มีสัมปยุตตธรรมเป็นเหตุใกล้

สัมปยุตตธรรม ได้แก่ เจตสิกอื่น ๆ ที่ได้กล่าวถึงแล้วที่เป็นโสภณสาธารณ-
เจตสิกเกิดร่วมด้วย คือ ต้องมีศรัทธา มีสติ มีhiri มีโอตตัมปะ มีอโลภะ มีอโทสะ
เป็นต้น เกิดในขณะนั้น มิฉะนั้นแล้วจะไม่ใช่ผู้ที่ตรง

การที่จะอบรมตน ผูกตน มีทุกเหตุการณ์ เพราะว่าไม่มีใครเลยที่จะไม่ประสบ
กับโลกธรรม เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเห็นสิ่งที่น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจ ได้ยินเรื่องที่
น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจก็ตาม ขณะนั้นต้องเป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า ไม่ประกอบด้วยอคติ

ขุททกนิกาย มหานิทเทส ปรมัตถฐกสูตรตติยบทที่ ๕ มีข้อความที่แสดง
ให้เห็นถึงลักษณะของตัตรมมัตตตตเจตสิก เพราะถ้าไม่มีเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใด
ก็ยากที่จะรู้ได้ว่า ขณะที่ถูกสัจจิตเกิดมีตัตรมมัตตตตเจตสิกแล้ว

ข้อ ๑๖๓

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

นรชนเหล่านั้นละตนแล้ว ไม่ถือมั่น ไม่ทำนิตย์แม้ในเพราะญาณ เมื่อชน
ทั้งหลายแตกต่างกัน นรชนนั้นไม่เล่นไปกับพวก ไม่ถึงเฉพาะแม่ซึ่งทวิภูจิวะไร

ต้องเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ ทุกคนจะต้องมีเรื่องต่าง ๆ ทุกวัน ถ้ามีเรื่องหนึ่งเรื่องใดเกิดขึ้นจะต้องมีการพิจารณาว่า ใครถูก ใครผิด หรือใครเป็นกุศล ใครเป็นอกุศล นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ในทุกบ้าน แม้แต่ระหว่างพี่น้อง ญาติสนิทในมิตรสหาย ก็จะต้องมีความเห็นต่างกัน แต่ใครก็ตามที่มีความเห็นต่างกัน ก็ตามอัธยาศัย ผู้ที่ละตนแล้ว ไม่ถือมั่น ไม่ทำนิสัยแม้ในเพราะญาณ เมื่อชนทั้งหลายแตกกัน นรชนนั้น ไม่เล่นไปกับพวก ไม่ถึงเฉพาะแม้ซึ่งทิวฐิอะไร

ข้อ ๑๖๖ มีข้อความอธิบายว่า

คำว่า เมื่อชนทั้งหลายแตกกันแล้ว นรชนนั้นก็ไม่เล่นไปกับพวก (คือ ผู้ที่เป็นผู้ตรง) มีความว่า เมื่อชนทั้งหลายแยกกัน แตกกัน ถึงความเป็นสองฝ่าย เกิดเป็นสองพวก มีทิวฐิต่างกัน มีความควรต่างกัน มีความชอบใจต่างกัน มีลัทธิต่างกัน อาศัยทิวฐินิสัยต่างกัน ถึงฉันทาคติ ถึงโทสาคติ ถึงโมหาคติ ถึงภยาคติ นรชนนั้น (คือ ผู้ที่มีศีลธรรมชัดเจนตถาเจตสิก คือ ผู้ที่เป็นกลาง ไม่หวั่นไหว ไม่เอนเอียง) ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ ไม่ถึงโทสาคติ ไม่ถึงโมหาคติ ไม่ถึงภยาคติ ไม่ถึงด้วยอำนาจแห่งราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิวฐิ อุทัจจะ วิจิกิจจา อนุสัย และไม่ไป ไม่ดำเนินไป ไม่เลือนลอยไป ไม่เล่นไป เพราะธรรมทั้งหลายอันทำความเป็นพวก เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า เมื่อชนทั้งหลายแตกกันแล้ว นรชนไม่เล่นไปกับพวก

เป็นอย่างนี้ได้ทุกเหตุการณ์ก็คงจะเป็นผู้ประเสริฐจริง ๆ

ต้องเป็นผู้ตรง เป็นอย่างนี้ได้หรือยัง หรือยังไม่ได้เป็น หรือเป็นในบางเหตุการณ์ แต่บางเหตุการณ์ก็ยังไม่เป็น

ไม่มีใครจะช่วยใครได้เลย นอกจากสติที่ระลึกไว้ว่า ขณะนั้นเป็นผู้ตรงหรือเปล่า เป็นผู้ที่ไม่เอนเอียงด้วยโทสะ โมหะ ราคะ มานะ ทิวฐิ อุทัจจะ วิจิกิจจา และอนุสัยอื่น ๆ

เพราะฉะนั้น ทุกคนเป็นผู้ที่ประมาทไม่ได้ บางกาลบางเหตุการณ์เป็นผู้ตรง เพราะว่าไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นเพราะศีลธรรมชัดเจนตถาเจตสิกและโสภณเจตสิกอื่น ๆ เกิด แต่บางกาลขณะที่เป็นผู้ที่ไม่ตรง จะไม่มีการรู้สึกตัวเลยว่า ขณะนั้นเป็นผู้ที่ไม่ตรง

เพราะอวิชชาไม่สามารถรู้ความจริง ไม่สามารถเป็นสติที่ระลึกและรู้ได้ว่า ธรรมใดถูก ธรรมใดเป็นกุศล ธรรมใดเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะต้องฝึกอบรมจิตใจ อยู่ตลอดเวลา ในเมื่อทุกท่านพิจารณาเห็นจิตของตัวเองว่า ยังเป็นจิตที่มากด้วยกิเลส แต่ถ้าเห็นแล้วไม่สนใจ นั่นก็ใกล้ที่จะถึงสภาพของการเป็นอัมพาตทางจิต คือ ไม่สามารถที่จะมีความไว ความชำนาญ ความคล่องแคล่วต่อการทำงานในการที่จะ แก้ไขจากอกุศลเป็นกุศลได้

ถ. ตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติกับอุเบกขาเวทนาเหมือนกันหรือเปล่า

ส. ไม่เหมือนกัน อุเบกขาเวทนาเป็นความรู้สึก ซึ่งถ้าจะให้ชัดก็ใช้คำว่า อทุกขมสุขเวทนา หมายถึงความรู้สึกที่ไม่สุขไม่ทุกข์ นั่นเป็นลักษณะของเวทนาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพความรู้สึก แต่ตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติไม่ใช่ความรู้สึก เป็นสภาพที่เป็นกลาง สภาพที่ไม่เอนเอียง สภาพที่ทำให้จิตและเจตสิกสมาเสมอ

ถ. อุเบกขาเวทนาเกิดได้กับจิตทุกประเภท ทั้งที่เป็นกุศล อกุศล ส่วน ตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติเป็นโสภณเจตสิก

ส. ต้องเกิดกับโสภณจิตเท่านั้น

ถ. อุเบกขาบารมี ก็เป็นตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติ

ส. แน่นนอน ต่อไปจะเห็นความสำคัญของตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติ ต้องเป็นผู้ตรงตั้งแต่ขั้นต้นของกุศลธรรมดาในชีวิตประจำวัน แม้ในขั้นทาน ขั้นศีล ขั้นความสงบของจิต ขั้นที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรม ตลอดไปจนกระทั่งถึงการรู้แจ้ง อริยสัจธรรม เพราะฉะนั้น ตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติจะเป็นถึงอุเบกขาสัมโพชฌงค์

ถ. ตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติที่ว่า มีตนเสมอ เป็นกลางในอารมณ์

ส. ไม่ตกไปในฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดด้วยโลภะ โทสะ โมหะ หรืออคติต่าง ๆ

ถ. ก็คล้าย ๆ กับอุเบกขา

ส. อุเบกขาเวทนา เป็นความรู้สึกที่เกิดกับโลภะก็ได้ แต่ตัตรมฺหัตตตตเตตเตตติเกิดกับโลภะไม่ได้ ต้องเป็นโสภณ

อารมณ์เป็นอะไรก็ได้ แต่จิตเป็นกุศล อารมณ์ที่ปรากฏเป็นอนิฏฐารมณ์ อารมณ์ที่ไม่น่าพอใจเลย แต่จิตไม่หวั่นไหว ขณะนั้นเพราะมีศรัทธา มีสติ มีหิริ มีโอตตปปะ มีอโลภะ มีอโทสะ มีตัตรมัชฌัตตาดด้วย ซึ่งทำให้เป็นสภาพที่ตรงต่อการที่จะไม่ตกไปด้วยอนิฏฐารมณ์ที่ปรากฏ ซึ่งจะทำให้เกิดอกุศลจิต คือ สภาพที่ไม่พอใจ

ถ. หมายความว่า ไม่ว่าอารมณ์จะเป็นอนิฏฐารมณ์หรืออนิฏฐารมณ์ แต่เมื่อมีตัตรมัชฌัตตาดเจตสิก ...

ส. จะไม่ตกไปในอกุศลที่เป็นโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ ด้วยการเป็นผู้ที่มีสภาพธรรมที่เป็นโสภณสาธารณะเกิดร่วมกัน ทั้งศรัทธาด้วย สติด้วย หิริด้วย โอตตปปะด้วย อโลภะด้วย อโทสะด้วย และต้องมีตัตรมัชฌัตตาดด้วย

ถ. แต่ถ้ายินดีในอนิฏฐารมณ์ที่เป็นกุศล ก็ยังไม่ใช่เป็นตัตรมัชฌัตตาด

ส. ต้องไม่ลืมว่า ถ้าไม่ตรงจะเป็นกุศลไม่ได้ อย่างเห็นพระพุทธรูป ขณะนั้นจิตเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ต้องมีตัตรมัชฌัตตาดที่จะต้องรู้ ถ้าไม่รู้ก็เข้าใจว่าเป็นกุศลใช่ไหม แต่เวลาเห็น จิตในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าไม่รู้ก็เป็นอวิชชา เป็นโมหะ แม้เป็นอกุศลก็ไม่รู้ เห็นพระพุทธรูป มีโอกาสจะเป็นอกุศลได้ไหม

ถ. เป็นได้ ถ้าไปติดในพระพุทธรูปว่า พระพักตร์สวย ไม่ได้นึกถึงพระพุทธรูป ธรรมคุณ

ส. เพราะฉะนั้น ตัตรมัชฌัตตาดทำให้เป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นอกุศล

ถ. ตัตรมัชฌัตตาดเจตสิกนี้ ผมว่าคงจะฝึกกันยาก เพราะไม่เคยมีความคุ้นเคยกันเลย ตั้งแต่ศึกษาธรรมมา หรือตั้งแต่เด็กมา ไม่คุ้นเคยกันเลย คือ คงจะพบกันยาก แม้ว่าชีวิตประจำวันทุกวันนี้ ก็ต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจกัน หรือรกรกกัน เราเข้าไป เราก็ไม่เหลียวมามอง อย่างนี้ไม่ใช่ตัตรมัชฌัตตาดแน่นอน เพราะ

เป็นอกุศลทั้งนั้น แม้กระทั่งที่ว่าต่างคนต่างอยู่ อย่างนี้ไม่เป็นกลางแน่ แต่ถ้าไปยุ่งเข้า ก็ยิ่งไม่เป็นกลางใหญ่ ไซ้ไหม

ส. เวลาที่ไปยุ่ง หมายความว่าอย่างไร เรื่องของจิตใจเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ เพราะมีเหตุการณ์มากมายในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นสิ่งที่เตือนสติได้ ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียด ทุกเหตุการณ์เตือนสติได้ คือ ไม่เลือนลอยไปกับอกุศลทั้งหลาย แต่จะต้องระลึกได้ว่า แม้แต่การที่จะไปยุ่งเกี่ยว จะยุ่งเกี่ยวในสถานใด จะไปช่วยให้เรื่องสงบ ให้ได้รับความถูกต้อง หรือจะไปช่วยให้ยุ่งใหญ่ นี่ก็เป็นสิ่งซึ่งยาก แม้แต่เจตนาดี แต่ว่าจาผลออกไปแล้ว เพียงนิดเดียวเท่านั้นเอง เรื่องที่จะดีก็กลายเป็นเรื่องร้าย กลายเป็นเรื่องยุ่ง เพราะโสภณสาธารณเจตสิกในขณะนั้นไม่เกิด

อกุศลเกิดเร็วมาก เพราะมีการสะสมมาช้านานจริง ๆ เจตนาดี ตั้งใจดี ทำทุกอย่างดี แต่ผลอนิดเดียว ก็ยุ่งไปอีก

ถ. ผมว่าชาวตะวันตก เขาคงกลัวยุ่ง จึงไม่ค่อยยุ่งกันเลย ยิ่งกว่าคนไทยอีก คนไทยเรายังมีการแบ่งปันช่วยเหลือกัน อย่างในหัวเมือง แต่ในกรุงเทพฯ ก็ยากขึ้น

ส. ไม่อยากจะให้ใช้คำว่า ชาวไหน เพราะตามความเป็นจริง โดยสภาพปรมาัตถธรรมแล้ว ก็เป็นสภาพของจิตและเจตสิก ชาวอื่นก็มีทั้งกุศลและอกุศล ชาวเราก็มีทั้งกุศลและอกุศล ถ้ายังคิดถึงในลักษณะของเรากับเขา จะมีการเปรียบเทียบ แม้แต่ในขณะนี้จิตเป็นอย่างไร เห็นไหม ตรงไหม แค่นี้ก็ต้องคิดแล้ว ถ้าเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ ไม่ต้องพิจารณาเรื่องเราเขา เพราะเป็นสภาพธรรม เป็นกุศลจิต เป็นอกุศลจิต เป็นกุศลเจตสิก เป็นอกุศลเจตสิก เท่านั้นเอง

๑๖๒๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๓๐

ผู้ฟัง ก็คงจะได้กุศลขึ้นมาว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าช่างละเอียดจริง ๆ แม้แต่เจตสิกซึ่งละเอียดขนาดนี้ ท่านก็ยังแสดงได้ด้วยพระสัพพัญญุตญาณจริง ๆ ไม่มีนักปราชญ์ผู้ใดที่จะมารู้ความละเอียดของจิตถึงขนาดนี้ได้ ระลึกถึงพุทธคุณจริง ๆ

ส. ถ้าไม่ละเอียดอย่างนี้ดับกิเลสไม่ได้ เพียงตัวอย่างของท่านผู้ฟัง ก็ยังเห็นได้ ขณะนั้นเพียงเราหรือเขา นั่นก็ไม่ใช่ผู้ตรงต่อลักษณะของจิตและเจตสิก ซึ่งเป็นปรมัตถธรรม เพราะฉะนั้น ต้องละเอียดขึ้น ๆ อีก จึงจะมีพระธรรมเป็นสรณะจริง ๆ เพราะว่าขณะใดที่กล่าวคำขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ควรที่จะขอถึงการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมด้วยทุกครั้งทีกล่าว

ส่วนใหญ่กล่าวคำขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ จบ เร็วมาก ไม่ได้คิดอะไรมากกว่านั้นเลย แต่ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียด ขณะใดที่ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ที่จะมีพระธรรมเป็นสรณะได้จริง ๆ ไม่ใช่เพียงฟัง และไม่ใช่เพียงศึกษา ไม่ใช่เพียงรู้ว่ามียุติเท่าไร มีเจตสิกเท่าไร แต่ไม่ได้คำนึงประพฤติปฏิบัติ เพราะในขณะที่ขอถึงพระธรรมนั้น ลืมว่าควรที่จะขอถึง คือ ขอประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม

เพราะฉะนั้น ทุกครั้งที่กล่าวคำว่า ขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ขอให้โน้มจิตคิดว่า ขอปฏิบัติตามพระธรรมด้วย ขอประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม ถ้าเป็นอย่างนี้บ่อย ๆ จิตจะอ่อนโยนจริง ๆ และจะเป็นผู้ที่ละเอียดขึ้น แม้ว่ายังกิเลสอยู่ แต่สติก็ระลึกได้ว่า ขณะใดเป็นอกุศลและขณะใดเป็นกุศล โดยเฉพาะเมื่อได้ศึกษาเรื่องโสภณสาธารณเจตสิกแต่ละดวง จะเห็นความสำคัญว่า จะขาดโสภณสาธารณเจตสิกดวงหนึ่งดวงใดไม่ได้จริง ๆ ในการที่กุศลจิตจะเกิดแต่ละขณะ แม้แต่ในการที่จะพิจารณาเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์เพื่อที่จะเป็นผู้ที่ยุติธรรม เป็นผู้ตรง และแม้แต่จะรู้

ว่า ใครถูก ใครผิด หรือรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร ขณะนั้นยังต้องพิจารณาจิตของตนเองว่า เมื่อรู้แล้ว ห้วนไหว เอนเอียง และซังในผู้ที่ประพฤติดีหรือเปล่า

นี่คือสิ่งที่ต้องเกิดต่อการที่รู้ความจริงของแต่ละเหตุการณ์ ของแต่ละบุคคล ของแต่ละเรื่องด้วย ถ้ารู้ว่าใครผิดแล้วซังซังในบุคคลนั้น ตัตรมัจฉัตตตา ไม่มีอีกแล้ว มีในขณะที่ว่าความจริงเป็นอย่างไร ความถูกเป็นอย่างไร ความผิดเป็นอย่างไร แต่จิตที่รู้ว่าใครผิด ขณะนั้นพิจารณาดูว่า มีตัตรมัจฉัตตตาที่จะเกิดเมตตาไหม ถ้าเกิดเมตตาได้ ขณะนั้นพร้อมทั้งศรัทธา สภาพของจิตที่ผ่องใสสะอาด ทั้งสติที่ระลึกได้ จะไม่ห้วนไหวไปเป็นอกุศล มีทั้งหิริ ความรังเกียจ และมีทั้งโอตตปปะ ความเห็นโทษภัยของการที่จะต้องซังซัง หรือเกิดการขุ่นเคืองใจขึ้น และทำกิจถอยกลับจากอกุศล ในขณะที่ยังตัตรมัจฉัตตตาเกิด คือ ความเป็นผู้ตรง

ในวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า ต้องอบรมต่อไปอีก ๆ จนกว่ากุศลจะเพิ่มขึ้น ๆ จริง ๆ และในวันหนึ่ง ๆ ทุกคนซึ่งเป็นผู้ตรงจะรู้ว่า กุศลเกิดมากหรือน้อยเทียบกับเวลาของวันเวลาในวันหนึ่ง ๆ ตอนเช้ามีกุศลสักกี่ขณะ ก็เหตุการณ์ ตอนกลางวันมีกุศลหรือเปล่า ตอนเย็นมีกุศลไหม หรือว่าโลภะบ้าง โทสะบ้าง และความห้วนไหวด้วยอคติต่าง ๆ บ้าง

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาว่า วันหนึ่งกุศลเกิดมากกว่ากุศล เป็นผู้ตรงมาขั้นหนึ่งแล้ว ยังต้องคิดแก้ไขด้วย นั่นคือตัตรมัจฉัตตตา และต่อไปจะต้องรู้ว่าไม่ควรเลยที่จะปล่อยให้เป็นอกุศลเพิ่มขึ้น ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ กว่าจะสิ้นชีวิตไปขอให้คิดถึงอกุศลในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเพิ่มขึ้นทุกวัน ไม่ได้ส่วนกับกุศลเลย และต่อไปจะเป็นอย่างไร

ตรงกันข้าม ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ประมาท อาจจะหลงลืมสติไปบ้าง แต่แม้กระนั้นก็ตาม การที่เป็นผู้ที่ถึงพระธรรมเป็นสรณะด้วยการขอประพฤติปฏิบัติตามจริง ๆ เป็นผู้ที่มีสัจจะและอธิษฐาน คือ ความตั้งใจมั่น จะทำให้เกิดการระลึกได้ละเอียดขึ้น และพิจารณาว่า ในวันหนึ่งเมื่อทานอาจจะไม่ได้เกิดเลย ทานกุศล การสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่นในวันนี้มีบ้างไหม คิดดู ตั้งแต่เช้าถึงค่ำ ถ้าไม่มี ศील

ในวันนี้มีการวิริยอุตสาหะทางกาย ไม่เบียดเบียนทางวาจา ไม่ประทุษร้ายบุคคลอื่น และทางใจ ยังต้องเป็นผู้ตรงอีกว่า แม้ไม่ประทุษร้ายด้วยกายวาจา ใจคิดอย่างไร บางทีใจคิดเบียดเบียน แต่ยังไม่ทำก็ได้ ใช่มั้ย โกรธใครก็อาจจะนึกคิดถึงคำแรง ๆ อยู่ในใจได้ ยังไม่ได้กล่าวออกไป แม้อย่างนั้นก็ยังจะต้องเห็นว่า ในขณะที่นั้นจิตไม่สงบ

เพราะฉะนั้น การที่จะเจริญกุศล นอกจากจะพิจารณาเรื่องทาน เรื่องศีล ซึ่งไม่ได้เกิดบ่อยในชีวิตประจำวันแล้ว ยังจะต้องพิจารณาส่วนที่เหลือในวันหนึ่ง ๆ ว่า เมื่อทานไม่เกิด ศีลก็ไม่ได้เกิดบ่อย ส่วนที่เหลือควรจะเจริญกุศลอื่นซึ่งไม่ใช่ทานและศีล ได้แก่ ความสงบของจิต และการอบรมเจริญปัญญาที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่จะดับความยึดถือสภาพธรรมนั้นว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ถ้ารู้อย่างนี้ พิจารณาว่าชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโดยฐานะของหัวหน้า ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ในฐานะของผู้ใหญ่ หรือในฐานะของผู้น้อย ในฐานะของญาติ หรือในฐานะของเพื่อนฝูง หรือในฐานะของคนคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยก็ตาม ควรที่จะพิจารณาว่า ทานก็ไม่ได้ทำบ่อย ศีลก็ไม่ได้ทำบ่อย และจิตใจหวั่นไหวไป กระสับกระส่ายไป วุ่นวายไปกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ จากวจีสังสารมากขึ้น หรือน้อยลง

นี่คือการขัดเกลากิเลส คือ เริ่มพิจารณา ถ้ายังไม่ได้พิจารณาจะไม่มีวันน้อยลง แต่ถ้าเริ่มพิจารณา อกุศลทั้งหลายจะเริ่มน้อยลง แม้แต่วจีสังสาร การที่จะกล่าวเรื่องราวต่าง ๆ ต่อกันไปต่อกันมา ได้ตอบ หรือว่าวนเวียนไปเรื่องนั้นบ้างเรื่องนี้ก็ควรที่จะพิจารณาดูว่า ในขณะที่นั้นจิตเป็นอย่างไร

ัตตรมฺหัตตตา จะทำให้เป็นผู้ที่เริ่มเห็นโทษเห็นภัยของความยุ่งยากต่าง ๆ อกุศลต่าง ๆ เพราะถ้าัตตรมฺหัตตตายังไม่เกิด อกุศลก็ต้องทวีคูณขึ้นทุกประการ

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ซึ่งมีการพบปะบุคคลอื่น เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น และไม่ได้เป็นไปในเรื่องของทาน ในเรื่องของศีล ควรที่จะให้จิตสงบด้วยพรหมวิหาร ๔ ซึ่งได้ยืงกันบ่อยมาก และเป็นสิ่งที่จำเป็นจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน เพราะ

ในชีวิตประจำวันมีใครบ้างที่จะไม่เห็นคนอื่น มีผู้ที่เฉย ๆ มีผู้ซึ่งเป็นที่รัก มีผู้ซึ่งเป็นที่ชัง มีผู้ที่เกลียดชัง มีผู้ที่ห่างไกลทั้งนั้นเลย เพราะฉะนั้น ทุกคนคล ขณะนั้นไม่ใช่เรื่องของทาน ไม่ใช่เรื่องของศีล แต่ควรจะเป็นการอบรมเจริญความสงบของจิตด้วย พรหมวิหารหนึ่งพรหมวิหารใดในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

เมตตา ได้แก่ อโหสเจตสิก กรุณา ได้แก่ กรุณาเจตสิก มุทิตา ได้แก่ มุทิตาเจตสิก อุเบกขา ได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลเลย บางขณะที่มีจิตเมตตา ไม่รู้เลยว่าสภาพธรรมนั้นคืออะไร แต่ยึดถือว่าเป็นเราที่เมตตา ความจริงแล้วไม่ใช่เรา ขณะที่เมตตานั่นเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ชนิดหนึ่งซึ่งทำกิจของสภาพธรรมนั้น ซึ่งเจตสิกอื่นทำกิจของสภาพธรรมนั้นไม่ได้ เมื่อเมตตาเจตสิกเกิดต้องทำกิจของเมตตา โดยที่เจตสิกอื่นจะทำกิจของเมตตาไม่ได้

สำหรับกรุณา ได้แก่ กรุณาเจตสิก ขณะที่เห็นบุคคลที่ยากไร้ หรือตกทุกข์ได้ยาก และมีจิตใคร่ที่จะให้บุคคลนั้นพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการอนุเคราะห์ช่วยเหลือต่าง ๆ ในขณะนั้นก็ไม่รู้อีกเหมือนกันว่าแท้ที่จริงแล้วเป็นกรุณาเจตสิก ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลใด ๆ เลย แต่ไม่ชินกับสภาพธรรม ชินกับความรู้สึก เวลาที่เห็นคนตกทุกข์ได้ยากและคิดที่จะช่วยเหลือ ความรู้สึกอย่างนี้มี ใช่ไหม แต่เมื่อไม่รู้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง เป็นเจตสิกฝ่ายดี เป็นโสภณเจตสิก ซึ่งเกิดกับกุศลจิต โสภณจิต ก็เข้าใจว่า เรากำลังกรุณา แต่ความจริงไม่ใช่เรา เพราะกรุณาเจตสิกต่างหากที่เป็นโสภณเจตสิกเกิดขึ้นทำกิจกรุณาในขณะนั้น

พรหมวิหารที่ ๓ คือ มุทิตา การพลอยยินดีดีด้วยความสุขของคนอื่น ได้แก่ มุทิตาเจตสิก เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้เวลาเกิดความรู้สึกอย่างนี้ขึ้น ก็รู้ว่าเป็นสภาพธรรม ชนิดหนึ่ง แม้จะยังไม่รู้จักชื่อภาษาบาลี แต่ก็เริ่มศึกษา เริ่มรู้ในลักษณะนั้น ๆ ว่าเป็นสภาพที่ต่างกัน เมตตาเจตสิกเป็นอย่างหนึ่ง กรุณาเจตสิกเป็นอย่างหนึ่ง มุทิตาเจตสิกเป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นสภาพของเจตสิกแต่ละอย่าง ๆ จริง ๆ และต่อไปจะค่อย ๆ ชินกับชื่อในภาษาบาลี ซึ่งบางท่านอาจจะคิดว่าไม่จำเป็นต้องจำชื่อภาษาบาลี เพราะสามารถสังเกตรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ได้ แต่ถ้าจำได้ก็มีประโยชน์

เพราะภาษาบาลีเป็นภาษาสากลสำหรับพุทธศาสนา สำหรับคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ว่าชาติใดภาษาใดก็ใช้ภาษาบาลีทั้งนั้น

พรหมวิหารที่ ๔ อุเบกขา ได้แก่ ตัตรัมชฌัตตตาเจตสิก คือ สภาพที่เป็นกลางสม่ำเสมอในอารมณ์ ไม่ตกไปทางฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด คือ ด้วยโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ

ขอกล่าวถึงพรหมวิหารทั้ง ๔ นี้ เพราะเป็นการอบรมเจริญกุศลในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถเกิดได้บ่อยมากกว่าขั้นทานหรือศีล เพราะสำหรับทานต้องมีวัตถุปัจจัยที่จะสละให้บุคคลอื่น ส่วนศีลก็ต้องมีสิ่งที่ปรากฏเฉพาะหน้าที่จะให้วิริยอุตสาหะ แต่ในขณะที่ไม่มีโอกาสของทาน หรือโอกาสของศีล ทุกขณะกุศลจิตที่เป็นสมณะในชีวิตประจำวัน คือ การอบรมความสงบของจิต หรือการเจริญสติปัฏฐานย่อมเกิดได้

สำหรับสติปัฏฐานต้องอาศัยความเข้าใจและอาศัยการอบรม นาน ๆ จะเกิดสักครั้งหนึ่ง สองครั้ง สามครั้ง สำหรับบางท่าน หลายเดือนห่างกันมากแล้วก็เกิดอีกก็เป็นไปได้ ซึ่งไม่ต้องเป็นห่วงเป็นกังวลเลย เพราะเป็นเรื่องของขันธ ๕ ไม่ใช่เรื่องของเรา ไม่ใช่เรื่องของตัวตนที่จะคิดพยายาม จะบังคับบัญชาสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างไร แต่เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมว่า ธรรมเป็นธรรม ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน อาศัยความเข้าใจธรรมยิ่งขึ้นละเอียดขึ้น ก็จะเป็นสังขารขันธที่จะปรุงแต่งให้กุศลแต่ละประเภทค่อย ๆ เจริญขึ้นและไม่หวั่นไหวที่สติจะเป็นสติปัฏฐานมากหรือน้อย เมื่อเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหวแล้ว ก็แล้วแต่ว่าสังขารขันธจะปรุงแต่งสภาพธรรมใดเกิดขึ้น สภาพธรรมนั้นก็เป็นอย่างนั้น และกุศลทั้งหลายจะค่อย ๆ เจริญขึ้น

เพราะฉะนั้น ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ก็ควรเป็นผู้ที่พิจารณาตนเองในเรื่องของเมตตาพรหมวิหารว่า มีมากหรือน้อย ถ้ามีน้อยก็ไม่เป็นไร อบรมเจริญให้มากขึ้นอีกทีละเล็กทีละน้อยได้ อย่าคิดว่าทำไม่ได้ ถ้าคิดว่าทำไม่ได้จะไม่ขัดเกลากิเลสเลย แต่ถ้าคิดว่าทำได้ ยาก ไม่ง่าย แต่ทำได้ ก็ค่อย ๆ ทำ ได้ไหม

มีท่านผู้หนึ่งท่านเล่าให้ฟังว่า ท่านแจกของให้คนรับใช้ในบ้านหรือเพื่อนบ้านของท่านด้วย และคนรับใช้ของเพื่อนบ้านด้วย แต่มีคนรับใช้คนหนึ่งซึ่งทำหลายอย่างที่ไม่สมควร ท่านก็ไม่ค่อยอยากจะให้ คือ รู้สึกว่าไม่น่าจะให้ ไม่ควรจะให้ ซึ่งก็ต้องอาศัยตัตรมัทธัตตตา ความเป็นผู้ตรงอีกเหมือนกันว่า ควรหรือไม่ควร แม้จะให้ผู้ซึ่งไม่ชอบ ทำได้ไหม สิ่งไหนดีกว่ากัน ตัตรมัทธัตตตาต้องพิจารณาเห็นว่า การให้ย่อมดีกว่า แต่ถ้าเป็นอกุศล อโยนิโสมนสิการก็เห็นว่า ให้ทำไม ไม่มีประโยชน์ ไม่ได้เกิดอะไรขึ้น ทำคุณบูชาโทษ หรือคิดนึกปรุงแต่งเป็นเรื่องยาวมากมายอีกหลายเรื่อง ได้ทั้งสิ้นด้วยอกุศลจิต ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่มีปัจจัยที่จะคิดเองอย่างนั้น ที่จะปรุงแต่งอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น ความคิดของแต่ละคนไม่เหมือนกัน แล้วแต่จะคิดด้วยกุศลจิต หรือคิดด้วยอกุศลจิต และในที่สุดผู้ที่ขัดเกลากิเลสก็ให้

ทำได้ไหม ถ้าทำขณะนี้ไม่ได้ ขณะต่อไปยิ่งยากขึ้น แต่ถ้าทำแม้ขณะเล็กน้อย ๆ อย่างนี้ได้ ขณะต่อไปก็ยิ่งคล่องแคล่วรวดเร็วและชำนาญขึ้น และเห็นว่าเป็นเรื่องแสนง่าย คือ ใครจะเป็นอย่างไรก็เป็นไปตามการสะสมของบุคคลนั้น ไม่เกี่ยวกับกุศลจิตของผู้ที่จะให้เลย ด้วยความเป็นผู้ตรงต่อกุศลจริง ๆ ย่อมเห็นว่าการกุศลของตนเองเป็นสิ่งที่ควรเจริญ และไม่ไปก้าวก่ายกับอกุศลของคนอื่น เพราะว่าแม้จะอยากให้เขาเป็นกุศลมากสักเท่าไรก็ตาม หากเพียรอธิบายชี้แจงสักเท่าไร แต่ถ้ากุศลจิตของเขายังไม่เกิด หรือมีสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้คิดเอาเองเป็นเรื่องราวของอกุศลมากมาย คนอื่นก็ไม่สามารถไปก้าวก่ายในความคิดปรุงแต่งของคนอื่นได้

ถ้าเข้าใจอย่างนี้จริง ๆ ทุกคนจะกระทำกิจของตนเอง คือ ละอกุศลของตนเอง และไม่ไปทำให้อื่นเกิดอกุศล แต่การให้ของบุคคลนั้นเป็นประโยชน์ เพราะว่าคนรับใช้คนนั้นเป็นผู้ที่ช่วยเหลืออย่างดีในโอกาสต่อไป ซึ่งไม่ใช่ด้วยสินจ้างอาภิสกัก็ได้ แต่เป็นการเห็นน้ำใจของผู้ที่ไม่โกรธตอบ

นี่เป็นสิ่งที่ถ้าผู้ใดมีกุศลและมีความอดทน มีความมั่นคงจริง ๆ ในการเจริญกุศล ก็จะเป็นตัวอย่างสำหรับคนอื่นที่จะทำให้อดทนตาม ไม่หวั่นไหวตาม และ

ทำกุศลไปโดยไม่คำนึงถึงบุคคลอื่นว่าจะมีสังขารชั้นปรับปรุงแต่งคิดอย่างไร ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล

เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นประโยชน์ของเมตตา ต้องทำได้แม้ว่าจะยาก ค่อย ๆ ทำ ทีละเรื่อง ทีละเหตุการณ์ และพิจารณาเมื่อได้เข้าใจเรื่องของตัตรมฺชฌัตตตาเจตสิก ขณะนี้ เรื่องนี้ เหตุการณ์นี้ ตัตรมฺชฌัตตตาเจตสิกเกิดหรือยัง ถ้ายังไม่เกิดอีก เรื่องต่อไปคราวหน้าเกิดหรือยัง คอยดูว่าตัตรมฺชฌัตตตาเจตสิกจะเกิดเมื่อไร ถ้าเป็นผู้ที่ตรง และตรงขึ้น ๆ ค่อย ๆ ตรงทีละน้อย ในที่สุดตัตรมฺชฌัตตตาเจตสิก ก็ย่อมเกิด และวันนั้นจะรู้สึกสบายใจ หหมดเรื่องราวที่เคยกังวลหมกมุ่นเป็นทุกข์ เดือดร้อนทุกอย่าง เพราะสภาพของกุศลจิตเป็นสภาพที่ไม่ทำร้าย และไม่ทำให้ ไม่สบายใจ ตรงข้ามกับลักษณะของอกุศลเจตสิกและอกุศลจิต

๑๖๒๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๓๐

อยากเจริญเมตตาใหม่ หรืออยากจะทำท่ง วันหนึ่งท่งมากแต่ไม่เมตตาเลย หรือไม่ต้องท่ง แต่คิดถึงใครก็คิดถึงด้วยจิตที่เมตตา และคิดแต่ประโยชน์ที่จะเกื้อกูลบุคคลอื่น และเวลาที่พบกันก็ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทาย มีปฏิสันถาร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยากใหม่ หรือไม่ยากเลยง่ายมาก นี่ก็แล้วแต่จิตใจของแต่ละบุคคล แต่พระธรรมเริ่มจะส่องเป็นกระจกอย่างดีที่จะให้เห็นทุกซอกมุมของจิตใจของตนเองว่า เป็นบุคคลประเภทใด แต่ต้องเป็นผู้ตรงด้วย

ถ้าเป็นผู้ที่ริษยาคนอื่น ต้องรู้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งเกิดแล้วน่ารังเกียจ อนุโมทนาหรือมีมุทิตาจิตทันที นี่คือโยนิโสมนสิการ คือ ผู้ฉลาด ถ้ามีมานะ ความสำคัญตน ในขณะนั้นไม่ใช่ความเป็นเพื่อนเลย เพราะความเป็นมิตรเป็นสหาย ต้องเป็นผู้ที่เสมอกัน เข้ากันได้ แต่ถ้ามีความสำคัญว่า ดีกว่า สูงกว่า เก่งกว่า ขณะนั้นความรู้สึกว่าเป็นเพื่อนกัน ก็เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น ถ้ามีเมตตา จะทำให้กุศลจิตอีกหลายประการเกิดได้ แต่ข้อสำคัญ คือ ต้องเป็นผู้ตรงจริง ๆ และจะเห็นคุณของตัตรมัชฌัตตตาเจตสิก ที่อาจจะไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย ซึ่งเกิดกับกุศลจิตทุกประเภท ตั้งแต่ขั้นทาน ขั้นศีล ขั้นความสงบของจิต จนถึงขั้นอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมก็ต้องเป็นผู้ที่ตรงขึ้น ๆ อีก เพราะถ้าคนคิดเดียว เขวนิดเดียว ก็พลาดจากอริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่ใช่หนทางที่จะอบรมเจริญปัญญารู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

สำหรับพรหมวิหาร เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม คือ ผู้ประเสริฐ เป็นความจริงอย่างยิ่ง ถ้าคิดถึงใครที่ไม่โกรธเลย ไม่ว่าใครจะกล่าวร้ายหรือใช้คำที่ไม่เหมาะสม หรือมีกิริยาอาการที่ไม่เหมาะสมประการใดก็ตาม แต่บุคคลผู้นั้นก็เสมือนผ้าเช็ดตุ๊กได้ นี่เป็นผู้ประเสริฐ เป็นธรรมของผู้ประเสริฐ

การไปนมัสการสังเวชนียสถานอื่นเดียคราวนี้ ในขณะที่จะเข้าไปสู่พระวิหารเชตวัน ดิฉันมีความรู้สึก ว่า น่าจะให้ทุก ๆ ท่านได้คิดถึงธรรม เพราะฉะนั้นก็ตั้งเป็นปริศนาธรรมขึ้นว่า ไปหาอะไรในพระเชตวัน เพราะว่าทุกคนกำลังเข้าสู่พระวิหารเชตวัน ไปทำไม ไปหาอะไร พระวิหารเชตวันมีอะไรที่แต่ละบุคคลต้องการที่จะไปหาสิ่งนั้น แต่สิ่งที่อยู่ในใจของดิฉัน คือ ไปหาผ้าเช็ดธุลี ซึ่งเป็นคุณธรรมของท่านพระสารีบุตร ซึ่งท่านเปรียบตัวของท่านเองว่า ท่านเป็นผู้ที่นอนน้อมอย่างยิ่ง ท่านเป็นอัครสาวก เป็นผู้เลิศทางฝ่ายปัญญา แต่ขอให้ดูสภาพของปัญญาว่า ยิ่งเป็นผู้มีปัญญาเท่าใด ความอ่อนน้อมถ่อมตนยิ่งมีมากเท่านั้น ไม่ใช่เป็นผู้ที่อวดความรู้หรืออวดความเก่ง หรือมีกิริยาอาการที่ไม่เหมือนผ้าเช็ดธุลี แต่ยิ่งเป็นผู้ที่มีปัญญาแล้ว ต้องเป็นผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตน และสามารถที่จะไม่หวั่นไหว รับกระทบได้ทั้งสิ่งที่สะอาดและไม่สะอาด ไม่ว่าความไม่สะอาดนั้นจะเป็นเลือด เป็นน้ำลาย เป็นสารพัดอย่าง ผ้าเช็ดธุลีก็ไม่หวั่นไหว

เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าไปหาผ้าเช็ดธุลีในพระวิหารเชตวัน ในสมัยนี้คงมีแต่การรำลึกถึงผ้าเช็ดธุลีหลาย ๆ ผืน มากมายทีเดียวในพระวิหารเชตวัน ซึ่งในสมัยนี้ก็เพียงรำลึกถึง เพราะกว่าแต่ละบุคคลจะได้อบรมเจริญปัญญาจนสามารถถึงความเป็นผ้าเช็ดธุลีได้ ต้องเป็นสิ่งซึ่งอีกไกลแสนไกล

ท่านพระสารีบุตรไม่ได้เปรียบตัวของท่านเองเพียงเป็นดุจผ้าเช็ดธุลีเท่านั้น แต่ยังเปรียบตัวท่านเองเหมือนลูกคนจันทาลซึ่งเข้าไปสู่ที่มีบุคคลมากหน้าหลายตาก็เข้าไปด้วยความอ่อนน้อม เข้าไปด้วยความนอบน้อม และยังเปรียบตัวของท่านเองเหมือนกับโคเขาขาด ซึ่งเมื่อไม่มีเขาก็ไม่สามารถทำร้ายหรือทำลายอะไรได้ จึงต้องเป็นผู้ที่เสี้ยมเจียมตัว นี่คือนุคุณธรรมของพระอัครสาวกผู้เลิศทางฝ่ายปัญญา

เพราะฉะนั้น ทุกอย่างเป็นสิ่งที่อบรมได้ เจริญได้ ค่อย ๆ อบรมไป โดยเฉพาะเมื่อรำลึกถึงพระคุณของพระอรหันต์ผู้ประเสริฐในสถานที่ซึ่งมีโอกาสได้นมัสการ ก็ขอให้เป็นผู้ที่ถึงพระธรรมด้วยการประพฤติปฏิบัติตาม แล้วแต่ว่าสติปัญญา กำลัง

ความสามารถจะทำให้ประพฤติปฏิบัติตามได้แค่ไหน แต่ก็ควรจะเป็นความตั้งใจมั่น พร้อมทั้งสังขะที่จะอบรมประพฤติปฏิบัติตามไปอย่างนั้นเรื่อย ๆ

สำหรับลักษณะของเมตตาพรหมวิหาร คือ อโหสเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ระงับพยาบาท เกิดร่วมกันไม่ได้เลย ขณะใดที่โกรธ ขณะนั้นรู้ได้ว่าไม่เมตตาจึงโกรธ แต่ขณะใดที่เมตตา ขณะนั้นรู้ได้ว่าเป็นสภาพจิตที่ห่างไกลกับความโกรธ

ลักษณะของเมตตาเป็นสภาพที่เป็นมิตร เวลาเห็นมิตรรู้สึกอย่างไร ดีใจที่ได้พบกัน มีความรู้สึกสนิทสนมคุ้นเคย ไม่มีภัยไม่มีอันตรายอะไรเลย นั่นคือสภาพลักษณะของเมตตา ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของความโกรธ เพราะฉะนั้น ลักษณะของเมตตาเป็นสภาพที่ระงับพยาบาท

สำหรับความโกรธ ซึ่งทุกคนที่ไม่ใช่พระอนาคามีบุคคลต้องมี เพราะมีปฏิฆานุสัยที่ยังไม่ได้ดับเชื้อของความโกรธจนหมดเป็นสมุจเฉท บางคนเป็นผู้มีอหังการ มีอหังการดี มีจิตใจงาม มีความเมตตา มีความกรุณา ทุกอย่างเกือบจะดูเหมือนว่าไม่เห็นโกรธ แต่เมื่อไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล ต้องโกรธแน่ แม้ว่าไม่มาก ความขุ่นใจ ความไม่พอใจเวลาประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ต้องมีมาก เช่น สถานที่ที่ไม่สะอาด เวลาเห็นแล้วยากที่ใจจะไม่เกิดความขุ่น คือ ขณะนั้นรู้สึกไม่สบายใจ ความไม่สบายใจนั้นก็ เป็นลักษณะของโทสะชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า แต่ละวัน ๆ ก็มีแต่เรื่อง ถ้าเป็นผู้ละเอียดจะเห็นได้ว่า ขุ่นใจนิดเดียวก็รู้สึกตัวได้แล้วว่านั่นคือความโกรธ ซึ่งยังไม่ได้ดับจึงมีปัจจัยที่จะเกิดอีก แม้ว่าจะไม่มาก ไม่ต้องถึงกับเป็นความโกรธอย่างแรงที่จะแสดงออกมาทางกาย หรือทางวาจา แต่ว่าจิตของใครที่มีความโกรธหรือความขุ่นเคืองใจเกิดขึ้น บุคคลนั้นรู้ คนอื่นไม่สามารถที่จะรู้ได้

ทันทีที่ความโกรธปรากฏ ขณะนั้นผู้ที่อบรมเจริญเมตตาเป็นผู้ละเอียดที่จะต้องรู้แล้วว่า ขณะนั้นเป็นอกุศล เพราะถ้าไม่สะอาดโกรธคนที่ทำให้ไม่สะอาด

หรือเปล่า บางทีเรื่องของชั้นวรรณะ ฐานะ เชื้อชาติ ก็เข้ามาอีกแล้ว ซึ่งนั่นเป็นเรื่องที่สังขารขันธปรุงแต่งไถลมากออกไปจนกระทั่งถึงชื่อ ถึงชาติ ถึงฐานะ ถึงอะไรต่างๆ

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียดจริงๆ ว่า ทุกคนที่ยังไม่ใช่พระอนาคามีบุคคล ยังต้องมีความโกรธเกิดขึ้นและดับไป ถ้าเพียงโกรธขึ้นและดับไป ไม่คิดที่จะโกรธซ้ำอีก ดีไหม

เมื่อมีปัจจัยให้ความโกรธ ความขุ่นเคืองใจจะเกิด ก็เกิด เกิดและกัดับ ดับแล้วก็หมด ก็จบ ถ้าเป็นอย่างนั้นได้จะไม่เป็นความคิดโกรธซึ่งไม่จบ ที่จะคิดอีกและโกรธอีกจนกระทั่งไม่ลืม เวลาที่โกรธจนไม่ลืมสังขารขันธจะปรุงแต่งต่อไปอีกจนกระทั่งถึงกับเป็นความพยาบาท เป็นความขุ่นเคืองที่คิดจะประทุษร้าย หรือปองร้าย

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เจริญเมตตา จะระงับความพยาบาทนั้นไม่ได้ ถ้าเห็นโทษภัยของความคิดร้าย ความปองร้าย ความประทุษร้าย ความพยาบาท จะเป็นผู้ที่เริ่มเจริญเมตตา แม้ในขณะนี้เอง

ทุกคนคิดว่าชีวิตยืนยาวมาก แต่ความจริงชีวิตของทุกคนดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียว เพราะว่าจิตเกิดขึ้นขณะหนึ่งและกัดับ เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้นและกัดับ แต่เกิดดับอย่างรวดเร็วจนเมื่อไม่รู้ว่าเป็นจิตแต่ละขณะซึ่งเกิดดับก็เป็นเรา ซึ่งเดี๋ยวเป็นกุศล เดี่ยวเป็นอกุศล เดี่ยวเป็นสุข เดี่ยวเป็นทุกข์ ความจริงเป็นจิตแต่ละขณะ ซึ่งเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะเดียวจริง ๆ

ถ้าขณะนี้เมตตาไม่เกิด อกุศลจิตก็เกิด และขณะต่อไปเมตตาก็ยังไม่เกิดอีก อกุศลจิตก็เกิดต่อไปอีก เพราะฉะนั้น กว่าจะเจริญเมตตาได้ ต้องลำบากมาก ถ้าไม่เจริญเมตตาตั้งแต่เดี๋ยวนี้

กุศลทุกอย่างอยู่ที่ขณะนี้เอง ถ้าจะอบรม ก็เริ่มตั้งแต่ขณะนี้

ถ. การศึกษาธรรม ถ้าศึกษาเพียงเรื่องราว จำข้อธรรมได้เฉย ๆ ไม่ค่อยจะเกื้อกูลต่อการปฏิบัติ ถ้าเป็นการศึกษาโดยที่รู้สภาวะที่เกิดขึ้นกับตัวเอง อย่างเช่นความโกรธเกิดขึ้นกับเรา เรารู้ว่าสภาวะธรรมเกิดขึ้นแล้ว และไม่ใช่เราด้วย เป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น หรือความเมตตาเกิดขึ้นกับเรา อโหสะ ความไม่โกรธ

เกิดขึ้นกับเรา เราก็รู้ในขณะนั้นว่าเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง คือ ความไม่โกรธ ไม่ใช่เรา ถ้าศึกษาอย่างนี้ พยายามทำความเข้าใจอย่างนี้เรื่อย ๆ ผมเข้าใจว่า จะเกิดกุลแก่การปฏิบัติ เพราะเป็นการรู้จัก แทนที่จะศึกษาเรื่องราว เรียนชื่อ จำชื่อได้ แต่ไม่ค่อยรู้สภาวะหรือธรรมจริง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเรา

การที่จะเข้าใจว่า ขณะนี้สภาวะธรรมอย่างนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว และสภาวะธรรมอย่างนี้ไม่ใช่เราเป็นแต่เพียงสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง ๆ นั้นเป็นเรื่องยาก ขอให้ท่านอาจารย์ช่วยแนะนำว่า การศึกษาโดยเข้าใจสภาวะกับการจำชื่อ อย่างไหนควรจะให้เกิดก่อน

ส. นี่เป็นการปฏิบัติธรรม โดยการพิจารณาธรรม ไม่จำเป็นต้องใส่ชื่อ แต่เวลาที่ศึกษาปริยัติธรรม ทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมชัดเจนขึ้น เช่น ในขณะที่ถูกสัจจิตเกิด ขณะนั้นลักษณะของสภาพธรรมใดหรือเจตสิกใดปรากฏ เพราะว่าโสภณสาธารณเจตสิกมีถึง ๑๙ ประเภทที่ต้องเกิดพร้อมกัน เพราะฉะนั้น ถ้าลักษณะของสภาพธรรมใดปรากฏ ให้ระลึกได้ว่า ขณะนี้เป็นลักษณะของความ เป็นมิตร ความ เป็นเพื่อน ความเกื้อกูล นั้นเป็นลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่เรา ถ้าโดยปริยัติก็เป็นเมตตา หรืออโหสเจตสิก

ประกอบกันทั้ง ๒ อย่าง ดีไหม เลือกไม่ได้ว่าจะให้อันไหนเกิดก่อน แล้วแต่ ขณะนั้นจะเป็นปัจจัยให้ระลึกถึงเรื่อง หรือขณะนั้นจะเป็นปัจจัยให้ระลึกถึงสภาพธรรม ที่ปรากฏ

ถ. อาจารย์พูดถึงไปอินเดีย บอกว่าไปหาผ้าเช็ดธุลี และได้ไหม

ส. ดิฉันเรียนให้ทราบแล้วว่า เป็นการรำลึกถึง เพราะในครั้งอดีต มีผ้าเช็ดธุลินับไม่ถ้วน ณ พระวิหารเชตวัน สมัยนี้ไม่เห็น แต่รำลึกถึงผ้าเช็ดธุลีในอดีต

ถ. ในชีวิตประจำวันของเราทุกวันนี้ ยังไม่มีใครยอมเป็นผ้าเช็ดธุลี

ส. วันนี้ไม่ยอม หวังว่าวันหนึ่งจะยอม

ถ. ยังอยากจะเป็นผ้าไหม ใครจะมาเหยียบมาย่ำก็ยังไม่ยอม

ส. ขอหวังว่า วันหนึ่งทุกคนจะเป็นผ้าเช็ดธุลี

ถ. บางที่เราทำตัวเป็นผ้าเช็ดถูดี เป็นโคเขาขาด ก็ยิ่งโดนเขาข่มขู่

สุ. ตัตรมฺหัตตตตา ไม่คำนึงถึงจิตของคนอื่น แต่พิจารณาจิตของตนเอง ในขณะที่เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ได้ยินเรื่องราวที่ไม่น่าพอใจก็ตาม จิตของตนเองในขณะที่นั้นตรงต่อบุคคลที่จะไม่หวั่นไหว เพราะเรื่องของคนอื่นแก้ไขไม่ได้ แต่เรื่องของเราเอง จะต้องทำกิจอบรมเจริญกุศล

ถ. อยากได้คำแนะนำจากอาจารย์ว่า ก่อนจะเป็นผ้าเช็ดถูดี ควรเป็นผ้าอะไร

สุ. เช็ดไปเรื่อย ๆ ทุกอย่าง ที่แรกเป็นผ้าไหม และค่อย ๆ เช็ดไป ๆ ที่ละเอียดทีละน้อย ในที่สุดก็เป็นผ้าเช็ดถูดี ไม่ว่าจะเป็ผ้าไหมของแคว้นกาสิหรือผ้าชนิดไหนก็ตาม เริ่มเช็ดถูดี และวันหนึ่งผ้านั้นจะเป็นผ้าเช็ดถูดีโดยสมบูรณ์

ถ. เรื่องผ้าเช็ดถูดี ผมโดนมาเหมือนกัน คือ ไปเล่าเรื่องที่อาจารย์เล่า ก่อนเข้าพระเชตวัน อาจารย์ได้ตั้งปัญหาให้ทุกคนคิดว่าไปหาอะไรในพระเชตวัน และท่านอาจารย์ก็เฉลยว่าไปหาผ้าเช็ดถูดี เขาไม่เข้าใจ ผมก็เล่าให้ฟังว่า ผ้าเช็ดถูดีใคร ๆ จะเช็ดก็ได้ ผ้าเช็ดถูดีรับได้ทั้งนั้น ไม่ว่าผู้ใดมีจนเช็ดได้ทั้งนั้น คุย ๆ กันไปเสียงเริ่มดังขึ้น เขาก็เลยเตือนว่า ไหนว่าเป็นผ้าเช็ดถูดี ผมก็บอกว่า ผมยังไม่เป็นผ้าเช็ดถูดี

สุ. ต้องขออนุโมทนาผู้ที่เตือน เป็นผู้ที่ซื่อสัตย์จริง ๆ ถ้าเขาไม่เตือน ในขณะที่นั้นจะรู้สึกตัวได้อย่างไรว่า ตัตรมฺหัตตตตาก็ไม่เกิด ศรัทธาก็ไม่เกิด หิริโอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อะไรก็ไม่เกิด เพราะฉะนั้น ถ้าใครเตือน น่ากราบไหว้บุคคลนั้นที่ช่วยซื่อสัตย์ให้ เพื่อที่จะได้เป็นผ้าเช็ดถูดีได้

ถ. เขาปรารภว่า พวกที่ไปวัด ไปฟังธรรม ไม่เห็นละอะไรได้เท่าไร โกรธก็เหมือนกัน บางทีคนที่ไม่ไปวัดเขายังไม่ค่อยจะโกรธด้วยซ้ำไป คือ เขาเยือกเย็นดี ใครจะพูดอะไรหนักนิดเบาหน้อยยังทนได้ แต่พวกที่เข้าวัด บางทีฉุนเฉียว ดุร้าย โมโห

สุ. น่าขอขอบคุณเขาที่ชี้โทษให้เห็นว่า แม้จะได้ฟังพระธรรม ได้เรียนเรื่องของจิต ได้เรียนเรื่องของเจตสิก ได้เรียนเรื่องของรูป ได้เรียนเรื่องนิพพาน ปริเฉทต่าง ๆ

ทั้งอรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ แล้ว แต่ยังเป็นผู้ที่มากด้วยอกุศล ซึ่งคนอื่นยังต้องเตือน และก็น่าขอบคุณผู้เตือน เพราะความจริงเป็นอย่างไกรักเป็นอย่างนั้น

ความจริงประการหนึ่ง คือ ผู้ที่รู้ตัวเองว่ามีกิเลส จึงศึกษาพระธรรม นี่ต่างกับผู้ที่มีส่วนอื่นแต่ไม่ศึกษาพระธรรม เพราะเข้าใจว่าดีแล้ว เพราะฉะนั้นในชีวิตประจำวันจริง ๆ แต่ละบุคคลพิจารณาได้ บางท่านมีอุปนิสัยที่สะสมมาดี เป็นทานอุปนิสัย มีอุปนิสัยในการสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น มีศีลอุปนิสัย สะสมมาในเรื่องของกายวาจาที่งามพร้อม แต่ไม่ได้สะสมปัญญาที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ส่วนผู้ใดที่สะสมในทางปัญญา ต้องการที่จะศึกษาพระธรรมให้เข้าใจ ยังจะต้องเป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องของการศึกษาพระธรรมไว้ ถ้าบุคคลใดศึกษาในลักษณะของจับงูพิษที่หาง ย่อมเป็นโทษ เพราะไม่ได้ศึกษาเพื่อที่จะขัดเกลากิเลส

นี่เป็นความต่างกันของจุดประสงค์ของผู้ศึกษาว่า ศึกษาเพื่ออะไร ถ้าศึกษาเพื่อขัดเกลากิเลส ก็เริ่มจากการที่ค่อย ๆ เข้าใจตัวเอง เพราะว่าธรรมเป็นเรื่องของตัวเองทั้งหมด ตั้งแต่ตื่นจนหลับ ตั้งแต่เกิดจนตาย พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลจริง ๆ เรื่องของการเห็น และชอบใจ ไม่ชอบใจ เกิดการกระทำทางกาย ทางวาจา ที่เป็นด้วยกุศลจิตบ้าง อกุศลจิตบ้าง เป็นชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น เมื่อได้ศึกษาพระธรรมแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่เข้าใจสภาพธรรมที่ตัวเองชัดเจนถูกต้อง ถ้าเป็นการศึกษาเพื่อที่จะขัดเกลากิเลส

เพราะฉะนั้น ลืมจุดประสงค์ของการศึกษาพระธรรมไม่ได้เลย มิฉะนั้นแล้ว การศึกษานั้นจะเป็นการศึกษาแบบจับงูพิษที่หาง และงูพิษนั้นก็กัด เพราะว่าเมื่อมีความรู้มากขึ้น ก็มีความสำคัญตน มีความทะนงตน แต่ไม่ได้น้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมด้วยการขัดเกลากิเลส และถ้าใครเตือน ก็ควรขอบคุณบุคคลนั้น

๑๖๒๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๓๐

ผู้ฟัง ธรรมข้อที่ว่า จะเป็นผ้าเช็ดธุลี ตรงกับใจผม ผมอยากจะเป็นจริง ๆ หลาย ๆ ครั้งก็นึกถึงคนที่พูดถึงผ้าเช็ดธุลี นึกถึงท่านพระสารีบุตรที่ไร้อะไรจะเป็นจริง ๆ ซาบซึ่งจริง ๆ คือ เรายอมให้เขาเหยียบได้ ย่ำได้ มานะจะลดไปมากเลย

ส. ขอให้บุคคลอื่นลองทดสอบเราดู

ผู้ฟัง ซาบซึ่งจริง ๆ เรื่องผ้าเช็ดธุลี

ส. เมื่อซาบซึ่งแล้ว ก็รับการทดลองได้

ผู้ฟัง อาจารย์ไปที่นั่น ไปหาผ้าเช็ดธุลี ซาบซึ่งในธรรมบทนี้จริง ๆ

ส. บทพิสูจน์มีมาก ตั้งแต่ ณ บัดนี้เป็นต้นไป เวลาใครพูดอะไรหรือทำอะไร ซึ่งแต่ก่อนเคยไม่พอใจ เคยโกรธ ต่อไปก็พิจารณาสภาพของจิตว่า เป็นผ้าเช็ดธุลี หรือเปล่า อย่างน้อยก็เป็นอนุสติที่จะระลึกได้ เป็นคุณของพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ แม้ท่านพระสารีบุตร ท่านกล่าวทำไมเรื่องความประพฤติของท่านดูดังผ้าเช็ดธุลี ถ้าไม่ใช่เป็นประโยชน์สำหรับคนรุ่นหลังที่จะได้พิจารณาเห็นประโยชน์ว่า แม้แต่ท่านเอง ยังเป็นอย่างนั้น เป็นผู้ที่หมดจดจากกิเลส เป็นผู้อ่อนน้อมอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น เป็นตัวอย่างสำหรับพุทธบริษัทที่จะประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่เพียงแสดงและผ่านไป แต่ประโยชน์ที่จะได้จากพระธรรม คือ พิจารณาทุกพยัญชนะและถือสิ่งที่เป็นประโยชน์ แม้แต่เรื่องผ้าเช็ดธุลีก็ไม่ควรที่จะผ่านไป อย่างน้อยก็เตือนให้ระลึกได้ว่า วันนี้ยอมเป็นผ้าเช็ดธุลีหรือเปล่า ซึ่งขอหวังว่า วันหนึ่งคงจะได้เป็น

พรหมวิหารที่ ๒ คือ กรุณาพรหมวิหาร ได้แก่ กรุณาเจตสิก

กรุณาเจตสิกไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก หมายความว่าไม่ใช่โสภณเจตสิก ที่เกิดกับกุศลจิตหรือโสภณจิตทุกดวง เพราะถ้าเป็นโสภณสาธารณเจตสิก ไม่ว่าโสภณจิตประเภทใดจะเกิด จะขาดโสภณสาธารณเจตสิกทั้ง ๑๙ ดวงนี้ไม่ได้เลย

ซึ่ง ๑๙ ดวงนี้ ไม่รวมกรุณาเจตสิก เพราะฉะนั้น กรุณาเจตสิกไม่ได้เกิดร่วมกับ โสภณจิตทุกดวง เกิดกับโสภณจิตบางดวง ในบางกาล คือ เมื่อประสบกับบุคคล ซึ่งกำลังเป็นทุกข์เดือดร้อน เป็นปัจจัยให้กรุณาเจตสิกเกิด

สำหรับลักษณะของกรุณาพรหมวิหารนั้น เป็นสภาพธรรมที่ระงับวิหิงสา คือ การเบียดเบียนคนอื่นให้เดือดร้อน ซึ่งข้อความใน **อภฺรฺรฺสาลินี กรุณาพรหมวิหาร** มีว่า

ที่ชื่อว่ากรุณา เพราะยอมกระทำจิตของคนดีให้หวั่นไหวในเมื่อผู้อื่นมีความทุกข์

วันหนึ่ง ๆ คงจะได้ประสบพบเห็นผู้ที่ตกอยู่ในความทุกข์ ตั้งแต่ทุกข์เล็ก ๆ น้อย ๆ จนกระทั่งทุกข์มากมายใหญ่หลวง คิดดูว่า ถ้าท่านเป็นบุคคลนั้น ท่านจะสามารถรับความทุกข์อย่างนั้นไหวไหม จะมีความอดทนพอ จะมีความอาจหาญพอที่จะมีชีวิตต่อไปด้วยกุศลจิตได้ไหม เพราะฉะนั้น สำหรับลักษณะของกรุณาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ ยอมกระทำจิตของคนดีให้หวั่นไหวในเมื่อผู้อื่นมีความทุกข์

ถ้าเห็นคนอื่นเป็นทุกข์และยังไม่หวั่นไหวด้วยความต้องการที่จะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ขณะนั้นก็ไม่ใช่กรุณาเจตสิก

อีกอย่างหนึ่ง ที่ชื่อว่ากรุณา เพราะถ้ายความทุกข์ของผู้อื่น หรือกำจัด คือ ทำให้ทุกข์ของผู้อื่นพินาศไป

อีกอย่างหนึ่ง ที่ชื่อว่ากรุณา เพราะกระจายออกไป คือ แผ่ออกไปด้วยอำนาจ การแผ่ไปในสัตว์อื่นที่มีทุกข์

ท่านที่เคยคิดถึงเฉพาะตัวเอง ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเพื่อตัวเอง ของตัวเอง และอาจจะขยายวงออกไปเล็กน้อย คือ เพื่อคนในบ้าน ในครอบครัวของตัวเอง จะเห็นได้ว่า ถ้าเป็นลักษณะของกรุณาเจตสิกจะเป็นการกระจายออก คือ แผ่ออกไปด้วยอำนาจการแผ่ไปในสัตว์อื่นที่มีทุกข์ ไม่เลือกเลยว่าจะเป็นใคร อยู่ที่ไหน รู้จักหรือไม่รู้จัก แต่คนนั้นกำลังมีความทุกข์

ขณะที่ความรู้สึกกระจายออกไปด้วยความต้องการที่จะให้บุคคลนั้นพ้นจากความทุกข์ นั่นคือสภาพของกรุณาเจตสิก ซึ่งเป็นกรุณาพรหมวิหารพิจารณาได้ว่า วันหนึ่ง ๆ เกิดบ่อยไหม เพราะคนที่มีความทุกข์มีมาก แต่บางท่านลืมคิดถึง หรือเห็นแล้วก็ลืม

ยากหรือง่าย กรุณาพรหมวิหาร ถ้าใครเขาเสียใจเพราะคำพูดของเรา เพียงคิดเท่านั้น และเขากำลังเป็นทุกข์เพราะคำพูดของเรา จะมีความกรุณาอะไรเกิดขึ้นได้ไหม ที่จะทำให้เขาพ้นจากความทุกข์นั้น ด้วยคำพูดที่ทำให้เขาสบายใจขึ้นก็ได้ เพราะฉะนั้น แม้เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่จะทำให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดที่กำลังมีความทุกข์พ้นความทุกข์ ก็ควรทำ

พรหมวิหารที่ ๓ คือ มุทิตาพรหมวิหาร ได้แก่ มุทิตาเจตสิก ซึ่งไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก มุทิตาเจตสิกเป็นโสภณเจตสิก ต้องเกิดกับจิตที่ดี แต่แม้กระนั้นมุทิตาเจตสิกก็ไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง เพราะไม่เกิดกับโสภณจิตทุกดวง แต่เกิดกับโสภณจิตในขณะที่มีสมบัติหรือความสุขของสัตว์อื่นเป็นอารมณ์

มุทิตาพรหมวิหาร เป็นสภาพที่ยินดีด้วยในความสุข หรือในสมบัติของคนอื่น

ไม่น่าจะยากเลย ใครได้ดีมีสุขก็ยินดีด้วย จิตใจก็เบิกบานชุ่มชื่นผ่องใส ในขณะนั้นเป็นกุศลแล้ว แต่ถ้าไม่รู้สึกลักษณะนั้น คงไม่รู้ว่าขณะนั้นเป็นอกุศล เพราะตัตรัมผัสตตตไม่เกิด ไม่เป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า เพราะอะไรจึงไม่ยินดีด้วยในความสุขหรือในสมบัติของคนอื่น

สำหรับมุทิตาพรหมวิหารนั้น เป็นสภาพธรรมที่ระงับความไม่พอใจ และเป็นธรรมที่เป็นเครื่องสละออกซึ่งความริษยา ผู้ที่ไม่ใช่พระโสดาบันยังไม่ได้ดับอริสาเจตสิก ซึ่งเป็นอกุศลเจตสิก บางคนอาจจะมีมาก บ่อย แต่บางคนอาจจะเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณา ลักษณะของความอริสาในความสุขของคนอื่นจึงไม่มี แต่แม้อย่างนั้นเมื่อยังไม่ใช่เป็นพระโสดาบันบุคคล ก็ยังไม่ได้ดับอริสาเป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น บางขณะซึ่งอาจจะเป็นอิสสาที่บางเบาเล็กน้อยและละเอียด แต่เมื่อเกิดกับจิตของผู้ใด และตัตรมฺชฌัตตทาเกิดในขณะนั้น จะเป็นผู้รู้สภาพของจิตตามความเป็นจริงว่า นี่เป็นอกุศล ซึ่งถ้าไม่รู้อย่างนี้ ไม่มีทางที่จะละคลายอกุศลได้เลย แม้แต่ความอิสสา ซึ่งบางท่านอาจจะคิดว่าท่านไม่มี แต่บางกาลอาจจะนาน ๆ ครั้งหนึ่ง หลายเดือน หลายปีครั้งหนึ่ง และเพียงเล็กน้อยที่เกือบจะสังเกตไม่ได้ ก็อาจจะมีได้ นี่เป็นเรื่องของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เมื่อยังไม่ใช่พระโสดาบัน ยังไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ยังมีเชื้อของสภาพอกุศลประเภทใดที่จะเกิด สภาพของอกุศลประเภทนั้นก็ต้องเกิด เพราะยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉท

สำหรับพรหมวิหารที่ ๔ คือ อุเบกขาพรหมวิหาร ได้แก่ ตัตรมฺชฌัตตทาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่ระงับโลภะ โทสะ ด้วยความเป็นกลาง

ขอกล่าวถึงลักษณะของพรหมวิหารที่ ๑ เพื่อพิจารณาว่า ตัตรมฺชฌัตตทาต้องตรงจริง ๆ ที่จะไม่สับสนลักษณะของเมตตาพรหมวิหารกับสภาพธรรมอื่น

เมตตา มีความเป็นไปโดยอาการเกื้อกูลเป็นลักษณะ

เพียงเท่านี้ก็พิจารณาชีวิตประจำวันได้แล้วว่า ในวันหนึ่ง ๆ ความเกื้อกูลในขณะนั้นเป็นสภาพของธรรมอะไร ที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่ต้องตรงจริง ๆ ว่า

มีความเป็นไปโดยอาการเกื้อกูลเป็นลักษณะ

มีการนำเข้าไปซึ่งประโยชน์เป็นระยะ คือ เป็นกิจ

มีการกำจัดความอาฆาตเป็นปัจจุบันฐาน

มีการเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นที่น่าพอใจ คือ ไม่ใช่เป็นที่น่าขัดเคือง

เมตตาพรหมวิหารมีรากะ คือ โลภะ เป็นข้าศึกใกล้ที่จะต้องระวังและเป็นผู้ตรง และเป็นผู้รู้ชัดเจนว่า สภาพธรรมใดเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยตัตรมฺชฌัตตทาเกิดพิจารณาในขณะที่เกื้อกูลว่า ขณะนั้นเป็นกุศลจริง ๆ หรือมีข้าศึกใกล้เข้ามาใกล้ชิดแล้ว คือ ลักษณะของโลภะหรือรากะนั้นเอง

ถ้าชอบใคร มักจะช่วยเหลือคนนั้น เกื้อกูลคนนั้น ให้อะไรคนนั้น ช่วยทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความพอใจ ด้วยโลภะได้ ใช่ไหม

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด และจะตรงได้จริง ๆ ด้วยตัตรมัมมัตตตา ที่จะไม่มีการเอนเอียง แต่เป็นสภาพที่ทำให้กุศลจิตสม่ำเสมอที่จะเป็นเมตตาโดยที่ไม่ใช่โลภะในขณะนั้น แต่ถ้าไม่ได้พิจารณาอาจมีความเอียงด้วยฉันทาคติและทำประโยชน์ให้กับบุคคลซึ่งเป็นที่รักโดยที่ละเลยคนอื่นและไม่ได้พิจารณาว่า แท้ที่จริงขณะนั้นไม่ใช่กุศล แต่เป็นอกุศลนั่นเอง

สำหรับเมตตา มีข้าศึกไกลที่เห็นชัด คือ พยาบาท ความโกรธเกิดขึ้นขณะใดขณะนั้นไม่ใช่เมตตา เพราะเมตตากับโทสะเป็นสภาพที่ตรงกันข้ามกัน เพราะฉะนั้นเป็นข้าศึกที่ไกล เข้าใกล้ไม่ได้ แต่โลภะสามารถเข้าใกล้เมตตาได้ และสามารถเกิดแทรก เกิดสลับกับเมตตาได้ เพราะโลภะเป็นสภาพธรรมที่ย่อมเกิดได้เร็ว เพราะฉะนั้นพึงรักษาเมตตาจากราคะนั้นไว้ให้ดี เพราะราคะเหมือนคนที่เดินอยู่ใกล้ ๆ

เมตตา มีการสงเคราะห์ความพยาบาทเป็นสมบัติ มีการเกิดความเสน่หาเป็นวิบัติ

นี่คือชีวิตประจำวันของผู้ที่จะเพียรขัดเกลากิเลส เจริญกุศลเพื่อละอกุศล

ถ้าจะละโลภะ ต้องเปลี่ยนโลภะที่เคยมีให้เป็นเมตตา แต่ถ้าไม่เริ่มอบรมเมตตาก็ยังยาก และโลภะก็ง่ายดี เพราะเร็วเสมอที่จะเกิด ไม่ว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

บางคนอยากจะให้คนอื่นรัก เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า อยากจะให้เป็นที่รัก หรือว่าตัตรมัมมัตตตาทำให้ไม่ชอบที่จะให้คนอื่นรัก แต่ชอบและดีใจถ้าคนอื่นเมตตา นี่คือความตรง ซึ่งจะต้องพิจารณาจริง ๆ ถ้ามีคนรักและคนนั้นเป็นผู้ตรง ก็ควรที่จะพยายามทุกอย่างที่จะเปลี่ยนความรักนั้นให้เป็นความเมตตาที่มีต่อตน ถ้าทำได้จะเป็นการเกื้อกูลทั้งบุคคลอื่นด้วย ไม่ให้เป็นที่รัก แต่ให้เป็นที่เมตตา จะทำให้จิตของเขาเป็นกุศลเพิ่มขึ้น

คนที่เคยชอบที่จะให้เป็นที่รัก ต่อจากนี้ต้องระวังตัวแล้ว ไซ้ใหม่ อย่าให้ใครรัก แต่ให้คนเมตตาจะดีกว่า นั่นเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา

ไม่ทราบท่านผู้ฟังจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่สภาพธรรมเป็นอย่างไอก็เป็นอย่างนั้น โลกจะต้องเป็นอกุศล เมตตาต้องเป็นกุศล

ส่วนใหญ่แล้วชาวโลกต้องการจะเป็นที่รัก แต่ถ้าเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของทางธรรม ก็เปลี่ยนจากการที่คิดอยากจะให้คนอื่นรัก เป็นคิดที่จะให้คนอื่นเมตตา มากกว่า ไม่ต้องรักแต่ว่าเมตตา เพราะว่าขณะนั้นเป็นกุศล ซึ่งจะไม่ทำให้ใครเดือดร้อนเลย เป็นลักษณะที่ต่างกับโลกะ

ถ้าเป็นโลกะ เดือดร้อนวุ่นวายมากมายใหญ่โต คนโน้นรัก คนนี้รัก วุ่นวาย ไซ้ใหม่ เดียวคนโน้นรักน้อย คนนี้รักมาก หรือว่าคนโน้นรัก และไม่ได้ทำตามใจที่คนโน้นรัก คนนี้ไม่รัก สารพัดอย่างที่จะวุ่นวาย แต่ถ้าเป็นเรื่องเมตตา เป็นเรื่องที่สบายใจมาก ไม่มีการที่จะต้องเดือดร้อนประการใด ๆ เลย

ต่อไปนี้ทุกท่านคงจะพิจารณาธรรมละเอียดขึ้นด้วย ตัตรมฆัตตตา ซึ่งจะให้เห็นชัดในลักษณะที่ต่างกันของโลกะและเมตตา

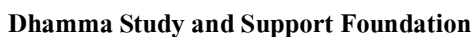
ถ. ที่อาจารย์บรรยายว่า เมตตากับโลกะใกล้กัน และคนที่รู้ลักษณะต้องมีความตรง คือ ตัตรมฆัตตตา ว่า นั่นเป็นเมตตาหรือเป็นโลกะ เราเองในฐานะเป็นนักศึกษามิใช่พิจารณาว่ามากกว่าจะรู้ กว่าที่จะเข้าใจได้ และเราจะไปหวังเมตตาจากคนที่ไม่ได้ศึกษาธรรม หรือเข้าใจธรรมคลาดเคลื่อน ผมงวยิ่งจะยากขึ้น

ส. พยายามให้คนอื่นเกิดเมตตากับท่านแทนความรัก จะดีกว่าไหม

ถ. ไซ้ แต่เมตตากับโลกะหรือรักจะใกล้กัน เราก็ไม่รู้ที่เขาให้เราเป็นเมตตา หรือเป็นโลกะ

ส. ท่านผู้ฟังรู้สึกอย่างไร ไม่รู้ว่าใครรัก

ถ. แต่เขารักด้วยโลกะ

www.dhammadhome.com

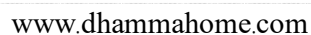
แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๑๖๓ ตอนที่ ๑๖๒๑ - ๑๖๓๐

คือ คิดว่าเฉย ๆ นั้นเป็นอุเบกขา แต่ความจริงถ้าเป็นอุเบกขาเวทนา หมายความว่า ขณะนั้นไม่ใช่โลมนัส ไม่ใช่โทมนัส คือ ไม่ใช่ดีใจ ไม่ใช่เสียใจ ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ เป็นความรู้สึกซึ่งเป็นกุศลก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้ แล้วแต่ว่าจะเกิดกับจิตอะไร

อย่างเวลาที่ดื่มน้ำ รู้สึกอย่างไร เคย ๆ ถ้าถามถึงจึงรู้สึก แสดงถึง
 อุเบกขาเวทนา แต่ขณะนั้นที่ดื่มน้ำและเคย ๆ ไม่ใช่กุศล ตัตรมฺหัตตตาดัง
 เป็นโสมณเจตสิก ต้องเกิดกับกุศลจิต เพราะฉะนั้น เดินไปเห็นคนตกทุกข์ได้ยาก
 รู้สึกอย่างไร รู้สึกเคย ๆ ซึ่งเคย ๆ ในขณะนั้นเป็นความรู้สึก ไม่ใช่โสมณจิต เป็นการ
 ไม่สนใจ แต่ตัตรมฺหัตตตาดังเป็นความไม่หวั่นไหว ไม่เอนเอียง ไม่เศร้าหมอง และ
 ในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เป็นโลภะ

ถ. ตกลงแต่ตรมัจฉัตตตาเจตสิกเป็นโสภณสาธารณเจตสิก เกิดกับจิตที่เป็นกุศลอย่างเดียว ส่วนอุเบกขาเวทนาอาจจะเกิดกับกุศลจิตก็ได้ อกุศลจิตได้ และในพรหมวิหาร ๔ นี้ องค์ธรรมของเมตตา คือ อโหสเจตสิก ส่วนกรุณา คือ กรุณาเจตสิก มุทิตา คือ มุทิตาเจตสิก และอุเบกขา คือ เวทนาเจตสิก

ส. ไม่ใช่ อุเบกขาพรหมวิหารเป็นตัตรมัมฉัตตเตเจตสิก ไม่ใช่เวทนา
ถ้าเป็นพรหมวิหารต้องเป็นฝ่ายโสภณ เพราะฉะนั้น ต้องได้แก่ ตัตรมัมฉัตตเตเจตสิก

๑๖๒๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๓๐

ตัตรมฺชฌัตตตาเจตสิกเกิดกับกุศลทุกประเภท จนกระทั่งถึงโพชฌงค์ คือ
เป็นองค์ธรรมที่เป็นองค์ของการตรัสรู้หรือวิมุตติธรรม

เพราะฉะนั้น จะเห็นลักษณะความสำคัญของตัตรมฺชฌัตตตาเจตสิก ซึ่ง
ต้องตรงตั้งแต่กุศลในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งถึงการเจริญสติปัฏฐาน จนถึง
ขั้นปัญญาที่จะเป็นองค์ของการตรัสรู้ ก็จะต้องมีตัตรมฺชฌัตตตาซึ่งเป็น
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ จึงควรเริ่มเป็นผู้ตรงด้วยตัตรมฺชฌัตตตาเจตสิกที่จะพิจารณา
สภาพธรรมตามความเป็นจริงที่จะรู้ว่า อกุศลเป็นอกุศล และกุศลเป็นกุศล

สำหรับลักษณะของกรุณาพรหมวิหาร

มีความเป็นไปโดยอาการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์เป็นลักษณะ

เวลาที่เห็นใครทำอย่างนี้รู้ได้ใช่ไหมว่า ในขณะที่นั้นเป็นกรุณาเจตสิก ไม่ใช่ตัวตน
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นสภาพของกรุณาเจตสิกซึ่ง มีความเป็นไปโดยอาการ
ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์เป็นลักษณะ

มีการกำจัดทุกข์ของผู้อื่นเป็นระยะ คือ เป็นกิจ

มีความไม่เบียดเบียนเป็นปัจจุบัน

มีความเห็นสัตว์ผู้ถูกทุกข์ครอบงำเป็นผู้นำสงสารเป็นปทัฏฐาน

ควรพิจารณาคำที่ว่า เป็นผู้ที่นำสงสาร ซึ่งไม่ได้หมายความว่า ขณะนั้น
จำเป็นต้องรู้สึกโทมนัสเสียใจในการช่วยเหลือบุคคลอื่นให้พ้นทุกข์

นี่เป็นสิ่งที่จะต้องมีตัตรมฺชฌัตตตาที่จะต้องตรงว่า ขณะใดที่เห็นคนที่กำลังมี
ความทุกข์ ขณะนั้นความรู้สึกเป็นอย่างไร

ถ้ารู้สึกเสียใจเป็นทุกข์กับเขา ตัณมัทธัตตตาดังตรงที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นอกุศลที่กำลังพลอยเป็นทุกข์ไปด้วย บางท่านอาจจะถึงกับร้องไห้เสียใจไปด้วย ซึ่งขณะนั้นเป็นอกุศล ถ้ารู้อย่างนี้จิตใจจะคลายจากความเศร้าหมองและรู้ว่า ขณะใดที่เป็นกุณา ขณะนั้นไม่ใช่โทมนัสเวทนา เพราะกุณาเป็นโสภณเจตสิก แต่โทมนัสเวทนาเป็นอกุศลเจตสิก

เพราะฉะนั้น อาศัยปัญญาซึ่งเป็นผู้ตรงในขณะนั้นจะทำให้ไม่เศร้าหมอง แม้เห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ แต่กระทำการของกุณาเจตสิกโดยกำจัดทุกข์ของคนอื่น ไม่เบียดเบียน และช่วยเหลือบุคคลอื่นให้พ้นจากทุกข์

ด้วยเหตุนี้กุณาจึงมี โทมนัสอาศัยเรือน คือ ขณะที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ลิ้มรส หรือกระทบสัมผัส เป็นข้าศึกใกล้

จะต้องระวังจริง ๆ ว่า เมื่อเห็นคนอื่นเป็นทุกข์แล้วอย่าเศร้าหมอง มีกุณาเกิดขึ้นเป็นโสภณ แต่ไม่ควรที่จะให้เป็นโทสมูลจิต

มีความเบียดเบียนเป็นข้าศึกไกล

ขณะใดที่เบียดเบียนคนอื่นให้เดือดร้อน ขณะนั้นจะกุณาไม่ได้ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กุณาเจตสิกเกิด ขณะนั้นไม่เบียดเบียนคนอื่นแน่นอน

สำหรับกุณานั้น

มีการสงระงับวิหิงสา ความเบียดเบียน เป็นสมบัติ มีการเกิดความโศกเป็นวิบัติ

ท่านผู้ฟังเคยเกิดความโศกเวลาที่เห็นคนอื่นเป็นทุกข์ไหม เศร้า สลดใจ ซึ่งตัณมัทธัตตตาดังตรงจะเกิดพิจารณาว่า ขณะนั้นเป็นอกุศล การช่วยเหลือบุคคลอื่นโดยที่จิตใจไม่เป็นอกุศลย่อมดีกว่าช่วยแล้วเป็นอกุศลไปด้วย เพราะฉะนั้น ควรช่วยโดยที่ไม่เป็นอกุศลจะดีกว่า

ลักษณะของมูทิตาเจตสิก ซึ่งเป็นมูทิตาพรหมวิหาร คือ

มีความพลอยยินดีเป็นลักษณะ เมื่อเห็นความดีหรือเห็นสมบัติของคนอื่น

มีความไม่ริษยาเป็นนระ คือ เป็นกิจ

มีความกำจัดความไม่ยินดีเป็นปัจจุปัตถฐาน

มีการเห็นสมบัติของสัตว์ทั้งหลายเป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุไถ่

ถ้าสัตว์ทั้งหลายไม่ได้สมบัติ จะให้เกิดมุทิตาเจตสิกก็เป็นไปไม่ได้
สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น พรหมวิหารทั้ง ๔ ก็มีสัตว์บุคคล
ในสภาพต่าง ๆ กันเป็นอารมณ์

สำหรับมุทิตาตรงกันข้ามกับกรุณา เพราะว่ากรุณาต้องมีคนที่กำลังเดือดร้อน
เป็นทุกข์เป็นอารมณ์ แต่มุทิตาเป็นความพลอยยินดีกับความสุขหรือสมบัติของคนอื่น

และสำหรับข้อที่ว่า มีความกำจัดความไม่ยินดีเป็นปัจจุปัตถฐาน ทุกท่านต้อง
รู้จักตัวของท่านเองมากกว่าบุคคลอื่น ในบรรดาพรหมวิหาร ๔ พรหมวิหารไหน
สะดวกสำหรับท่าน พรหมวิหารไหนยากสำหรับท่าน

เมตตาง่ายหรือยัง กรุณาง่ายหรือยัง มุทิตาง่ายหรือยัง อุเบกขาง่ายหรือยัง
บางคนมุทิตาน้อย อาจจะมีกรุณาเวลาที่เห็นสัตว์อื่นตกทุกข์ได้ยากลำบาก แต่เมื่อถึง
เรื่องของมุทิตา บางท่านไม่เกิด หรือเกิดน้อยมาก แต่ความจริง ถ้ารู้ลักษณะสภาพ
ของมุทิตาเจตสิกซึ่งเป็นมุทิตาพรหมวิหาร จะเห็นได้ว่า ไม่ยากเลย และควรจะ
อบรมด้วย เพราะว่าขณะใดที่พลอยยินดีกับคนอื่นซึ่งมีสมบัติหรือได้สมบัติ ได้ความสุข
ในขณะนั้นไม่น่าจะยากเลย

สำหรับผู้ที่ไม่ได้ ลองพิจารณาจริง ๆ ว่า เป็นเพราะอะไร

ขณะที่ไม่มุทิตา ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล คิดดู

ได้ฟังข่าวดีที่น่าชื่นชมโสมนัส เป็นความสำเร็จ เป็นความสามารถใน
การกระทำของบุคคลอื่นซึ่งสามารถทำประโยชน์ บางท่านอนุโมทนาได้แม้ตนเองไม่ใช่
ผู้กระทำ แต่บางท่านเนื่องจากตนเองไม่ใช่ผู้กระทำ ก็ไม่อนุโมทนา หรืออนุโมทนา
ไม่ได้

นี่เป็นสภาพความละเอียดของจิตที่แต่ละคนจะรู้จักตัวเองว่า เป็นลักษณะ
สภาพของจิตขณะใด แต่ถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว มุทิตามีความไม่ริษยาเป็นกิจ และ

มีความจำกัดความไม่ยินดีเป็นปัจจุบันฐาน แสดงให้เห็นว่า ก่อนหน้านั้นไม่มูทิตา แต่เมื่อมูทิตาเกิด ก็จำกัดความไม่ยินดีในสมบัติของคนอื่น ซึ่งในขณะที่มูทิตาไม่เกิด อาจจะรู้สึกตัวว่าขณะนั้นไม่ยินดีกับสมบัติของคนอื่น แต่เมื่อมูทิตาเกิด จำกัดความไม่ยินดีในขณะนั้น คือ พลอยยินดีด้วยทันทีในขณะใด ขณะนั้นเป็น มูทิตาเจตสิก

ข้อที่ ๓ ของมูทิตา คือ โสมนัสด้วยโลภะ

คือ ถ้าเป็นผู้ที่ใกล้ชิด และได้รับความสุข ความสำเร็จ ความเจริญ อย่างมากมาย ขณะนั้นก็พลอยดีใจมากมายเกินกว่ามูทิตา ซึ่งเป็นโลภะแล้ว เวลาที่ดีใจมาก ๆ ขอให้พิจารณาดูว่า ยังคงเป็นมูทิตาอย่างมากขึ้น หรือขณะนั้นเป็น โลภะแล้ว

ข้อที่ ๔ ของมูทิตา คือ ความริษยา

เพราะว่าความริษยาเกิดร่วมกับมูทิตาเจตสิกไม่ได้

มีการสงบระงับความไม่ยินดีเป็นสมบัติ

แม้แต่รู้สึกเฉย ๆ ก็คือไม่ยินดีด้วย

มีการเกิดความรำเริงเป็นวิบัติ

นี่เป็นความละเอียดซึ่งตตรมัจฉัตตตาต้องตรงจริง ๆ ที่จะพิจารณาจิต เพื่อจะได้เป็นกุศลยิ่งขึ้น

ท่านเป็นผู้ที่ยินดีง่าย หรือยินดียากในความสุข ในสมบัติของบุคคลอื่น เป็นเรื่องสำหรับผู้เจริญกุศลจะเพิ่มความเข้าใจตัวเองยิ่งขึ้น

สำหรับพรหมวิหารที่ ๔ คือ อุเบกขาพรหมวิหาร ได้แก่ ตตรมัจฉัตตตาเจตสิก ถ้าเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันขณะใด ขณะนั้นเป็นความสงบของจิต เพราะว่าเป็น กุศลจิต

ลักษณะของอุเบกขาพรหมวิหาร คือ

มีความเป็นไปโดยอาการเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลายเป็นลักษณะ

มีความเห็นความเสมอกันในสัตว์ทั้งหลายเป็นรส

มีการเข้าไปสงบระงับความยินดีและความยินร้ายเป็นปัจจุบันฐาน

มีการเห็นความที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตนเป็นปฏิฐาน

คือ มีความเห็นว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมมีกรรมเป็นของของตน ไม่ว่าสัตว์เหล่านั้นจะมีสุข หรือจะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติ ก็ไม่ใช่เป็นไปตามความพอใจหรือความต้องการของใคร ขณะที่รู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ขณะนั้นเป็นอุเบกขาพรหมวิหาร

ต่างกับขณะที่เห็นอะไรก็เฉย ไซ้ใหม่ เพราะในขณะนั้นไม่รู้เลยว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ใครกำลังได้ลาภ เพราะอะไร เพราะกรรมของบุคคลนั้น ใครกำลังเสื่อมลาภ เพราะอะไร เพราะกรรมของบุคคลนั้น ใครกำลังเป็นทุกข์ประสบความทุกข์ยากต่างๆ เพราะอะไร เพราะกรรมของบุคคลนั้น ใครกำลังประสบความสุข เพราะอะไร เพราะกรรมของบุคคลนั้น ขณะที่รู้อย่างนี้ จิตเป็นกลางอย่างนี้ สม่่าเสมอในสัตว์ทั้งหลาย ในขณะนั้นเป็นอุเบกขาพรหมวิหาร คือ รู้ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน เพราะฉะนั้น ก็เป็นกลางในสัตว์ทั้งหลายโดยไม่หวั่นไหว ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย

ข้าศึกใกล้ของอุเบกขาพรหมวิหาร คือ อุเบกขาอาศัยเรือน

ในขณะที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส และอุเบกขา คือ เฉย ๆ โดยที่ไม่ได้พิจารณาด้วยความเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลาย

ข้าศึกไกลของอุเบกขาพรหมวิหาร คือ โลภะและโทสะ

เพราะว่าโลภะและโทสะเกิดร่วมกับอุเบกขาพรหมวิหารไม่ได้

ถ. ในพรหมวิหาร ๔ นี้ อุเบกขาเป็นพรหมวิหารที่สำคัญมาก อย่าไปเห็นว่ายเฉย ๆ ไม่เอาเรื่องเอาราว เพราะอาจารย์บอกว่าจะต้องมีการพิจารณาว่า มีกรรมเป็นของของตน ความจริงก่อนศึกษาธรรม หรือเริ่มศึกษาธรรมแต่ยังไม่มีความเข้าใจมาก

ขณะนั้นก็เคยพิจารณาว่า ทำไมคนนี้ถูกศาลตัดสินประหารชีวิต ทำไมคนนี้ถูกศาลตัดสินจำคุกตลอดชีวิต เราก็พิจารณาว่า เขามีกรรมเป็นของตัวและเขาก็ได้รับซึ่งตอนนั้นไม่รู้ว่านี่คืออุเบกขาพรหมวิหาร เมื่อมาฟังจากอาจารย์บอกว่าต้องพิจารณาว่า สัตว์นั้นมีกรรมเป็นของของตน มีความเป็นกลางในสัตว์ แต่ผมว่าไม่ได้เกิดขึ้นง่าย ๆ เนื่องจากอุเบกขาเป็นทั้งบารมี เป็นทั้งสัมโพชฌงค์ เป็นองค์ของการตรัสรู้ได้ เพราะฉะนั้น อุเบกขาสาคัญมาก แต่ใจเป็นอย่างไรมันจะเรียกว่าเป็นกลาง ที่เป็นกุศล ที่เป็นอุเบกขาพรหมวิหาร ที่มีอะไรลึกซึ้งกว่านี้

ส. ถ้าเป็นเรื่องของการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ใช่อุเบกขาพรหมวิหาร แต่เป็นตัตรมฺหัตตตตเจตสิกซึ่งมีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ เป็นเรื่องของการเจริญมรรคมรรค ๘ ซึ่งต้องเป็นกลางต่อลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ทำให้ปัญญาเจริญขึ้นจนสามารถรู้ชัดขึ้นในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น ตัตรมฺหัตตตตเจตสิกมีหลายระดับ และอาการหนึ่งลักษณะหนึ่งคือ เป็นอุเบกขาพรหมวิหาร ซึ่งในขณะใดที่เป็นอุเบกขาพรหมวิหาร ขณะนั้นต้องมีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์ แต่เวลาที่เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ เป็นองค์ของการตรัสรู้ในขณะนั้นไม่ใช่มีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์

ถ. ลักษณะของสติที่ระลึก ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ทุกอย่าง คือ ส่วนมากแล้วทุกคนจะมาถึงปัญหาที่ว่า ขณะนี้ ขณะนั้น เป็นสิ่งที่สติระลึกได้ไหมในชีวิตประจำวัน ดูเสมือนว่าช่างยากจริง ๆ ที่สติจะระลึก เช่น ในขณะที่กำลังพูด และในขณะทีพูดนั้นก็ได้ยินด้วย เห็นด้วย คิดนึกด้วย เพราะฉะนั้น จะยากสักเพียงไรที่จะรู้ว่าไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงนามธรรมแต่ละอย่าง และมักจะมีปัญหาว่า ในขณะอย่างนั้นสติจะระลึกได้ไหม จะรู้ได้ไหมว่าเป็นนามธรรม ซึ่งความจริงแล้ว สติจะต้องระลึก จนกว่าจะรู้ชัดจริง ๆ

ถ. ขณะพูด ต้องคิดด้วยไม่ใช่หรือ ต้องรู้ความหมายของคำพูดที่เราพูดออกไป

ส. ชื่อนั้นเป็นนามธรรมที่รู้ นามธรรมหมายถึงสภาพรู้ อากา^๑ร^๒รู้ ขณะใดที่เป็นสภาพรู้ ขณะนั้นเป็นนามธรรม จะไม่ใช่คำว่านามธรรมก็ได้ เพราะขณะนั้นเป็นธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอากา^๑ร^๒รู้

ถ. ต้องคิดก่อนและจึงจะพูด

ส. ขอให้ทราบหลักอย่างหนึ่ง สำหรับบางท่านซึ่งอาจจะยังไม่ทราบว่า เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม อย่างนั้น อย่างนี้ คือ คนตายไม่ได้พูด ใช่ไหม เพราะฉะนั้น คนตายก็ไม่คิดที่จะพูด และคนตายก็ไม่เห็น ถ้าเทียบกับคนตายจะรู้ว่า คนเป็นมีนามธรรมซึ่งเป็นสภาพที่รู้ คนตายไม่รู้ เพราะว่าคนตายไม่มีนามธรรม เพราะฉะนั้น คนตายไม่พูด คนตายไม่คิด คนตายไม่ได้ยิน คนตายไม่เห็น ขณะใดที่พูด คือ คนเป็น เพราะเป็นนามธรรม ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่มีนามธรรมเกิดขึ้น

ถ. แต่เวลาพูดจะระลึก^๓รู้ลำบากมาก เพราะว่าต้องพูดไปด้วย

ส. เป็นเรื่องที่จะต้องอบรม แต่ให้ทราบความต่างกันของคนเป็นกับคนตาย คือ คนตายไม่มีนามธรรม เพราะฉะนั้น อากา^๑ร^๒อื่นทั้งหมด เช่น เห็นบ้าง คิดบ้าง เป็นนามธรรมทั้งหมด

ถ. และลักษณะของสติที่เกิดขึ้นขณะจิตเดียว จะระลึก^๓รู้ทันหรือ เพราะว่าเร็วมาก

ส. เวลาที่สติเกิด หมายความว่าขณะนั้นระลึก^๓ที่ลักษณะของปรมัตถธรรม ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล จึงเป็นสติปัญญา^๔ฐาน แต่กว่าจะรู้ว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ต้องอาศัย สติเกิดบ่อย ๆ เนือง ๆ ไม่ใช่เพียงครั้งเดียว เพราะว่าสติเกิดและก็ดับ

ถ. และลักษณะของสติที่ระลึก^๓อีกที ที่เราต้องพิจารณาว่า สตินั้น ก็นามธรรม เร็วมาก

ส. โดยมากใหม่ ๆ ท่านผู้ฟังจะคิดว่า นามธรรมซ้อนกันอยู่เรื่อย ๆ ใช่ไหม คือ เวลาสติเกิดระลึก^๓ที่รูป และนามธรรมก็ระลึก^๓ที่สติที่ระลึก^๓ที่รูปอีก หรือว่า ...

ถ. ไม่ต้องถึงขนาดนั้น

ส. ไม่ต้อง ง่ายที่สุด คือ สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมใด ศึกษาพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมนั้นเท่านั้น แล้วแต่สติจะระลึกอะไร ได้ทุกอย่าง

ถ. อย่างสติที่ระลึกรู้แข็ง ระลึกรู้แล้ว เราจะพิจารณาลักษณะของสติที่ระลึกรู้นั้นอีกทีหนึ่ง

ส. แล้วแต่สติจะระลึกอะไร

ถ. เร็วมาก

ส. เร็วกี่ไม่เป็นไร มีสติเกิดอีก มีเห็นเกิดอีก มีได้ยินเกิดอีก คือ ขณะนี้มีของจริงทั้งนั้นที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และก็ดับไปด้วย เพราะฉะนั้น จะรู้อย่างนี้ได้ก็ต่อเมื่อสติเกิด ถ้าสติไม่เกิด ก็ระลึกไม่ได้ รู้ไม่ได้

ถ. ถ้าเราต้องการรู้ลักษณะของสติที่รู้

ส. เราไม่ควรจะต้องการรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะ ให้เป็นหน้าที่ของสติที่เกิด แล้วแต่สติจะระลึกอะไร

ถ. ก็มีจริง

ส. มีจริง และใครระลึก

ถ. สติระลึก

ส. เมื่อสติระลึก ก็แล้วแต่สติจะระลึกอะไร ไม่ต้องไปจัดการให้สติ

ถ. แต่ถ้าอยากจะทำให้ทั่วถึง

ส. ที่อยากจะรู้นั้นเป็นสติหรือเปล่า ไม่ใช่ เพราะฉะนั้น ทั้งไป ขณะนั้นเป็นความต้องการ เป็นความอยาก ไม่ใช่ขณะที่สติระลึก ที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน ต้องขณะที่สติระลึก ไม่ใช่ขณะที่อยาก แล้วแต่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมใด

ถ. ถ้าระลึกไม่ได้ ทำอย่างไร

ส. ระลึกอะไรไม่ได้

ถ. ลักษณะของสติที่ระลึก

ส. สติระลึกได้ทุกอย่างที่กำลังปรากฏ ขณะนี้ระลึกทางตาได้ไหม ทางหูค่อยๆ ระลึกไปเรื่อย ๆ

เป็นเรื่องที่จะต้องอบรมเจริญตลอดชีวิต ไม่ใช่เฉพาะชาติเดียว เพราะกว่าจะ
ถ่ายถอนความเป็นตัวตน ต้องรู้ก่อนว่ากำลังเห็นเป็นตัวตนอย่างไร เป็นตัวตน
ก็เพราะว่ากำลังเห็นสัตว์ บุคคล วัตถุสิ่งต่าง ๆ ซึ่งขณะนั้นต้องรู้ว่า ไม่ใช่เห็น แต่เป็น
คิด ต้องแยกออกทีละทวารตามความเป็นจริง ค่อย ๆ อบรมเจริญไปเรื่อย ๆ

ถ. ถ้าเห็น ระลึกที่เห็น ระลึกตรง เป็นตัตรมฺชฌัตตตาใหม่

ส. แน่นอน

ถ. ผมเข้าใจผิด นึกว่าอุเบกขาพรหมวิหารเป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์
อาจารย์ก็กรุณาชี้แจงแล้ว ส่วนอุเบกขาบารมีที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง
บำเพ็ญนั้นเป็นอย่างไร

ส. ตัตรมฺชฌัตตตานั่นเอง เป็นเจตสิกซึ่งมีลักษณะอาการแล้วแต่จะเกิดกับ
จิตขณะไหน ถ้าขณะใดที่ไม่ใช่สติปัฏฐาน ขณะนั้นกำลังมีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์
ก็เป็นอาการของอุเบกขาพรหมวิหาร

ในชีวิตประจำวัน สามารถที่จะรู้ได้ว่ามีเมตตา หรือกรุณา หรือมุทิตา หรือ
อุเบกขา ถ้าอุเบกขายังไม่เคยมีเลย ก็เริ่มที่จะมีอุเบกขาโดยเห็นกรรมของสัตว์ทั้งหลาย
สามารถช่วยใครก็ได้ แต่ขณะนั้นก็รู้ถึงกรรมของบุคคลนั้นด้วย จึงเป็นผู้ที่เป็นกลาง
ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ จะช่วยได้หรือช่วยไม่ได้ ต้องแล้วแต่กรรม
ขณะที่รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรม ขณะนั้นก็ไม่หวั่นไหว
จึงเป็นอุเบกขาพรหมวิหาร

๑๖๒๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๓๐

สำหรับอุเบกขาพรหมวิหารในชีวิตประจำวัน ที่ค่อย ๆ อบรมเจริญไปทีละเล็กทีละน้อยจะมีกำลังขึ้น แต่ยังไม่ถึงอัปปนาสมาธิ คือ ความมั่นคงที่สงบจนกระทั่งเป็นฌานจิต เพราะสำหรับพรหมวิหาร คือ เมตตาพรหมวิหาร กรุณาพรหมวิหาร มุติตาพรหมวิหาร จะทำให้บรรลุถึงปฐมฌานฌานที่ ๑ ทุติยฌาน ฌานที่ ๒ ตติยฌาน ฌานที่ ๓ จตุตถฌาน ฌานที่ ๔ โดยปัญญาจนัย แต่จะไม่ถึงปัญจฌาน

เฉพาะอุเบกขาพรหมวิหารเท่านั้นที่จะถึงปัญจฌาน คือ หลังจากที่เจริญเมตตาพรหมวิหาร หรือกรุณาพรหมวิหาร หรือมุติตาพรหมวิหารจนถึงจตุตถฌานแล้ว ฌานขึ้นต่อไป จึงจะเจริญอุเบกขาพรหมวิหารเป็นปัญจฌานได้

แต่ถ้าคนนั้นเจริญกุสิล หรืออารมณ์ของสมถกัมมัฏฐานอารมณ์อื่น ๆ ไม่สามารถที่จะให้อุเบกขาปัญจฌานพรหมวิหารเกิดได้ ที่จะเป็นอุเบกขาพรหมวิหารถึงขั้นปัญจฌานได้นั้น ต้องต่อจากเมตตาพรหมวิหาร กรุณาพรหมวิหาร มุติตาพรหมวิหารซึ่งถึงจตุตถฌานเท่านั้น จึงจะเจริญอุเบกขาพรหมวิหารเป็นปัญจฌานได้

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ อาจจะเป็นเมตตามาก หรือบางท่านเป็นกรุณามาก บางท่านเป็นมุติตามาก แต่ควรจะพิจารณาถึงอุเบกขาพรหมวิหารด้วย ซึ่งถ้าเห็นสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน จะทำให้จิตใจจะคลายความเศร้าหมองลงไป ได้มาก ไม่ว่าจะสุขจะทุกข์อย่างไร ก็ชั่วขณะที่กรรมนั้น ๆ ให้ผลเท่านั้นเอง ถ้าหมดผลของกรรมนั้นแล้ว คนที่เป็นสุขก็เป็นทุกข์ หรือคนที่เป็นทุกข์ก็เป็นสุข แล้วแต่ว่าจะเป็ผลของกรรมใดต่อไป ซึ่งทุกคนโดยมากก็ไม่ได้พิจารณาเลยสักนิดว่า ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้ามีมาได้อย่างไร มาจากไหน อะไรเป็นสภาพธรรมที่ทำให้เกิด

รูปวัตถุร่างกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณา จะรู้ได้จริง ๆ ว่า กรรมเป็นปัจจัย

ใครจะไปเอาดิน เอาน้ำ เอาไฟ เอาลมที่ไหนมาทำให้เป็นรูปร่างกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าไม่ได้เลย แต่กรรมซึ่งทุกคนมองไม่เห็น และไม่รู้ว่าจะกรรมอะไร แต่กรรมนั้นได้กระทำแล้วเป็นปัจจัยทำให้รูปนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แม้ว่ารูปตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าเมื่อวานนี้ก็ดับหมดไปแล้ว รูปเมื่อก็ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าก็ดับหมดไป โดยที่ไม่มีใครรู้ แต่อะไรทำให้ยังคงรู้สึก เมื่อกระทบสัมผัสยังมีอยู่ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ก็เพราะว่ากรรมยังคงเป็นปัจจัยทำให้รูปนี้เกิดและดับ เกิดและดับ ปราภฏเมื่อกระทบสัมผัสเท่านั้นเอง ขณะใดที่ไม่กระทบสัมผัสรูปนั้นก็มีก็เหมือนไม่มี โดยสมมุติฐานต่าง ๆ คือ โดยกรรมบ้าง โดยจิตบ้าง โดยอุตุบ้าง โดยอาหารบ้าง

นี่คือความไม่รู้ในชีวิตชาตินี้ ๆ คือ ไม่รู้แม้แต่สิ่งซึ่งเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย แต่มายึดครองว่าเป็นเรา โดยที่ไม่ได้สอบสวนใคร่ครวญเลยว่า ที่ว่าเป็นเรานั้นมาจากไหน อะไรเป็นปัจจัยทำให้รูปแม้แต่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม แสง อ่อน เย็น ร้อน ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าเกิดขึ้น หรือแม้แต่การเห็น การได้ยิน ซึ่งจะต้องยังคงมีอยู่ตลอดชีวิต

ใครที่มีชีวิตและจะไม่เห็น ไม่ได้ยิน เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ใคร่ครวญว่า แม้แต่เห็น แม้แต่ได้ยินนี้ มีปัจจัยเกิดได้อย่างไร เพราะต้องอาศัยจักขุปสาท ซึ่งกรรมอีกนั่นแหละเป็นสมมุติฐานก่อตั้งให้จักขุปสาทเกิดขึ้นและดับไปเกิดขึ้นและดับไป

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ศึกษาพระธรรม ไม่เห็นกรรม และไม่รู้ว่ามีชีวิตมาในโลกนี้ได้ได้อย่างไร และอยู่ในโลกนี้แต่ละขณะได้อย่างไร แต่ถ้าพิจารณาเรื่องของกรรม จะเห็นได้ว่า ทุกคนล้วนมีกรรมเป็นของของตน ทุกขณะที่เห็น ที่ได้ยิน ที่มีชีวิตอยู่จากขณะหนึ่งไปสู่อีกขณะหนึ่ง ทุกภพทุกชาติ ถ้ารู้อย่างนี้จริง ๆ อุเบกขาพรหมวิหารจะเพิ่มขึ้น ไม่หวั่นไหวในสุขในทุกข์หรือในความเดือดร้อนต่าง ๆ

ข้อความในอรรถกถาถามว่า

เพราะเหตุใดเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาเหล่านี้จึงเรียกว่า พรหมวิหาร
ตอบว่า เพราะว่าเป็นธรรมที่ไม่มีโทษ เพราะอรรถว่าประเสริฐ

ถ้าพิจารณาจริง ๆ และเป็นผู้ที่มีพรหมวิหาร ๔ จริง ๆ ในชีวิตประจำวัน
บุคคลนั้นสบายมาก และประเสริฐจริง ๆ

ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าป็นธรรมเครื่องอยู่อันประเสริฐ เพราะเป็นข้อปฏิบัติโดยชอบ
ในสัตว์ทั้งหลาย พวกพรหมมีจิตปราศจากโทษอยู่ฉันใด ผู้ประกอบด้วยพรหมวิหาร
๔ เหล่านี้ก็ฉันนั้น ย่อมเป็นอยู่เสมอกันกับพรหม ดังนั้นจึงตรัสเรียกว่า พรหมวิหาร

ถ้านับถือกราบไหว้พระพรหม อย่าลืมนะว่า จริง ๆ แล้วนับถือกราบไหว้อะไร
ต้องนับถือกราบไหว้คุณธรรมของพระพรหม ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะบันดาล
ทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะว่าต้องเป็นผู้ที่รู้เรื่องของกรรมตั้งแต่ขณะเกิดจนกระทั่งขณะจุติ
เพราะฉะนั้น ถ้าจะนับถือพรหม ก็คือนับถือคุณธรรมของพระพรหม ซึ่งได้แก่
เมตตาพรหมวิหาร กรุณาพรหมวิหาร มุทิตาพรหมวิหาร อุเบกขาพรหมวิหาร
ซึ่งไม่มีประมาณ ไม่ใช่แต่เฉพาะกับบางคน เว้นบางคน หรือคนนี้ได้ คนนั้นไม่ได้
แต่ต้องเป็นไปในอารมณ์อันหาประมาณมิได้ จึงจะชื่อว่าอัปปมัญญา หรือ
อัปมาณารมณ์ ซึ่งเป็นไปโดยกว้างขวาง

ใครที่มีพรหมวิหารกับบางบุคคลได้ วันหนึ่ง ๆ ก็ยังรู้สึกขัดเคือง ไม่แช่มชื่น
เวลาที่พรหมวิหารเหล่านี้ไม่เกิด ไข้ไหม แต่ถ้ากว้างออกไป ๆ จนประมาณไม่ได้
บุคคลนั้นต้องมีความสงบเย็นสบาย ไม่เร่าร้อนเดือดร้อนด้วยอกุศลใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้อเปรียบเทียบของพรหมวิหาร ๔ ที่มีในสัตว์ทั้งหลาย ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา มีการนำเข้าไปซึ่งประโยชน์เกื้อกูล
๒. กรุณา มีการนำออกซึ่งสิ่งไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล
๓. มุทิตา มีการพลอยยินดีต่อสมบัติของผู้อื่น
๔. อุเบกขา มีการไม่ผูกใจในสัตว์ทั้งหลาย

อุปมาเหมือนอย่างว่า ในบุตร ๔ คน คือ ลูกที่ยังเล็กคนหนึ่ง ลูกที่ป่วยไข้
คนหนึ่ง ลูกที่กำลังเป็นหนุ่มสาวคนหนึ่ง และลูกที่เติบโตทำงานได้แล้วคนหนึ่ง

สำหรับลูกที่ยังเล็ก มารดาอย่าหวังให้เจริญเติบโต เลี้ยงดูทะนุบำรุง อุปถัมภ์
เกื้อกูลทุกอย่าง นั่นคือลักษณะอาการของเมตตา

สำหรับลูกที่ป่วยไข้ มารดาอย่ามัวบำบัดความป่วยไข้ให้ลูกที่ป่วยไข้หาย เวลาที่
ลูกเจ็บไข้ได้ป่วย หน้าทีของมารดา คือ รักษาพยาบาลบำบัดให้หายจากโรคนั้น
นี่คือสภาพของกรุณา

สำหรับลูกที่เป็นหนุ่มสาว มารดาอย่าหวังที่จะให้ลูกที่เป็นหนุ่มสาวสมบูรณ์
ด้วยความเป็นหนุ่มสาวนาน ๆ ขึ้นชมยินดีในสภาพที่สมบูรณ์เป็นหนุ่มสาว นั่นคือ
ลักษณะของมุทิตา

สำหรับลูกที่เติบโตใหญ่ทำงานได้แล้ว มารดาบิดาไม่ต้องชวนชวายเป็นกิจธุระ
เพราะว่าเลี้ยงตัวได้ ไม่ต้องเกื้อกูลอุปถัมภ์อีกต่อไป นั่นคืออาการของ
อุเบกขาพรหมวิหาร

เพราะฉะนั้น อาการของมารดาที่ปฏิบัติต่อลูกทั้ง ๔ ฉันทใด ก็เป็นอาการของ
พรหมวิหาร ๔ ฉันทนั้น แต่ต้องรู้เข้าใจลึกซึ้ง ข้อสำคัญที่สุด คือ เมื่อฟังแล้วต้องตรงอีก
ที่จะรู้ว่าเป็นเมตตา หรือว่าเป็นโลภะ

สำหรับการเจริญพรหมวิหาร ๔ จะต้องเจริญเมตตาก่อน เพราะเวลาที่เกิด
ความรู้สึกเป็นไมตรี เป็นเพื่อน ย่อมมีความรู้สึกที่จะเกื้อกูลผู้ที่ตนเมตตานั่นให้พ้นทุกข์
เมื่อบุคคลนั้นมีทุกข์ และพลอยยินดีด้วยเมื่อบุคคลนั้นมีสุข และเมื่อหมดหน้าที่แล้ว
ก็พึงปฏิบัติโดยอาการเป็นกลาง คือ ไม่มีกิจที่จะต้องกระทำ ก็วางเฉย เพราะ
หมดฐานะภาระที่จะต้องกระทำแล้ว เพราะฉะนั้น อุเบกขา จึงชื่อว่ามีความเป็นไป
โดยอาการวางตัวเป็นกลางเป็นลักษณะ

ท่านที่เคยได้ยินคำว่า อุเบกขา และเข้าใจว่าเป็นความรู้สึกที่เป็นอุเบกขาเวทนา
เท่านั้น ควรจะทราบว่า อุเบกขามี ๑๐ อย่าง ไม่ใช่มีเพียงอย่างเดียว

อุเบกขา ๑๐ ได้แก่ ๑. พึงคูปเภกขา พรหมวิหารูปเภกขา โภชนังคูปเภกขา
วิริยูปเภกขา สังขารูปเภกขา เวทณูปเภกขา วิปัสสนูปเภกขา ตัตตรมัชฌัตตูปเภกขา
ฉานูปเภกขา และปาริสุทตูปเภกขา

นี่คือความละเอียดของธรรมที่เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้าไม่ศึกษาอาจจะใช้คำที่ไม่สามารถเข้าใจได้ชัดเจนว่าคำว่า อุเบกขา หมายความว่าถึงสภาพธรรมอะไร เพราะลักษณะอาการของอุเบกขานั้นมีถึง ๑๐ ประการ

สำหรับอุเบกขาที่ ๑ คือ จพฺงคุเปกขา ฉะ คือ ๖ เพราะฉะนั้น จพฺงคุเปกขา ได้แก่ ตตฺถมฺชฌตฺตเตตฺตเจตฺตสิกซึ่งเกิดกับมหากิริยาชวนจิตของพระอรหันต์ในขณะที่รู้อารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทั้งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ทางทวารทั้ง ๖

นี่คือความต่างกันของผู้ที่เป็นพระอรหันต์กับผู้ไม่ใช่พระอรหันต์

พระอรหันต์ดับกิเลสหมดไม่มีเชื้อของกิเลสใด ๆ เกิดขึ้นเลย เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจ กุศลจิตก็ไม่เกิด อกุศลจิตก็ไม่เกิด

สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลขั้นต้น คือ พระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล ยังยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในอัมมารมณฺ์ เวลาเห็นอารมณ์ที่น่าพอใจก็ชอบ เวลาเห็นอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจก็ไม่ชอบ แม้ว่าท่านเป็นพระอริยบุคคลขั้นพระโสดาบัน ขึ้นพระสกทาคามีแล้ว แต่ความละเอียดยิ่งขึ้นของผู้ที่ละคลายกิเลสเช่นพระอนาคามี ไม่ยินดี ไม่ติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ไม่มีความยินดีพอใจ ไม่มีโลภมูลจิตในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และไม่มีโทสมูลจิต เพราะว่าพระอนาคามีดับโทสมูลจิตเป็นสมุจเฉท ไม่เกิดเลย

แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอรหันต์ แม้โลภะก็ไม่มี สำหรับพระอนาคามีไม่มีโลภะ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะจริง แต่ยังมีความพอใจในภพ ในชั้นที่พระอรหันต์ดับความพอใจทั้งหมด เพราะฉะนั้น เวลาที่พระอรหันต์ดับกิเลสหมด แต่ท่านยังไม่ปรินิพพาน ยังเห็นเหมือนคนธรรมดาทั้งหลาย ยังได้ยินเหมือนคนธรรมดาทั้งหลาย ไม่ว่าคนธรรมดาเห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้กลิ่นอะไร ลิ้มรสอะไร สัมผัสอะไร ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ก็ได้ยินอย่างนั้น เห็นอย่างนั้น ได้กลิ่นอย่างนั้น

ลึมรสน้อยนั้น รู้โง่รู้พ้ออย่างนั้น แต่จิตที่เป็นขณวิถิเป็นฉัพพัญญู เพราะเป็น
มหากิริยาจิต

ขอให้คิดถึงสภาพที่ต่างกันมากของผู้ที่ยังหวั่นไหวไปกับสิ่งที่ปรากฏทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยยับยั้งไม่ได้ อย่างเสียงดัง
ที่ปรากฏเมื่อ ก็ ถ้าเป็นผู้ที่ไฉนจะรู้ถึงความรู้สึกแล้วไซ้ใหม่ ว่า เวทนาขณะนั้น
ชอบหรือไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบ เพียงความไม่ชอบนิดเดียวที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
ยับยั้งไม่ได้ นั่นคือสภาพของกิเลสที่ยังไม่ได้ดับ แต่สำหรับพระอรหันต์ ถ้าได้ยินเสียง
อย่างนั้น ก็เห็นถึงความดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ซึ่งชวนจิตเป็นฉัพพัญญู เพราะเป็น
มหากิริยาจิต

เพราะฉะนั้น สำหรับพระอรหันต์ ไม่ว่าจะเห็นจะได้ยินคำที่น่าพอใจ
ไม่น่าพอใจต่าง ๆ ไม่ว่าจะอารมณ์อะไรทั้งสิ้น จิตของท่านเป็นมหากิริยา แต่สำหรับ
ปุถุชนยังหวั่นไหว กับเรื่องที่น่าตื่นเต้นก็ตื่นเต้น เรื่องที่น่าโคกเศร้าก็โคกเศร้า เป็นไป
ตามอารมณ์ที่ปรากฏจริง ๆ มีใครไม่เป็นอย่างนั้นบ้าง ต้องเป็นผู้ที่ค่อย ๆ อบรม
ด้วยกุศลจิต โดยเฉพาะสติปัฏฐาน ซึ่งจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นตาม
ความเป็นจริง

อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ ข้อ ๓๐๒ พระผู้มีพระภาคตรัส
ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ๒ จำพวกนี้เมื่อฟ้าผ่าย่อมไม่สะดุ้ง ๒ จำพวกเป็นไฉน
คือ พระภิกษุชีณาสพ ๑ ข้างอาชาไนย ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ๒ จำพวกนี้แล เมื่อฟ้าผ่าย่อมไม่สะดุ้ง

ข้อ ๓๐๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ๒ จำพวกนี้เมื่อฟ้าผ่าย่อมไม่สะดุ้ง ๒ จำพวกเป็นไฉน
คือ พระภิกษุชีณาสพ ๑ ม้าอาชาไนย ๑

ข้อ ๓๐๔ ได้แก่ พระภิกษุชีณาสพ ๑ และพญาราชสีห์ ๑

เห็นความต่างกันได้จริง ๆ ระหว่างผู้ที่อบรมเจริญความไม่หวั่นไหวกับผู้ที่ยังต้องหวั่นไหวอยู่

ธรรมพิสูจน์ได้ เวลาที่ได้ยินเสียงฟ้าร้อง ฝนตก น้ำท่วม สิ่งที่ไม่น่าพอใจต่าง ๆ จะตกใจมากน้อยสักแค่ไหน

ถ. พระชีณาสพ ไม่สงสัย แต่ช้างอาชาไนย ม้าอาชาไนย พญาราชสีห์ ไม่สะดุ้ง ยังสงสัย

สุ. ค่อย ๆ สะสมไปที่จะไม่สะดุ้งจนถึงความเป็นอาชาไนย

ถ. ช้างอาชาไนย ม้าอาชาไนย พญาราชสีห์ ก็เจริญสติปัฏฐานเหมือนกัน หรือ

สุ. ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน แต่เป็นผู้ที่อบรมความไม่หวั่นไหว ก็ได้

ถ. อบรมความไม่สะดุ้งต่อเสียงฟ้าผ่าอย่างนั้นหรือ

สุ. เรื่องของการอบรมเจริญกุศล ค่อย ๆ ประกอบกันเป็นสังขารชั้นธัมมิก ในขณะที่กำลังเจริญสติปัฏฐานอยู่ก็อบรมเจริญพรหมวิหารด้วย และอบรมเจริญกุศล ชั้นอื่น ๆ ด้วยประกอบกันไป เกื้อกูลกันไป เพราะใครจะรู้ว่า ช้างอาชาไนยก็ดี ม้าอาชาไนยก็ดี พญาราชสีห์ก็ดี อาจจะเป็นผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมเมื่อได้เกิดใหม่ ในภพภูมิที่สามารถจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมก็ได้

สำหรับช้างอาชาไนย ในชาติที่เป็นช้างไม่ได้เจริญสติปัฏฐานแน่ ม้าอาชาไนย พญาราชสีห์ในชาตินั้นก็ไม่ได้เจริญ แต่การเจริญกุศล ควรที่จะเจริญทุกประการ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน กำลังตกใจ กำลังกลัว เวลาสติเกิดก็บรรเทาไปได้มาก โดยเฉพาะที่เป็นสติปัฏฐาน

ถ. ที่ว่าอุเบกขา ถ้าเห็นคนตกน้ำ เราเห็น และคิดว่าเราอุเบกขาจนเรียกว่าปล่อยให้ตายไปต่อหน้าต่อตา และก็กลับมาคิดว่า ถ้าเราช่วยต่อนั้นคงไม่ตาย

สุ. เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาจิตว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล ถ้าตกน้ำ ก็ตกไป ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเปล่า

ถ. ถ้าเมตตา ลงไปช่วยก็เป็นกุศล

ส. เพราะฉะนั้น เห็นได้ด้วยตัวเองว่า ต้องระวังอุเบกขาที่อาศัยเรื้อน คือ ขณะที่เห็น ได้ยิน และกุศลจิตไม่เกิด ต้องรู้ลักษณะของจิตว่าขณะนั้นเป็นอกุศล ถ้าไม่ใช่โลภมูลจิต ไม่ใช่โทสมูลจิต ก็ต้องเป็นโมหมูลจิต ไม่ใช่กุศล

แล้วแต่ว่าขณะนั้นกำลังประสบกับอารมณ์อะไร ถ้าประสบกับอารมณ์ที่กรุณา ควรจะเกิด ขณะที่กรุณาเกิดจะรู้ว่าต่างกับขณะที่ตกก็ตกไป และถ้าคนนั้นตาย ควรจะเศร้าหมองร้องไห้ หรือควรจะระลึกถึงกรรม

ถ. ระลึกถึงกรรม แต่ถ้าช่วยได้ ก็ช่วยเลย

ส. แน่นนอน ต้องเป็นกุศลประการหนึ่งประการใดในพรหมวิหาร

ถ. ต้องประกอบกัน เมตตา กรุณา

ส. เมตตาเมื่อควรเมตตา กรุณาเมื่อควรกรุณา มุทิตาเมื่อควรมุทิตา อุเบกขาเมื่อควรอุเบกขา คือ เมื่อไม่สามารถที่จะช่วยได้ เพราะแม้ว่าช่วยแล้ว ก็ไม่สำเร็จ มีเมตตาแล้วก็ตาม มีกรุณาแล้วก็ตาม ก็ยังไม่สามารถที่จะทำให้คนนั้นพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้ ก็ต้องเป็นอุเบกขาพรหมวิหาร แทนที่จะเศร้าหมอง คือ ไม่ควรที่จะให้จิตตกไปทางฝ่ายอกุศล

อุปัชฌาย์ถามใครมีบ้าง ไม่มี

อุเบกขาเวทนา มี อุเบกขาพรหมวิหาร มี แต่อุปัชฌาย์ถาม ไม่มี เพราะต้องเป็นไปเมื่อกระทบกับอารมณ์ทั้ง ๖ ทางทวารทั้ง ๖ โดยเป็นมหาภิราชาชวนจิตของ พระอรหันต์เท่านั้น ซึ่งดับเชื้อของกิเลสหมด ไม่มีกิเลสเหลือเลย

๑๖๓๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๓๐

อุเบกขาที่ ๒ ในอุเบกขา ๑๐ คือ พรหมวิหารอุเบกขา ได้แก่ ตตฺถมชฌัตตตา-
เจตสิกซึ่งเกิดกับโสภณจิต เป็นสภาพที่วางตนเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลาย

บางคนสะสมความเป็นกลางตั้งแต่เด็ก เพราะฉะนั้น ตตฺถมชฌัตตตาซึ่งเป็น
อุเบกขาพรหมวิหาร ไม่จำกัดวัยว่าจะต้องเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เพราะบางคนก็เป็นกลาง
และเป็นคนที่ยุติธรรมมากแม้ว่ายังเป็นเด็กอยู่

ลูกชายของท่านผู้หนึ่ง ซึ่งท่านผู้นั้นก็เอาเด็กคนหนึ่งมาเลี้ยงด้วย และเวลาที่
มีอาหารที่รู้สึกว่าจะไม่ค่อยมีรสอร่อยเพราะเก็บไว้นานหรือรสชาติไม่ดี ก็ให้ลูกที่เอามา
เลี้ยงรับประทาน แต่ลูกจริง ๆ ของคนนั้นกล่าวกับคุณแม่ว่า ที่ลูกของตัวไม่ให้
รับประทาน แต่ให้เด็กอื่นรับประทาน

คิดถึงความยุติธรรมของเด็กคนนั้นว่า เข้าใจถึงจิตใจของแม่ว่าเป็นกลาง
หรือเปล่าในขณะที่อาหารไม่อร่อยไม่ให้ลูกของตัวเองรับประทาน แต่ให้ลูกคนอื่น
รับประทาน ทำให้ผู้เป็นมารดาเกิดระลึกได้ถึงความเป็นกลาง

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ถ้าเป็นผู้ที่สังเกตทุกอย่าง เป็นผู้ละเอียด
และเป็นผู้ที่ตรง สะสมตตฺถมชฌัตตตามาแล้ว มีความเป็นกลาง ไม่ว่าตัวเองหรือ
บุคคลอื่น ทั้ง ๆ ที่ตัวเองเป็นลูก และเป็นผู้ที่จะได้รับประทานอาหารอร่อย ส่วนอีก
คนหนึ่งเป็นเด็กที่เอามาเลี้ยงไม่ใช่ลูกจริง ๆ ได้รับประทานอาหารที่ไม่อร่อย ผู้ที่เป็น
ลูกจริง ๆ นั้นก็ถึงกับกล่าวกับคุณแม่ว่า ทำไมลูกของตัวไม่ให้รับประทานอาหารที่
รสชาติไม่อร่อย แต่ให้ลูกคนอื่นรับประทาน

นี่เป็นสิ่งที่ควรจะได้เห็นประโยชน์ของตตฺถมชฌัตตตาเจตสิก ซึ่งจะสะสม
สืบต่อไป ทำให้เป็นผู้ที่เจริญกุศล โดยการเป็นผู้ที่เป็นกลางจริง ๆ แม้ตนเองเป็นฝ่ายที่
ได้ประโยชน์ก็ยังคิดถึงคนอื่นว่า ทำไมคนอื่นไม่ได้ประโยชน์อย่างนั้นด้วย ซึ่งก็ยากที่

เด็กในวัยนั้นจะคิด เพราะโดยมากทุกคนมักจะเห็นแก่ตัว ถ้าได้สิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ก็ไม่คำนึงถึงคนอื่น หรือถ้าตนเองได้สิ่งที่ดีแล้ว คนอื่นได้สิ่งที่ไม่ดีก็ไม่เดือดร้อน แต่ถ้าเป็นผู้ที่เป็นกลางจริง ๆ จะเห็นว่า ความเป็นธรรมนั้น ควรจะเป็นอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นลูกเขาหรือลูกเราก็ควรที่จะเหมือนกัน นั่นคือสภาพของอุเบกขาพรหมวิหาร

อุเบกขาที่ ๓ ในอุเบกขา ๑๐ คือ โพชฌังคอุเบกขา ได้แก่ ตตมัมชฌัตตตา-
เจตสิกที่เกิดในการเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งต้องเป็นผู้ที่ตรงต่อข้อปฏิบัติที่ตรง
ด้วยตตมัมชฌัตตตาดังแต่ต้น เพราะต้องเป็นการพิจารณาข้อปฏิบัติโดยรอบคอบจริง ๆ
ถ้าไม่พิจารณาโดยละเอียด โดยถี่ถ้วน โดยรอบคอบ จะไม่ทราบเลยว่า ความต้องการ
ผลอย่างรวดเร็ว โลภะจะทำให้ข้อปฏิบัตินั้นเพี้ยนไปหรือว่าเหลวไป ไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่
ถูกต้องแล้ว

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะต้องการให้เกิดสติมากสักเท่าไร พยายามหาทางอื่นอีก
สักเท่าไร ก็ต้องคิดว่า ถ้าเป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ตามพระไตรปิฎกแล้ว จะต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

นี่เป็นหนทางเดียวเท่านั้น ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่น ถ้าตราบโดยยังไม่ใช่ผู้ที่มีปกติ
เจริญสติปัฏฐาน แสดงว่าไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้สภาพธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย
ตามปกติ ตามความเป็นจริง ซึ่งปัญญาจะต้องตรงที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น
และค่อย ๆ เพิ่มความรู้ในลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน จนสามารถที่จะคลายความยึดถือ
สภาพธรรมนั้นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ เป็นปกติอย่างนี้ นามธรรมที่เกิด เกิดเพราะเหตุปัจจัย
รูปธรรมที่กำลังปรากฏ เกิดเพราะเหตุปัจจัย สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏทันที นี่เป็นหนทางเดียว ไม่ใช่ไปพยายามทำอย่างอื่นขึ้นมา ซึ่งไม่ใช่ปกติ

ขอให้พิจารณาจริง ๆ และต้องระลึกอยู่เสมอว่า ต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญ
สติปัฏฐานเท่านั้น มิฉะนั้นแล้วโลภะจะทำให้คลาดเคลื่อน อยากจะให้มียุทธวิธีการ
อย่างนั้นอย่างนี้บ้าง และถ้าเป็นวิธีหนึ่งวิธีใดที่ไม่ใช่การเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน

จะรู้สภาพธรรมทั่วไม่ได้ เพราะถ้ารู้ทั่ว ต้องเป็นในขณะนี้ ไม่ใช่เป็นการไปทำอย่างอื่นขึ้นมา เพราะว่าสติระลึกได้ทันที่ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น โภชณังคูปเพขา ได้แก่ ตัตตมชฌัตตตาเจตสิก ซึ่งต้องเกิดตั้งแต่การพิจารณาข้อปฏิบัติให้ตรง ให้ถูกต้อง และอบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะค่อย ๆ ศึกษาพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาตามปกติ ทางหูตามปกติ ทางจมูกตามปกติ ทางลิ้นตามปกติ ทางกายตามปกติ ทางใจตามปกติ จนคล้ายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน แม้ว่าจะยาก แต่ก็ เป็นของจริง ถ้าไม่ใช่ของจริง ปัญญาไม่สามารถละกิเลสได้เลย เพราะฉะนั้นแม้โลภะเกิดที่จะให้ทำอย่างอื่นก็ไม่รู้ เข้าใจว่าขณะนั้นสติเกิดมาก แต่ถ้าไม่ใช่สัมมาสติในมรรคมรรค ๘ ก็ไม่ใช่หนทางที่ถูกต้อง

มีใครคิดหาทางที่จะให้สติเกิดบ่อย ๆ มาก ๆ บ้างไหม

และขณะที่คิด นั้นไม่ใช่ขณะที่ระลึกทันที เพราะฉะนั้น ก็ผ่านไปอีกแล้วเลยสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ และหลงติดในความคิดที่ว่ามีหนทางอื่นไม่ใช่การระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามที่ทรงแสดงไว้ว่าเป็นหนทางเดียว

เมื่อปัญญาค่อย ๆ อบรม ค่อย ๆ เจริญขึ้น จะเป็นโภชณังคูปเพขา คือเป็นอุเบกขาที่เป็นองค์ของการตรัสรู้ เพราะฉะนั้น ทุกคนสามารถพิจารณาธรรมที่ได้ยินได้ฟังจริง ๆ ว่า มีอุเบกขาชนิดไหน

อุปัชฌายะ อุเบกขาที่ ๑ ไม่มี

อุเบกขาที่ ๒ พรหมวิหารอุเบกขา จะต้องพิจารณาด้วย ต้องเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ สำหรับการที่จะเจริญพรหมวิหารอุเบกขา

อุเบกขาที่ ๓ โภชณังคูปเพขา แต่ถ้าปัญญายังไม่เจริญถึงขั้นที่จะเป็นองค์ของการตรัสรู้อริยสัจธรรม ตัตตมชฌัตตตานั่นก็ยังไม่เป็นโภชณังคูปเพขา

สำหรับโภชณังคูปเพขาที่เป็นองค์ของการตรัสรู้มี ๗ คือ

สติสัมโพชฌงค์ ได้แก่ สติเจตสิก

ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิก

วิริยสัมโพชฌงค์ ได้แก่ วิริยเจตสิก

ปิตีสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ปิตีเจตสิก

ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ปัสสัทธิเจตสิก

สมาธิสัมโพชฌงค์ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก

อุปกขาสัมโพชฌงค์ ได้แก่ ตัตถมัทธมัตตตาเจตสิก

จะเห็นได้ว่า เป็นธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะค่อย ๆ เจริญขึ้น ค่อย ๆ อบรมขึ้น แม้แต่สติสัมโพชฌงค์ ก็จะต้องเกิดขณะที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมตามปกติในขณะนี้ จนกว่าธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ปัญญาที่ศึกษารู้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ขึ้นขึ้น ไม่ว่าจะผ่านทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่มีความเข้าใจผิดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

วิริยะที่เกิดร่วมกับสติและปัญญานั้น ก็เป็นวิริยสัมโพชฌงค์

และในขณะที่มีสติและปัญญาและวิริยะอย่างนั้น จะมีปิตีสัมโพชฌงค์เกิดร่วมด้วย เป็นสภาพของกุศลจิตที่ผ่องใสที่ปิติในปัญญาที่สามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งละเอียดและยากที่จะรู้ได้ และไม่เคยรู้มาก่อน แต่โดยอาศัยการที่สติเจริญขึ้น ปัญญาพิจารณาทั่วขึ้นละเอียดขึ้น วิริยะที่เกิดร่วมด้วยก็เกิดขึ้นในการพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมนั้น ก็ย่อมเป็นปัจจัยให้ปิตีสัมโพชฌงค์เกิดร่วมกัน พร้อมกับปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ซึ่งเป็นโสภณสาธารณเจตสิกที่จะกล่าวถึงต่อไป

ขณะที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นมีสภาพของความสงบจากอกุศล ซึ่งได้แก่ ปัสสัทธิเจตสิกนั่นเอง เพราะการที่สภาพธรรมแต่ละขณะจะเกิดขึ้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง แม้แต่จิตขณะเดียวที่จะเป็นกุศลก็ต้องอาศัยเจตสิกหลายประเภท แต่เมื่อกุศลจิตเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยและดับไป และสติไม่ได้ระลึกรู้ จึงไม่สามารถพิจารณาวิจยลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงในขณะที่กำลังเป็นกุศลนั้นได้ แต่ภายหลังอาจจะสังเกตลักษณะของปัสสัทธิซึ่งเป็นสภาพที่สงบของจิตได้

เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย ซึ่งเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิกนั้น ก็เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ และตัตรมฆัตตเจตสิกก็เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค โพชฌงค์สังยุตต์ ภิกขุสูตร
ข้อ ๓๙๐ – ข้อ ๓๙๓ มีข้อความว่า

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่าโพชฌงค์ ๆ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะเรียกว่า โพชฌงค์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ที่เรียกว่าโพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้

ดูกร ภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ

ทั้งหมดนั้นเป็นไวพจน์ คือ ชื่อของพระนิพพาน ไม่ว่าจะเป็นวิเวก วิราคะ นิโรธ อาศัยการอบรมเจริญปัญญาเพื่อการดับกิเลสทำให้โพชฌงค์เหล่านี้เกิดขึ้น

ข้อต่อไปพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ (คือ ทั้งสติสัมโพชฌงค์ ฌัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ และอุเบกขาสัมโพชฌงค์) อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ฯลฯ

เมื่อภิกษุนั้นเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการนี้ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

ดูกร ภิกษุ ที่เรียกว่าโพชฌงค์ เพราะเป็นไปเพื่อตรัสรู้ ฉะนั้นแล

จบ สูตรที่ ๕

ข้อความในพระสูตรสั้นมาก รู้สึกว่าถ้าไม่พิจารณา ก็จะเจริญสัมโพชฌงค์กันเลย เพราะถ้าไม่เจริญไม่สามารถดับกิเลสได้ แต่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า สัมโพชฌงค์ ต้องมาจากการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน โพชฌงค์ทั้ง ๗ นี้จึงจะค่อย ๆ เจริญขึ้น จนถึงขั้นที่เป็นองค์ของการรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

การศึกษาธรรมต้องละเอียดรอบคอบ และต้องสอดคล้องกันทั้ง ๓ ปีฏก มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เข้าใจพระธรรมผิดคลาดเคลื่อน ถ้าเพียงแต่จะอ่านเฉพาะข้อความ บางตอน แม้แต่ในเรื่องของโพชฌงค์เปกขาที่ได้กล่าวถึงแล้ว

อุปวาณสูตร ข้อ ๔๐๓ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระอุปวาณะและท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ โสฬิตาราม ใกล้เมือง โกสัณพี ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็นแล้ว เข้าไปหาท่าน พระอุปวาณะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอุปวาณะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ ระลึกถึงกันไปแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถามท่านพระอุปวาณะว่า

ท่านพระอุปวาณะผู้มีอายุ ภิกษุจะพึงรู้หรือไม่ว่า โพชฌงค์ ๗ อันเราปรารภ ดีแล้วอย่างนี้ ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายเฉพาะตน ย่อมเป็นไปเพื่อความ อยู่เป็นผาสุก

ท่านพระอุปวาณะตอบว่า

ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ ภิกษุพึงรู้ได้ว่า โพชฌงค์ ๗ อันเราปรารภดีแล้ว อย่างนี้ ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายเฉพาะตน ย่อมเป็นไปเพื่อความ อยู่เป็นผาสุก

แม้แต่ข้อความเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ ก็น่าที่จะพิจารณาว่า การอบรมเจริญ ปัญญาจะต้องปฏิบัติด้วยความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ไม่ใช่ทำไปโดยวิธีหนึ่งวิธีใด และไม่รู้ นั่นไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา เพราะฉะนั้น แม้แต่ท่านพระสารีบุตร ท่านก็ได้กล่าวคำถามแม้แต่ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้กับท่านพระอุปวาณะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงว่า เพื่อประโยชน์ของผู้ฟังรุ่นหลังที่จะได้พิจารณาคำของท่านพระสาวก

ทั้งสอง เพื่อจะได้อธิบายว่า การอบรมเจริญปัญญาเป็นการปฏิบัติด้วยความรู้ ไม่ใช่ความไม่รู้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

ท่านผู้มีอายุ ภิกษุปรารภสดีสัมโพชฌงค์ย่อมรู้ได้หรือว่า จิตของเราหลุดพ้น ดีแล้ว ถิ่นมิทธะเราถอนเสียแล้ว อุทธัจจกุกกุจจะเรากำจัดได้แล้ว ความเพียรเราปรารภแล้ว เรากระทำไว้ในใจโดยมิได้ย่อหย่อน

ข้อความต่อไปก็ต่อไปถึงสัมโพชฌงค์ข้ออื่น ๆ จนถึงอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ซึ่งท่านพระอุปัชฌายะก็กล่าวตอบว่า

ท่านพระสารีบุตรผู้มีอายุ ภิกษุพึงรู้ได้ดังนี้แล้ว โพชฌงค์อันเราปรารภ ดีแล้วอย่างนี้ ด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคายเฉพาะตน ย่อมเป็นไปเพื่อความ อยู่เป็นผาสุก

เวลาที่ปัญญาเกิด ขณะนั้นปลอดโปร่งจากกิเลสทั้งหลายที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน แต่ต้องเป็นปัญญาที่อบรมเจริญจนกระทั่งสามารถที่จะเป็นโพชฌงค์ รู้ทั่วในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

การที่จะละความยึดถือว่าเป็นตัวตน พิจารณาถึงชีวิตประจำวัน ที่นาน ๆ ครั้งสติจะเกิด และขณะที่สติเกิดกับขณะที่หลงลืมสติ ช่วงขณะที่สติเกิด แต่ละครั้งย่อมห่างไกลกัน โดยมีการหลงลืมสติคั่นอยู่ ซึ่งช่วงขณะที่หลงลืมสติ นั้น ยึดถือว่าเป็นตัวตนตลอด เพราะฉะนั้น ช่วงขณะที่หลงลืมสติที่ยึดถือว่าเป็นตัวตน จะมากสักแค่ไหน และบางขณะสติก็เกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏบ้างเพียงเล็กน้อย เพียงระยะสั้น ๆ กว่าที่จะทั่ว ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เวลาอ่านหนังสือมีรูปภาพประกอบและมีเรื่องราวต่าง ๆ กับเวลาที่เห็นสิ่งต่าง ๆ โดยที่ไม่ได้อ่านหนังสือ เมื่อไรจะเหมือนกันที่ว่า ในขณะที่อ่านหนังสือ เห็น และเป็นเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย นานาประเทศ นานาชาว นานาสารคดี เป็นเรื่องมากมาย

กับเวลาที่เราเห็นโดยไม่ได้อ่าน ก็มีเรื่องมากมาย เรื่องของบุคคลนั้นบุคคลนี้ การคิดนึก ธุระกิจการงานต่าง ๆ ซึ่งก็เหมือนกับการอ่านหนังสือ เพราะเวลาอ่านหนังสือ เห็น และก็นึกเป็นเรื่องราวต่าง ๆ จันใด แทนที่จะเห็นตัวหนังสือ ก็เห็นเป็นตัวละครต่าง ๆ กำลังทำกิจการงานต่าง ๆ และเป็นใจที่คิดนึกเรื่องของบุคคลที่กำลังทำกิจการงานต่าง ๆ ในขณะนั้นก็เหมือนกับการอ่านหนังสือ แต่เมื่อไรจะเป็นอย่างนี้ที่จะรู้ว่า เห็นเป็นช่วงขณะหนึ่ง และก็นึกนึก ไม่ว่าจะจากเรื่องในหนังสือที่อ่าน หรือจากสิ่งที่ปรากฏทางตาโดยไม่ใช้หนังสือที่อ่านก็เหมือนกัน คือ เป็นการคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ เป็นสมมติ เป็นบัญญัติ เป็นเรื่องราว

คำถามหนึ่งที่ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งถาม คือ เวลาเห็นคนเคลื่อนไหว ทำกิจการงานหรือเล่นฟุตบอล ขณะนั้นการรู้อย่างนั้นเป็นอะไร คือ เข้าใจว่าไม่ใช่การคิดนึก แต่ความจริง ถ้าเห็นรูปภูเขา ก็คิดถึงภูเขา ถ้าเห็นรูปต้นไม้ ก็คิดถึงต้นไม้ ถ้าเห็นรูปสัตว์ ก็คิดถึงสัตว์

รูปเขียน ภาพภูเขานึกถึงภูเขา ภาพต้นไม้ก็ถึงต้นไม้ ภาพสัตว์นึกถึงสัตว์ จันใด เวลาที่ไม่ใช่ภาพเขียน แต่เป็นการเห็นทางตา ก็เหมือนกับภาพเขียนเช่นกัน ที่จะรู้ว่า เห็นเป็นขณะหนึ่ง และคิดถึงสิ่งที่เห็นโดยรูปร่างลักษณะต่าง ๆ เป็นอีกขณะหนึ่ง เป็นโลกของความคิด เป็นโลกของสมมติบัญญัติ ซึ่งจะต้องรู้ว่าตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย คนตายไม่เห็นอะไร ไม่เห็นการเคลื่อนไหวใด ๆ ไม่มีการคิดนึกเรื่องบุคคลนั้นบุคคลนี้กำลังเคลื่อนไหวเลย นั่นคือคนตายซึ่งไม่มีนามธรรม

คนเป็นที่ยังไม่ตาย เห็นทุกขณะ ไม่ว่าจะเห็นเป็นคนนั้นคนนี้กำลังเคลื่อนไหว ขณะนั้นคือนามธรรมนั่นเอง เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ซึ่งกว่าปัญญาจะเจริญจนกระทั่งละการยึดถือทุกขณะ ไม่ว่าจะเห็นสิ่งใด คิดเรื่องอะไร ก็รู้ว่าเป็นแต่เพียงนามธรรมที่กำลังคิดนึกเรื่องนั้นเท่านั้น ซึ่งคนตายไม่เห็นและไม่รู้ ไม่ได้คิดตามว่ามีคนกำลังเดินเล่น หรือกำลังทำกิจการงานต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น นามธรรมในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งคนตายไม่เห็น ไม่รู้ ไม่ได้ยิน ไม่คิดนึกเลย มีมากเท่าไร ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ที่เจริญปัญญาจะต้องรู้ความจริงว่า ทั้งหมดทุกขณะนั้น คือ นามธรรมเท่านั้น

นี่คือการที่จะละการยึดถือสภาพธรรมในวันหนึ่ง ๆ ว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ต้องทั่วจริง ๆ เพราะช่วงที่สติไม่เกิด ก็ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะฉะนั้น จะต้องเจริญปัญญาจนกว่าจะรู้ทั่วหมดว่า ไม่ใช่ตัวตน โดยสติจะต้อง ระลึกรบอย ๆ เนิ่ง ๆ และทั่วจริง ๆ ทั้ง ๖ ทาง

ชีวิตในขณะนี้ทุกขณะ ถ้าสติระลึกก็รู้ว่า เป็นนามธรรมที่เห็น ที่คิด และส่วนที่ไม่ใช่สภาพรู้ คือ รูปธรรม นี่เป็นเหตุที่จะต้องมียกติเจริญสติปัฏฐาน เพื่อละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นเรา เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

